

www.MinisterieVanPropaganda.org

André Renard, een boegbeeld van de Belgische vakbeweging

De slag om de Indische Oceaan

De ecologie van het socialisme

2845
7,50 €

André Renard, een boegbeeld van de Belgische vakbeweging
De slag om de Indische Oceaan
De ecologie van het socialisme

André Renard, een boegbeeld van de Belgische vakbeweging

De slag om de Indische Oceaan

De ecologie van het socialisme

MS

Omslagfoto: Fondation André Renard

Opmaak: EPO, Jan Depover

Druk: Drukkerij EPO

www.drukkerij-epo.be

Redactieadres

Instituut voor Marxistische Studies,

Kazernestraat 68, 1000 Brussel, België

Tel: +32 (0)2 504 01 44 Fax: +32 (0)2 513 98 31

E-mail: imast@marx.be

Website: <http://www.marx.be>

Hoofdredacteur: Herwig Lerouge

Marxistische Studies

is een uitgave van het Instituut voor Marxistische Studies (IMAST vzw)

Kazernestraat 68, 1000 Brussel

Dit nummer kwam tot stand in samenwerking met vzw IKOVE

© Auteurs en IMAST vzw

Overname en vertaling van bijdragen uit dit tijdschrift is mogelijk
na toestemming van de auteurs.

Trefwoorden:

André Renard, federalisme, syndicalisme, anarchosyndicalisme,
Duitse lonen, Indische Oceaan, Afghanistan, Iran, Pakistan, China, ecologie,
opwarming van het klimaat, Cubaanse economie

Verantwoordelijke uitgever:

Maria McGavigan, Kazernestraat 68, 1000 Brussel

INHOUD

HERWIG LEROUGE

Inleiding	7
------------------------	---

JOHNNY COOPMANS

André Renard, een boegbeeld van de Belgische vakbeweging	9
Van de ene oorlog naar de andere (1911-1939)	9
Opvattingen en praktijk van André Renard (1940-1952)	12
De vakbeweging tussen integratie en transformatie (1953-1956)	19
Van toenemende spanningen tot het tragische einde	25
Conclusies van Pierre Tilly	32
Europa, structuurhervormingen en federalisme: pistes voor de toekomst? ...	35

VOLKER METZROTH

Pleidooi voor wettelijk minimumloon	47
--	----

RUBEN RAMBOER

John Bellamy Foster over de ecologie van het socialisme	53
--	----

HERWIG LEROUGE EN MARIA MCGAVIGAN

De slag om de Indische Oceaan: Een interview met Mohamed Hassan	67
Afghanistan	67
Amerikaanse blunders	71
De Indische Oceaan als strijdtoneel	73
China versus de Verenigde Staten	76
De Amerikaanse neergang	81

MARC VANDEPITTE

De sociaal-economische uitdagingen van de Cubaanse revolutie anno 2010	87
1. De kloof tussen de economie en sociale, culturele en intellectuele sfeer	90
2. De kloof tussen arbeid, salaris en koopkracht	94

LIEVE VANDAMME

Boek:

Congo voor beginners	101
-----------------------------------	-----

Inleiding

Men hoort dikwijls dat klassenstrijd verleden tijd is. Wij leven in de *win-win*-periode, iedereen wordt er beter van. Wij zijn allemaal *stakeholders* van ons bedrijf: aandeelhouders, managers, werknemers, cliënten ... Wat goed is voor de ene, is ook in het voordeel van de andere.

Of toch niet? De crisis heeft toegeslagen. Vandaag blijkt dat werknemers ontslaan noodzakelijk is voor het voortbestaan van de ondernemingen en vooral voor de koersen op de aandelenbeurs. Wanneer een multinational de lonen van de werknemers met 20 % vermindert, dan juicht de Beurs. Mark Hurd, de CEO van Hewlett Packard heeft zich "laten" ontslaan. Maar wees niet ongerust: zijn ontslagpremie bedraagt 12 miljoen dollar in geld en 28 miljoen dollar in aandelen. Zijn werknemers haatten hem. De weblog *Fuck you Mark Hurd* (FUMH) geeft het woord aan duizenden werknemers die hij ontslagen heeft of van wie hij de salarissen verlaagd heeft. Maar de Beurs rouwt om zijn heengaan. Hewlett Packard noteert met 8 miljard verlies sinds zijn vertrek.

Wat goed is voor de ene klasse blijkt echter niet noodzakelijk goed te zijn voor de andere. De jongste jaren heeft vooral het kapitaal de klassenstrijd geleid en dat was alles behalve een *win-win*-situatie.

In dit nummer herdenken wij één van de grootste klassengevechten die de Belgische arbeidersklasse heeft gevoerd: de staking van 1960-61. **Johnny Coopmans** schetst voor ons het leven en de strijd van de man die het symbool van deze strijd geworden is: **André Renard**, leider van het ABVV (FGTB). Renard was een omstreden figuur, maar hij had een sterk punt: hij was ervan overtuigd dat de werknemers geen vooruitgang konden boeken zonder een machtsverhouding met het patronaat en de regering te creëren, en dat gebeurt meestal in de straat.

De Duitse vakbondsleiders hebben dit blijkbaar vergeten. Op tien jaar tijd zagen de Duitse werknemers, die beschouwd worden als de

best betaalde, hun reële salaris verminderen. Duitsland kende een explosie van baantjes waar men moet werken voor een luttel bedrag van 5 euro per uur. Veel werknemers zijn officiële armen in dat land. **Volker Metzroth** legt ons uit hoe het zo ver gekomen is. Dat is belangrijk om weten op enkele weken van de interprofessionele loonsonderhandelingen in België en aan de vooravond van de Europese syndicale betoging op 29 september 2010.

De crisis heeft de wereld en de machtsverhoudingen echt veranderd. Het Amerikaans imperialisme weet zijn onomstreden heerschappij bedreigd. Het heroriënteert zijn strategie in de richting van de Indische Oceaan. Daar leeft de overgrote meerderheid van de mensheid en voor de Amerikanen blijkt het een strategische zet om China te omsingelen. **Mohamed Hassan** schetst deze strategie, haar kansen op slagen en haar gevaren voor de wereldvrede.

Met de bijdragen van **John Bellamy Foster** over de ecologie van het socialisme en van **Marc Vandepitte** over de nieuwe economische koers in Cuba, gaan wij verder met onze reeks over het socialisme, zijn perspectieven, zijn ervaringen en zijn problemen.

Veel leesgenot.

En als u dit leest vóór 25 september, doe ons dan een plezier en surf naar www.manifesta.be, de site van de ontmoeting met de echte linkse beweging in België. Uw tijdschrift zal er ook zijn en u kan er talrijke auteurs ontmoeten zoals Domenico Losurdo, François Houtart, Peter Mertens, Pol De Vos en vele andere.

André Renard, een boegbeeld van de Belgische vakbeweging

Het boek *André Renard* van Pierre Tilly¹ is een must voor elke syndicale en politieke militant die begaan is met de toekomst van de Belgische arbeidersbeweging in Europees verband.

André Renard was een van die politiek-syndicale symbolen die de voorbije eeuw hun stempel gedrukt hebben op België. Verguisd of bewonderd, ook nu dragen duizenden militanten hem nog steeds in hun hart. De ideologische stromingen waartoe hij behoorde, het anarcho-syndicalisme en het nationalisme, zijn vandaag nog sterk aanwezig in de Belgische en Europese arbeidersbeweging.

Deze biografie van de hand van Pierre Tilly geeft ons bovenal een enorme hoeveelheid nauwkeurige informatie over de geschiedenis van zowel de christelijke² als de socialistische en in tweede instantie ook van de communistische arbeidersbeweging in België en in Europa van 1900 tot 1960.

Tilly laat zich niet verleiden tot een mystificatie³ van het personage. Dankzij dit document van 810 bladzijden beschikken we over alle nodige elementen voor een genuanceerde evaluatie.

Van de ene oorlog naar de andere (1911-1939)

André Renard (1911-1962) is geboren in een arbeidersgezin in Seraing. Hij studeert voor technisch ingenieur aan de avondschool. Na zijn

1 Pierre Tilly, *André Renard*, gezamenlijke uitgave van Le Cri en La FAR, 2005.

2 Zijn herkomst van de UCL zit hier zeker voor iets tussen.

3 De auteur neemt afstand van twee mythes: van de mythe dat André Renard deel zou hebben uitgemaakt van de Internationale brigades en gewapenderhand het Spaanse fascisme zou hebben bevochten en van de mythe die stelt dat hij lid zou zijn geweest van een voorlopige Waalse regering tijdens de Koningskwestie.

legerdienst wordt hij in 1932 aangenomen als tijdopnemer bij de Hoogovens van Espérance-Longdoz. In 1935 steunt hij als vakbondsmilitant het verzet van de arbeiders tegen het systeem Bedaux⁴ en wordt hij ontslagen.

Welke invloeden heeft Renard ondergaan? Begin 1900, op het ogenblik van de groepering en eenmaking van het syndicalisme met de Belgische Werklieden partij (BWP) in Luik: "ontegensprekelijk werd hij beïnvloed door het anarchisme en de ideeën van Proudhon (...) Een kern van revolutionaire syndicale militanten komt in het vakbondsblaadje *Travail* openlijk op voor arbeidersautonomie tussen het 'reformistisch socialisme' en het 'autoritair communisme'. (...) Alleen een politiek onafhankelijke vakbond met revolutionaire doelstellingen en georganiseerd op federalistische basis kan een dergelijke autonomie garanderen."⁵ Maar als in oktober 1911 in de provincie Luik de metaalvakbond wordt opgericht als een afdeling van de Centrale der Metaalbewerkeren van België (CMB), maakt die deel uit van de syndicale commissie van de BWP (het vooroorlogse syndicaal comité van het ABVV, nvdr). Bovendien passen ze het dubbele lidmaatschap toe (elk vakbondslid wordt automatisch ook partijlid).

In 1921 wordt deze vakbond door elkaar geschud door een staking van negen maanden, geleid door Julien Lahaut, vakbondssecretaris van de CMB en toekomstig communist. De leiding van de CMB zal de staking desavoueren en in 1924 zullen de communisten worden uitgesloten van kaderfuncties in de vakbond.⁶

Als basismilitant speelt André Renard een actieve rol in de algemene staking in de zomer van 1936 en hij klimt op tot het uitvoerend comité van de centrale in Luik. In die periode bestudeert hij het Scandinavische model van medebeheer en begint dit te verdedigen. De Belgische socialistische arbeidersbeweging staat in ruime mate achter dit model. Onder homogeen socialistische regeringen verdeelt men er de vruchten van de productiviteit. Het is een soort sociaal pact waarbij de patroons het recht om zich te syndiceren en het recht op onderhandeling erkennen. De vakbond van zijn kant erkent het privilege van de bazen om aan te werven en te ontslaan en om het werk te leiden en te organiseren.⁷

4 Pierre Tilly, op.cit., p. 44, een speciaal systeem van werkritme.

5 Ibid., p. 59.

6 Ibid., p. 61-62.

7 Ibid., p. 75-81, het Scandinavische model in de jaren 1930.

Diepgaande invloeden

Een van de figuren met zeer veel invloed op Renard was de socialistische leider De Man (1885 - 1953). In *Au delà du marxisme* (1929) verklaart De Man dat het marxisme als socialistisch project voorbijgestreefd is. Hij verwerpt ook het idee van de klassenstrijd. De Man werkt een *Plan van de Arbeid* uit, volgens hem de oplossing voor de crisis van de Belgische economie. Hij tekent een weg uit tussen "het wilde kapitalisme en het communistisch dirigisme": de geleide economie. De Man merkt op: "Het fascistisch nationalisme doet beroep op impulsieve politieke krachten die het socialisme de voorbije tien jaar te veel verwaarloosd heeft."⁸ Hij is geen voorstander van de nationalisering van de hele economie. Hij is voor het behoud van een vrije sector, maar wil deze economie bevrijden uit de greep van het financierskapitaal. In de jaren 1950 zal Renard deze stellingen hernemen. Hij zal zich opstellen als voorstander "van de strijd tegen de greep van de banken op de fabrieken en voor een stap in de richting van het socialisme."⁹

Wanneer in 1937 de strijd voor het Plan over zijn hoogtepunt heen is, stelt Renard het bezit van de productiemiddelen en een rechtvaardige verdeling van de voortgebrachte rijkdom uit tot later. De meerderheid van de bevolking moet immers eerst meer inzicht krijgen in de rol van trusts en kartels en van de banken. Hij is van mening dat "deze meerderheid redelijk snel kan worden bereikt: door opvoeding. Het doel en de inhoud lopen gelijk met de marxistische stellingen, maar de middelen verschillen (beroep op de paritaire comités)."¹⁰

De Man zal evolueren naar autoritaire en fascistische standpunten die André Renard niet deelt.

Naast De Man zal ook Emile Vandervelde (1866-1938) met zijn boek *Het socialisme tegen de staat* (1918) een invloed hebben op de opvattingen van Renard over arbeiderscontrole.

Een derde bron van invloed is Georges Sorel (1847-1922), een theoreticus van het Franse syndicalisme. Hij zet de producenten op het voorplan in de samenleving, verdedigt de onafhankelijkheid van de vakbond en is voor de directe actie.

Op het ogenblik dat in Spanje de burgeroorlog tegen de fascistische staatsgreep van generaal Franco uitbreekt, voert Renard verschillende syndicale opdrachten uit in Spanje. In tegenstelling tot wat in krant *La*

8 Ibid., p. 95.

9 Pierre Tilly, op.cit., p. 106.

10 Ibid., p. 109.

Wallonie werd beweerd, heeft hij nooit deel uitgemaakt van de Internationale Brigades.¹¹

Renard is verwickeld in de breuk tussen de syndicale jongeren en de socialistische jonge wacht (SJW), waarin socialisten en communisten samenwerken en die een belangrijke rol speelde in de staking van 1936. Hij verzet zich tegen de idee van het volksfront en zal zelfs zeggen: "Niet in de eenheidsfronten of andere gemeenschappelijke fronten ligt de beste garantie tegen het fascisme, maar wel in die duidelijke actie van onze partij (de BWP, nvdr.) tegen alle voorstanders van totalitaire methodes, zowel communisten als reactionairen."¹²

Na afloop van de staking van 1936 gaat er op initiatief van de regering een eerste nationale Arbeidsconferentie door. Ze resulteert in het vastleggen van een minimumloon, in de eerste week betaald verlof en in de invoering van de 40-urenweek voor zware en gevaarlijke beroepen.

Tilly doet opmerken dat, ook al profileert Renard zich in die tijd als een voorstander van vernieuwing in de socialistische vakbondswerking, hij zich toch volledig integreert in de structuren van de Luikse federatie die geleid wordt door reformistische leiders als Bondas en Delvigne.¹³

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog behoort Renard eerder tot de pacifistische en anticommunistische strekking.¹⁴ Hij keurt het corporatisme van de nazi's af en wijst erop dat het nazisme aan de macht is kunnen komen door te profiteren van de verdeeldheid in de Duitse arbeidersbeweging. Hij blijft vaag over de verantwoordelijkheid van de sociaaldemocraten (die het door de communisten voorgestelde eenheidsfront weigerden – nvdr.) en slingert de communisten felle verwijten naar het hoofd als op 30 september 1939 het Niet-Aanvalsact tussen Duitsland en de Sovjet-Unie wordt gesloten.¹⁵

Opvattingen en praktijk van André Renard (1940-1952)

Gemobiliseerd in 1940, wordt Renard op 29 mei 1940 krijgsgevangen gemaakt, een dag na de capitulatie van België. Hij wordt naar Duitsland gestuurd, maar in 1942 vrijgelaten omwille van gezondheidsre-

11 Ibid., p. 140

12 Ibid., p. 146. Citaat van André Renard.

13 Ibid., p. 150.

14 Ibid., p. 86.

15 Ibid., p. 89. Pact tussen de Sovjet-Unie en Nazi-Duitsland nadat Frankrijk en Engeland geweigerd hebben om een bondgenootschap te sluiten met de Sovjet-Unie tegen het nazisme en dat de Sovjets kostbare tijdwinst opleverde bij de oorlogsvoorbereidingen.

denen. Hij zou geschreven hebben naar Henri De Man (ex-voorzitter van de BWP, die zijn partij heeft ontbonden en de nazi's verwelkomt als bevrijders – nvdr.) om een goed woordje te doen voor hem en veertien van zijn Waalse medegevangenen. Volgens historicus Rik Hemmerijckx zou hij op dat ogenblik positief hebben gestaan tegenover de UHGA (de Unie van Hand- en Geestesarbeiders), de collaboratievakbond die door Henri De Man in het leven was geroepen. In elk geval is de Federatie van Metaalbewerkeren bij de terugkeer van Renard een subcommissie van de UHGA. "Renard zou het na de oorlog hebben over een regelrechte opeising door de UHGA vanwege zijn vroegere hoedanigheid als vakbondsmilitant."¹⁶

Later zal hij in het verzet gaan. Vanaf eind 1943 leidt hij een semi-clandestien leven. Hij is geen lid van het Onafhankelijkheidsfront, maar wel van het Bevrijdingsleger. Daar richt hij de geheime dienst Socrates op, actief in het ophalen van financiële steun voor werkweigeraars (arbeiders die weigerden in Duitsland te gaan werken). De Socratesgroep zelf onderhoudt banden met het Bevrijdingsleger, het Onafhankelijkheidsfront, de socialistische leiders en de socialistische vakbond. In september 1943 creëert hij de KJ3, een inlichtingen- en actiedienst. Toekomstige syndicale vrijgestelden van de metaalvakbond werken hieraan mee. Op het einde van de oorlog heeft hij de graad van adjudant bij de inlichtingsdienst van het leger, erkend door het verzet.¹⁷

Al onmiddellijk na zijn terugkeer in het land in 1942 wordt hij syndicaal actief. Hij krijgt voor zijn activiteiten een cofinanciering van baron Paul de Launoit, een belangrijk financier van anticommunistische en fascistische bewegingen, maar die ook het verzet hielp. Het lukt Renard om de SSK-CLS (Communistische Syndicale Strijdcomités) in Luik te fusioneren met zijn eigen organisatie (MMU). Samen vormen ze het MSU (Mouvement syndical unifié). Op die manier haalt hij de strijdcomités uit hun communistische verankering. Het ontslag van Robert Lambion uit de KPB (Communistische Partij van België) om het MSU te gaan leiden, is hiervan een bewijs.

In november 1944 publiceert Renard *Pour la révolution constructive* (Voor de constructieve revolutie), een tekst van 1943 waarin hij een nieuw maatschappijmodel voorstelt. Hij is voor de afschaffing van de loonarbeid en dat kan bereikt worden door de economische democratie. Hier verdedigt hij al de strikte scheiding tussen de rol van de

¹⁶ Ibid., p. 718.

¹⁷ Ibid., p. 157-163. Rol van André Renard in de inlichtingendienst tijdens de bezetting.

vakbondsmilitant en de politieke militant. Een vakbondsmilitant zal zich niet kandidaat mogen stellen voor mandaten of functies in een politieke partij.¹⁸

Van Luik naar het nationaal secretariaat (1944-1946)

Bij de bevrijding organiseert de MSU van Luik een week lang een regionale algemene staking.¹⁹ Een nationale arbeidsconferentie²⁰, waaraan Renard niet deelneemt, resulteert in een loonsverhoging van 40 % voor de geconventioneerde lonen met een schadevergoeding van 20 % voor de bevoorradingproblemen. De MSU had een schadevergoeding van 30 BF per dag geëist in plaats van de loonsverhoging van 60 %, gevraagd door het Belgisch Vakverbond (BVV) en het ACV.

In diezelfde periode gaat op 31 oktober 1944 een eerste ronde tafel door tussen alle syndicale organisaties van het land, met inbegrip van het ACV. Maar als op 8 november een voorlopig comité voor de eenmaking samengesteld wordt, doet het ACV in naam van het syndicaal pluralisme niet mee. Renard slaagt erin om grote delen van zijn document *La révolution constructive* te laten goedkeuren als beginselverklaring van de nieuwe organisatie. 1945 wordt dan het jaar van de moeizame stichting van het ABVV. Renard tracht op de eerste plaats de MSU, zijn Mouvement Syndical Unifié in Wallonië te consolideren. De communisten formaliseren in heel het land hun strijdcomités via het BVES (Belgisch Verbond van Eenheidssyndicaten). Onder dreiging van een fusie van MSU en BVE, aanvaardt het oude BVV tegen eind april 1945 het Stichtingscongres bijeen te roepen. Dit congres wordt overheerst door het debat over het al of niet cumuleren van politieke en syndicale mandaten. De communisten vormen een coalitie met het oude BVV tegen de visie van Renard. Zij zullen een lichte meerderheid behalen voor "het uitstellen van de beslissing over de principiële onverenigbaarheid van de cumul".

Op het tweede ABVV-congres in december 1945 blijft de communist Dejacé lid van het nationaal secretariaat ten nadele van Renard die niettemin voorzitter wordt van het ABVV van Luik. In Luik resulteerde de fusie van de organisaties in een tweederde meerderheid voor de MSU. De spanning loopt er hoog op omdat het cumulverbod leidt tot de uitsluiting van meerdere communistische militanten. Wanneer

18 Ibid., p. 176.

19 Ibid., p. 178-179.

20 Er zullen er in totaal negen doorgaan in de naoorlogse jaren.

Le Drapeau rouge een vergadering bijeenroept waar Dejace, nationaal secretaris van het ABVV maar ook leider van de KPB, een toespraak zou hebben gehouden voor communistische vakbondsmilitanten, reageert Renard furieus. Hij verkrijgt van ABVV-nationaal dat "ABVV-secretarissen geen vakbondskaders mogen samenbrengen onder de vlag van een politieke partij."²¹

In 1945-46 zal hij proberen tot een eenmaking te komen van het ABVV en ACV in Luik. Een kwart van de CCMB, de christelijke metaalbewerkers van Luik, sloot inderdaad aan bij de MSU. "Eenmaal de oorlog beëindigd, praten de belangrijkste syndicale verantwoordelijken, zowel christelijke als socialistische, nog maar over een ding: structuurhervormingen. De Belgische beweging laat de arbeiderscontrole vallen. In de plaats hiervan komt een formule met veel bredere betekenis, het medebeheer." Het model van André Renard wordt uiteengezet in een boek, gepubliceerd door het Luikse ABVV in 1946 *Le nouvel homme, Homo syndicus*. In de staat van morgen zijn het de vakbonden die geroepen zijn om, als de woordvoerders van de wereld van de georganiseerde arbeiders, de staat te organiseren enkel en alleen ten voordele van de werkers. Maar hij stelt de kapitalistische krachten gerust. "De eis voor medebeheer mag niet overkomen als een daad van brutaliteit en, ondanks de diepgaande transformatie in de sociale verhoudingen, heeft het medebeheer geen uitdrukkelijk revolutionair karakter."²²

Toenemende macht in het interprofessioneel vakbondsapparaat (1947-1952)

In november 1947 dient de regering-Spaak, onder druk van de arbeidersbeweging, een kaderwet in voor structuurhervormingen in de organisatie van het bedrijfsleven (ondernemingsraad, nationale arbeidsraad, centrale raad voor het bedrijfsleven).

1948 zal belangrijk zijn voor de toenemende alliantie tussen Renard en de Belgische Socialistische Partij (BSP) om de communisten te isoleren en uit te schakelen. Syndicale eenheid is voor hem geen doel op zich. Voor alles wil hij verhinderen dat de communisten de leiding veroveren over vakbond. Hij helpt de ABVV-leiding om zich in januari te ontdoen van Dejace, de communistische nationaal secretaris. Maar hij zal zelf de prijs voor deze operatie betalen. De nationale leiding weigert om twee militanten van de MSU te coöpteren in het nationaal bureau.

21 Pierre Tilly, op.cit., p. 195.

22 Ibid., p. 206, 213-14.

Hij neemt ontslag uit zijn functie als nationaal secretaris. Achter deze manoeuvres vermoedt hij de hand van de BSP en de KPB. Voor het eerst positioneert hij zich als de verdediger van de Waalse belangen.²³

Ook in het internationaal syndicalisme gaat het steeds meer de kant op van een scheuring. Renard was in 1945 een van de onderhandelaars geweest voor de oprichting van het WVV, het Wereldvakverbond. Maar begin 1949 trekken de Amerikanen, de Nederlanders en de Engelsen zich terug uit het WVV. Het ABVV beslist hetzelfde te doen. In Luik stelt Renard lijsten op van vakbondsmilitanten die uitgesloten moeten worden op basis van hun deelname aan activiteiten van de communistische partij. Deze beweging gaat gepaard met een toenadering tot de BSP in de Gemeenschappelijke Socialistische Actie (waarvan ook de coöperatieven en de socialistische mutualiteit deel uitmaken). "Het ABVV-congres van februari 1948 ziet de invloed van de 'rechtervleugel' van het ABVV toenemen als gevolg van de uitsluiting van de communisten."²⁴ Renard lanceert zelfs een oproep tot de paus voor een nieuwe encycliciek. Is het zuiver tactiek wanneer hij in *Volonté* schrijft dat het christelijke gedachtegoed tot een dergelijke graad van rijpheid is gekomen dat de termen "socialisme" en "socialisatie" hen helemaal niet meer bang maken en dat het tijd is voor de christenen om over te gaan tot daden?²⁵

De nabijheid van de parlementsverkiezingen van 1949 is zeker niet vreemd aan deze toenadering. Maar na deze verkiezingen komt de BSP (29 %) voor de eerste keer sinds de bevrijding in de oppositie terecht. De communisten zijn de grote verliezers en het ABVV zal hiervan profiteren. Het weigert het voorstel van de KPB om deel te nemen aan het gemeenschappelijk actiecomité, dat een Handvest voor de Arbeid formuleert als gemeenschappelijk programma.

De allereerste sociale verkiezingen begin 1950 geven het ABVV met 61,42 % het overwicht, behalve voor de bedienden in Vlaanderen, waar het ACV syndicaal de meerderheid vormt.

De Centrale Raad voor het bedrijfsleven treedt in functie op 21 september 1949. Ze is het sluitstuk van de Renardistische structuurhervormingen. In 1956 stelt Renard echter verbitterd vast dat de grote sociale conflicten volledig worden geregeld buiten deze Raad om. Wat de ondernemingsraden betreft, is het patronaat vooral bang voor "de scha-

23 Ibid., p. 265, 267.

24 Ibid., p. 282.

25 Ibid., p. 283.

delijke invloed van de socialistische vakbonden die aangetast zijn door marxistische ideeën en de leiding hebben in Wallonië.”²⁶

Renard neemt ook stelling in de Koningskwestie. Hij is bepaald niet zachtzinnig voor Leopold III: “In zijn beruchte verklaring van 28 mei 1940 doet hij een eerste oproep tot economische collaboratie. Het onfatsoenlijke gesjacher van de industriële wapenhandelaars dekte hij toe met de mantel des Konings.” Toch maakt dit van hem geen antiroyalist, want hij zal stellen dat hij, wat hem betreft, de voorkeur geeft aan een koning zoals Albert I.²⁷ In maart 1950 wordt een volksraadpleging georganiseerd over de terugkeer van de koning. Deze geeft 57,68 % stemmen voor de koning en 42,32 % tegen. Er is wel een gevoelig verschil tussen het Noorden en het Zuiden van het land. (In Vlaanderen stemt 72 % voor de terugkeer, in Brussel 48,16 % en in Wallonië 42,11 %.) Het ACV neemt officieel geen standpunt in omdat zij dit een politiek thema vinden, waar zij niets mee te maken heeft.

Het ABVV organiseert protestmeetings en betogingen in het hele land. Op 21 maart verdedigt Renard op het Nationaal Bureau van het ABVV voor de eerste keer het federalisme. Op 26 maart neemt hij deel aan het Waals Congres, een eerder marginale instelling. Hij brengt zowat 85.000 leden aan, intellectuelen en handarbeiders. Hij merkt op: “In deze strijd tegen Leopold III beginnen wij vooral als Walen te reageren. Wij hebben duidelijk het gevoel dat economische democratie in Wallonië mogelijk is. Als we ons sociaal niet kunnen bevrijden in het kader van een gecentraliseerd België, dan moeten wij dit kader doorbreken.”²⁸

Toch aanvaardt het ABVV in april het principe van de delegatie van bevoegdheden aan prins Boudewijn. De crisis veroorzaakt de val van de regering. Op 4 juli bezorgen de nieuwe verkiezingen de BSP een winst van bijna vijf punten. Het ABVV beslist om de BSP openlijk te steunen. Op 20 juli stemmen de Verenigde Kamers voor de terugkeer van de koning. In heel het land breken stakingen uit, die vooral in Wallonië het karakter aannemen van een revolte. In Luik wordt een leidend comité van de beweging gevormd; communisten en ook personaliteiten van de PSC en de liberalen zitten erin. Men zou er zelfs gesproken hebben over een voorlopige Waalse regering, met Renard als minister van defensie. Tilly heeft zijn twijfels over deze versie van de feiten: “Het kan ook de uiting zijn van de wil om de geschiedenis te herschrijven

26 Ibid., p. 292.

27 Ibid., p. 295-296.

28 Ibid., p. 301.

onder het prisma van een vroegtijdige deelname van Renard aan de Waalse beweging."²⁹ Men kondigt voor 1 augustus een mars op Brussel aan. Twee bataljons van het Belgische leger worden teruggeroepen uit Duitsland. Het ene wordt opgesteld in Henegouwen, het andere in Luik. Op 30 juli eindigt een niet toegelaten meeting in een drama: drie manifestanten worden gedood in Grâce-Berleur.

Als de volgende dag de betogers al in Brussel beginnen toe te stromen, valt de beslissing: Leopold III doet troonsafstand ten gunste van zijn zoon. De mars zal niet doorgaan. In de namiddag bestempelen het Nationaal Bureau en Renard in eigen persoon de zaak als een overwinning over de hele lijn. Op 11 augustus legt Boudewijn de eed af. Op 15 augustus is er een nieuwe regering. Julien Lahaut, beschuldigd van "Leve de republiek" te hebben geroepen tijdens de eedaflegging van prins Boudewijn, wordt voor zijn huis vermoord door ultra-Leopoldistische kringen.³⁰

In oktober 1950 breekt de Koreaanse oorlog uit. Ook België doet mee. Dit geeft aanleiding tot een stemming voor de verlenging van de dienstplicht. Het ABVV stemt tegen. Renard benadrukt dat "tegenover het gestook, zowel van de Sovjet-Unie als van de kapitalisten, we vooral moeten ijveren voor een derde macht, een progressief en vrij Europa."³¹

Op binnenlands vlak wordt België geconfronteerd met sterke prijsstijgingen. Na een jaar van stakingen zullen deze in 1951 leiden tot een hete herfst. Akkoorden, afgesloten in de Nationale Paritaire Raad van 20 oktober, staan een extraconventionele verhoging van het uurloon toe. Er komt een eenvormig pensioen, vastgelegd op 25 000 BF.

In maart-april 1952 eist het ABVV op initiatief van Renard, dat een bedrag van drie miljard wordt afgehouden op de winsten. Dit geld moet voor de acht resterende maanden van 1952 als een verhoging van 800 BF uitgekeerd worden aan sociale steuntrekkers, overheidsambtenaren en de privésector. In de minderheid gesteld in de Nationale Paritaire Commissie, dient Renard zijn ontslag in als nationaal secretaris van het ABVV. Maar enkele weken later stelt hij zich kandidaat voor de post van algemeen secretaris van het ABVV. Tijdens een stemming op 16 september wordt hij verslagen door een coalitie van vakbondssecretarissen die mandaten bekleden binnen de BSP, waaronder Major van Antwerpen en Gailly van Charleroi. In een gebaar van verzoening stelt men hem de functie voor van adjunct-algemeen secretaris. Renard

29 Ibid., p. 308.

30 Ibid., p. 294-310. De Koningskwesie en de rol van Renard.

31 Ibid., p. 311-312.

aanvaardt. In februari 1953 wordt hij regent van de Nationale Bank van België.

De vakbeweging tussen integratie en transformatie (1953-1956)

Gedurende de jaren vijftig komt er een hoogtepunt voor de Amerikaanse invloed in Europa met het Marshallplan voor hulp aan de wederopbouw en de beweging voor de productiviteit. In februari 1948 verklaart het ABVV gunstig te staan tegenover het Marshallplan en eist een vertegenwoordiging in de uitvoerende organen. De AFL, American Federation of Labour, de Amerikaanse vakbond, steunt deze eis van het ABVV: "De Belgische socialistische vakbond treedt in Europa aan als een van de belangrijkste steunpunten voor het plan en voor de sterk anticommunistische politiek van de AFL. (...) De strategie van Major binnen het ABVV is voor alles gericht op een verzwakking van de invloed van de communisten in de eigen rangen. Het Marshallplan en de verwerping hiervan door Moskou vormen de syndicale breuklijn tussen de socialisten en de communisten in het ABVV."³² Eind de jaren veertig formuleert Renard enkele kritieken op dit plan, maar in het kader van de besprekingen over de productiviteit komt hij terug op het Marshallplan, dat in zijn ogen efficiënt en noodzakelijk is.

De Amerikaanse methodes van bedrijfsvoering breiden zich snel uit in Europa. In België neemt dit de wending van een versterking van het sociaal overlegmodel. De achterliggende idee is deze van economische groei, aangevuurd door de productiviteit en een rechtvaardige herverdeling van de inkomens. In januari 1951 wordt een paritair orgaan, de Belgische Dienst voor Opvoering van de Productiviteit (BDOP) opgericht.

In juni 1953 nemen Lambion en Renard ontslag uit de BDOP. In aanwezigheid van koning Boudewijn wordt in mei 1954 een gemeenschappelijke verklaring over de productiviteit ondertekend. Deze samenwerking met de patroons leidt in versneld tempo tot economische verandering. Er komt meer mobiliteit en de kolenmijnen gaan dicht. Aan het Eerste Nationaal Congres voor de productiviteit nemen de vakbonden nog deel, maar op het Tweede Congres in 1959 haken ze teleurgesteld af: er zijn 300.000 werklozen!

³² Ibid., p. 328.

Een travaillistisch programma voor structuurhervormingen

Renard vindt dat er zowel economische, sociale als politieke hervormingen moeten komen. Hij zet deze ideeën uiteen in de periode van de Koningskwestie en in die tijd gaat de BSP achteruit. De ondernemingsraden bleken een teleurstellende ervaring. Het ABVV voelde zich niet gesteund door de BSP, ondanks de Gemeenschappelijke Actie.

Het ABVV stelt een soort Plan De Man voor. Vakbondsleider Latin zegt op het Nationaal Comité van het ABVV in januari 1949: "We hebben genoeg gepraat over de geplande economie. We hadden een Plan van de Arbeid toen we uit de crisis van 1932-36 raakten. Nu moeten we voor België met kennis van zaken een binnenlands plan ontwikkelen, rekening houdend met het feit dat we afhankelijk zijn van de internationale handel."³³

Binnen de BSP wordt dan een programmacommissie opgericht. De leiding van de partij zit er echter zelf niet rechtstreeks in. De commissie is samengesteld uit Albert De Smaele, van het kabinet van Van Acker, Spaak, Henri Janne, een liberale professor die socialist is geworden, Evalenko van de studiedienst van de BSP en specialist nationaliseren, Jacques Yerna, een jonge intellectueel van het Luikse ABVV. Drijvende kracht en baas is Renard. Later zal ook de trotskist Mandel aansluiten. Joseph Brusson van de studiedienst van de CMB van Luik zal meewerken in de schaduw. Het is een groep Belgische pragmatische socialisten. Zij zullen de syndicale programma's van het ABVV voor 1954 en 1956 uitschrijven. De commissie gaat van start in 1951 en het leidinggevend apparaat van het ABVV heeft er geen controle over.

Eén debat hield de commissie in haar greep: moet het ABVV een travaillistische³⁴ of een socialistische positie innemen?

In 1954 keert de BSP terug in de regering samen met de liberalen. De nationalisering en staatsinmenging staan echter niet in het regeerprogramma. Het ABVV van zijn kant keurt in 1954 een eigen programma goed. De BSP, op dat moment aan de macht, weigert dit te onderschrijven. Het programma vraagt de nationalisatie van de steenkoolnijverheid. Maar van meet af aan voegt Renard toe: "Onze voorstellen zijn niet ideologisch: niet alleen werden ze al doorgevoerd in andere landen, maar wij staan ook

33 Ibid., p. 362.

34 Om travaillistisch te zijn, dient men elke verwijzing naar marxisme of doctrine achterwege te laten. De eenheid van de arbeiders vereist geruststelling over godsdienst, beginselvast antikapitalisme, staatsinmenging of het dirigisme. Uiteindelijk moet er afstand genomen worden van de BSP en is een eenheid of zelfs fusie met het ACV noodzakelijk.

open voor elk ander voorstel, dat even doeltreffend is als het onze." Hij vraagt "een NMKN (Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid – nvdr.) als zuivere openbare instelling, gemachtigd om participaties te nemen in bedrijven."³⁵ In het alternatief van het ABVV neemt de term "soepele planning" een centrale plaats in. "In tegenstelling tot de planning van totalitaire regimes, houdt soepele planning niet de openbare toe-eigening van alle productiemiddelen in."³⁶ Verder bevat het plan de genationaliseerde energie en de controle op de holdings. Tilly vat samen: "Het komt uiteindelijk neer op het afstemmen van de staatstussenkomst op het privé-initiatief en waar nodig een oriëntatie aan te geven binnen een algemeen kader. Voor een efficiënte soepele planning moet er op de holdings een zekere controle uitgeoefend worden en moet de energiesector genationaliseerd worden (...)." ³⁷

In 1956 keurt het ABVV een tweede luik van zijn programma goed. Hierin klaagt het de holdings aan voor sabotage van de economie. Een tiental financiële groepen beheren een economisch patrimonium met een geschatte waarde van meer dan 350 miljard BF. Hun politiek in Belgisch Kongo staat haaks op de nagestreefde emancipatie. De staat is de voornaamste schuldenaar van de banken en zij oefenen op zeer efficiënte manier druk uit op de staat en op de politici. Volgens Renard zou de natie de macht moeten hebben over de holdings en de banken. Toch denkt hij dat een volledige nationalisatie problemen stelt omdat al het genationaliseerde kapitaal terugbetaald moet worden. Dat, terwijl veel geld nodig is voor nieuwe investeringen in functie van economische expansie.³⁸ Om tot socialisme te komen, is medebeheer een noodzakelijke overgangsfase: "Een gelijke macht voor de vertegenwoordiging van de werknemers en de andere belangen in de onderneming, met de staat als scheidsrechter en hoogste bevoegde instantie."³⁹

Deze opvattingen doorstaan een eerste test bij de oprichting van het Controlecomité voor de elektriciteitssector. Vlak voor het Congres in oktober 1954 benadert de elektriciteitssector het ABVV om een compromis uit te werken. Het ABVV wil hier niet van weten. Het zou immers de idee van nationalisering ondermijnen. En die is juist aan het doordringen bij de mensen.⁴⁰ Toch starten er na het congres onderhandelingen. Op 15 juli 1955 komt het tot een akkoord: men behoudt het privé-karak-

35 Pierre Tilly, op.cit., p. 375.

36 Ibid., p. 377.

37 Ibid., p. 379.

38 Ibid., p. 386.

39 Ibid., p. 387.

40 Ibid., p. 389.

ter van de sector en de vakbond krijgt inzagerecht. Eens te meer moet Renard de duimen leggen. De Belgische elektriciteit zal de duurste van Europa blijven. In 1959 blijft het ABVV weg van de Ronde Tafel over de elektriciteit. Na zijn dood in 1962, wordt in 1964 een nieuw akkoord afgesloten en het Controlecomité voor Gas en Elektriciteit geïnstalleerd.

Een overtuigend Europeaan en internationalist

Renard werkte actief mee aan de opbouw van de Europese Unie. Hij vecht voor de deelname van de vakbonden aan het Permanent Bureau van de Benelux.

Joseph Brusson van de studiedienst van het Luikse ABVV formuleert in 1947 de opvatting van Renard over Europa: "Bouwen aan een socialistisch Europa op mensenmaat, zoals Blum dit voorstond met het socialisme als derde macht in een Europa als derde macht. Het was Europese oplossing die zich aandiende als middenweg tussen het Amerikaanse neokapitalisme en de geleide politie-economie van de Sovjet-Unie."⁴¹

De Franse socialistische eerste minister Monnet is tevreden over "de originele bijdrage van de vakbonden aan Europa."⁴² Op basis van een nota van Renard geeft het ABVV-Bureau op 6 juni 1950 zijn principiële steun aan het initiatief van Schuman. Op het terrein krijgt het ABVV af te rekenen met de communisten. Zij vinden immers dat "het plan een kapitalistisch plan is, een plan voor sociale achteruitgang en organisatie van economische fiasco's. Het plan is een oorlogsplan."⁴³ Maar Renard is niet bang voor de sociale en economische gevolgen van de sluiting van de kolenmijnen, omdat het Verdrag van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal voorziet in een reconversiefonds.⁴⁴

Daarnaast tracht hij ook het Europese syndicalisme te versterken en te structureren. In Frankrijk is hij vooral FO (Force ouvrière, een door de CIA aangemoedigde splitsing van de CGT, nvdr.) genegen en niet de communistische CGT, noch het christendemocratische CFTC. Hij roept het ABVV op om FO financieel te steunen: "zodat deze kameraden niet alleen Amerikaanse steun krijgen, maar eerder ... een Europese hulp, zodat dit volledig openlijk kan gebeuren."⁴⁵ Het ABVV draagt hem voor als vertegenwoordiger van de vakbond in de Hoge Autoriteit van de EGKS.

41 Ibid., p. 416.

42 Ibid., p. 421.

43 Ibid., p. 433.

44 Ibid., p. 446.

45 Ibid., p. 449-450.

Een apart hoofdstuk gaat in op de rol van André Renard als voorzitter van de Adviesraad bij de Hoge Autoriteit die de EGKS leidt. Voor Renard is Europese integratie geen doel op zich maar een middel om sociale vooruitgang te bevorderen.

Het Europese syndicalisme zal zijn eerste ervaring opdoen binnen het raadgevend comité. Dit comité van de 15, uitgebreid tot 21, wordt opgericht in 1952. Hierin zetelen de verschillende vakbonden van de zes stichtende leden van de EGKS (Benelux, Frankrijk, Duitsland en Italië). Het bereidt de syndicale standpunten voor in functie van de Adviesraad van de EGKS.⁴⁶ Het blijkt echter zeer moeilijk om tot gemeenschappelijke standpunten te komen. In maart 1958 wordt het comité van de 21 ontbonden. In juli 1958 krijgt Renard een mandaat in het EVV, het Europees Vakverbond. De vakbonden zijn teleurgesteld dat de EGKS niet heeft geleid tot een prijsdaling voor de producenten van consumptiegoederen. De producenten maken vlot gebruik van hun vrijheid voor het aanrekenen van relatief hoge prijzen. Bovendien richt Duitsland in 1951 het grootste kolenkartel van de Gemeenschap op, bekend onder de naam Georg. Dat wringt met de visie van Renard die vooral niet wil dat de EGKS leidt tot versterking van de industriële kartels: "dit leidt duidelijk tot een verhoging van de kapitalistische macht en tot een evenredige daling van de macht van de vakbondsorganisaties. Met de Hoge Autoriteit moeten we streven naar de vernietiging van de kartels."⁴⁷

Een eerste strijd op sociaal vlak gaat over een door de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) gevraagde gelijkenschakeling van de lonen van de nationaal ingeschreven werknemers en van de migranten in de lidstaten. Maar de uiteenlopende sociale zekerheidstelsels staan in de weg. Toch tekenen de ministers van Arbeid in december 1957 het Europees Verdrag voor de Sociale Zekerheid van arbeiders die binnen Europa migreren.

In die tijd bestond in België een duidelijke syndicale strekking die zich verzette tegen het vrij verkeer van werknemers. De vrees bestond dat deze nieuwe buitenlandse arbeiders druk zouden uitoefenen op de relatief hoge lonen van de Belgische werknemers.⁴⁸ Renard geeft kritiek op de schreeuwende ongelijkheid van de lonen in de zes landen.

46 Ibid., p. 455. Het comité is samengesteld uit 16 producenten, 16 gebruikers en 17 werknemers. Renard vond dat de arbeidersgroep de helft van de zetels moest hebben. (zie p. 464).

47 Ibid., p. 471.

48 Ibid., p. 477.

Het ABVV staat ook achter de oprichting van een Europese Openbare Investeringsbank. Op het 45e congres van de CMB eist Renard een basishandvest voor de Europese werknemers. Hij pleit ook voor de opstelling van Europese collectieve arbeidsovereenkomsten in het kader van de EGKS. Voor een publiek van Belgische werkgevers lanceert hij zelfs de idee van een Europese algemene 24-urenstaking. "Op die dag zullen de Europese werknemers beseffen dat ze behoren tot iets dat op een gemeenschap begint te lijken."⁴⁹ Een gemeenschappelijke Europese defensie behoort ook tot zijn ideeën, "maar dan zonder dat de consumptie van de burgers het eerste slachtoffer zou zijn van de investeringen voor de bewapening."⁵⁰

Tilly heeft het ook over de relaties van Renard met de Oostbloklanden en hoofdzakelijk met de Sovjet-Unie. Na de Tweede Wereldoorlog en vooral sinds de Koude Oorlog in 1948 bestond er een algemeen verbod op contacten met de vakbonden van de Oostbloklanden en in het bijzonder met de Sovjet-Unie. Renard ziet zich tot tweemaal toe een bezoek aan de Sovjet-Unie geweigerd. Uiteindelijk gaat hij er heen in april 1956.⁵¹ Hij is vooral geïnteresseerd in de planeconomie. Maar daarnaast denkt hij ook dat een toenadering van het ABVV tot de Sovjetvakbonden de actie van de Belgische communisten in het ABVV kan neutraliseren.⁵² De gebeurtenissen in Hongarije in 1956 zetten de syndicale betrekkingen op een laag pitje. Daarna zullen ze opnieuw intensiever worden, zelfs in die mate dat Debunne op het ABVV-Bureau aandringt orde op zaken te stellen in deze anarchie. In de jaren zestig, na de dood van Renard, zullen in de Luikse regio de banden tussen renardisten en communisten verstevigen door de samenwerking in de vredesbeweging via de BUVV (Belgische Unie voor de Verdediging van de Vrede) en via de Waalse Volksbeweging (Mouvement populaire wallon).

Renard is, alles bij elkaar genomen, nogal teleurgesteld over de syndicale verwezenlijkingen op Europees niveau: "Het gebrek aan representativiteit van de vakbondorganisaties die aan onze kant staan in Frankrijk en Italië, heeft ons altijd gehinderd in onze actie."⁵³

49 Ibid., p. 491.

50 Ibid., p. 498.

51 Ibid., p. 523.

52 Ibid., p. 527.

53 Ibid., p. 536.

Van toenemende spanningen tot het tragische einde

Als voorzitter van de socialistische mutualiteit van Luik heeft Renard een inbreng in de sector van de Ziekte en Invaliditeitsverzekering (het huidige RIZIV, nvdr.).

In 1954 ontstaat een conflict tussen het ABVV en de regering van socialisten en liberalen. De geneesheren eisen dat het derdebetalersstelsel niet langer wordt toegepast in klinieken en poliklinieken. De socialist Van Acker heeft het zelfs over het misbruik van de invaliditeitsverzekering door de arbeidersklasse. Renard reageert woest: "Voor de Koningskwesatie, de Schoolstrijd en de Van den Daele-arresten heeft men beroep gedaan op onze organisatie die al haar krachten heeft gemobiliseerd. (...). Als de partij morgen in de oppositie zit, zal ze opnieuw beroep doen op onze organisatie. Voor de kwesatie die zich nu stelt in verband met de ZIV, houden ze geen rekening met de mutualiteiten en de vakbonden die gekant zijn tegen een bepaalde oplossing."⁵⁴ Artsen en regering sluiten een akkoord dat Renard bestempelt als een mislukking. Hij wijst opnieuw op de centrale eis van het ABVV voor een nationale gezondheidsdienst. Hij noemt de ZIV een bron van winst voor de farmaceutische industrie: "De productie en de distributie van farmaceutische producten is een voorbeeld van het wanbeheer op het gebied van de ZIV. Iedereen is op de hoogte van de feiten, maar tot op vandaag kon men geen enkele prijzencontrole invoeren."⁵⁵ In 1958 en 1959 herneemt het ABVV onder impuls van Renard de eis voor gratis geneeskunde, als een van de vier hoekstenen van het ABVV-programma.

Op initiatief van de trotskisten, waaronder Ernest Mandel, verschijnt in december 1956 het eerste nummer van de krant *La Gauche*. Doel: de oprichting van een brede, georganiseerde linkervleugel van de BSP. De krant wordt gedrukt op de persen van *La Wallonie*. Maar drie jaar later, in 1959, blokkeert Renard het verschijnen van het zesde nummer. De krant riep op tot algemene staking uit solidariteit met de stakende mijnwerkers in de Borinage. Geleidelijk verslechteren de verhoudingen en in januari 1961 moet *La Gauche* de persen van de Luikse syndicale krant verlaten.

Na drie opeenvolgende stijgingen van de kolenprijs breekt in de zomer van 1957 een belangrijk conflict uit, na een jaar van sociale onrust over de loonproblematiek. Ook de politieke discussie over de belas-

⁵⁴ Ibid., p. 541.

⁵⁵ Ibid., p. 543. Over het RIZIV, de mutualiteiten en het gezondheidsbeleid van Renard, zie p. 538-543.

ting op de kapitalistische winsten neemt toe. Eind 1956 kondigde de regering Van Acker een verhoging van de kinderbijslag en het optrekken van de pensioenen aan in haar regeringsverklaring. Tegelijk wil men echter de lonen blokkeren. Een Nationaal Comité van het ABVV aanvaardt eind december deze voorstellen met een tweederde meerderheid. Tegenover de Luikse metaalbewerker legt Renard in januari 1957 de klemtoon op de vooruitgang van de voorbije tien jaar, met de 45-urenweek en de tweede week jaarlijks verlof. Maar hij stelt ook een objectief: dubbel vakantiegeld voor de twaalf verlofdagen voor iedereen. Hieraan voegt hij in maart de eis toe voor een loonsverhoging met 60 centiem per uur en betaling van drie carensdagen bij ziekte.

In juni breken stakingen uit. In twee weken tijd telt men 200.000 stakers, vooral in de Luikse regio, maar ook in het Centrum. Tezelfdertijd breekt, voor andere motieven, ook een staking uit in de bouwsector. Renard wil de twee conflicten niet verbinden, ongetwijfeld omdat de staking in de bouw hoofdzakelijk gedragen wordt door het Vlaamse ACV. De verhouding tussen het ABVV en de BSP daalt tot onder het vriespunt. Renard is van oordeel dat hij wel degelijk het recht aan zijn kant heeft, omdat het dubbel vakantiegeld al bestaat voor de metaalbewerker in Mechelen, Brussel en Antwerpen. Hij verklaart: "Noch de regering, noch de socialistische partij verwijten we iets. Wij hebben het tegen diegenen in de regering, die zich socialist noemen en tegelijk een rechtse koers varen. En tegen diegenen in de socialistische partij die zich opstellen als de woordvoerders van de patroons."⁵⁶ Volgens ABVV-voorzitter Major "wil Renard het einde van de partij". De staking eindigt met een loonsverhoging van 2 tot 3 % in ruil voor sociale vrede tot eind 1958. Renard verdedigt het akkoord en wordt uitgejouwd binnen de vakbondsinstanties van het Luikse ABVV omdat het dubbel vakantiegeld niet werd bekomen. Sinds de bevrijding was dit de eerste grote staking zonder overwinning.

In juni 1958 verdwijnt de BSP naar de oppositie. In september publiceert Renard een brochure *Vers le socialisme par l'action* (Naar het socialisme door actie). Opnieuw laat hij zich inspireren door het ethisch socialisme van Henri De Man. De BSP verloor volgens hem de verkiezingen omdat ze geen echt sociaaleconomisch programma had. De vakbond, als smeltkroes van de toekomstige samenleving, moet dit programma aanbrengen. "De directe arbeidersactie en de politieke actie zijn helemaal niet tegengesteld. Integendeel, zij on-

⁵⁶ Ibid., p. 556.

dersteunen en versterken elkaar wederzijds. (...) Arbeiderscontrole in de kapitalistische economie, medebeheer in de socialistische economie, dat is de formule die het best beantwoordt aan de belangen van de arbeidersbeweging."⁵⁷ Op het vakbondscongres in oktober vraagt ABVV-Nationaal aan de BSP om de wetsontwerpen met betrekking tot de energiesector, de planning van de economie, het voltijds werk en de gratis geneeskunde in overweging te nemen. In Luik wordt de gemeenschappelijke actie hersteld. Daarop belooft het BSP-Congres de structuurhervormingen opnieuw op te nemen in het officieel partijprogramma. Dit moet gebeuren tijdens een Buitengewoon Partijcongres, te houden binnen de zes maanden.

Van 1957 tot 1959 zullen 20 % van de mijnwerkers in België hun werk verliezen. Al zeer snel zal Renard de nationalisering van de kolenmijnen voorstellen. Dit idee komt niet exclusief toe aan de socialistische syndicale beweging. Renard steunt de sociaalchristelijke Bertrand van Limburg. Deze verklaart op de Centrale Raad van het ACW dat, als nationaliseren het enige middel is om de holdings in de pas te laten lopen, dit dan ook moet gebeuren. Men gaat in de richting van een openbare maatschappij van de Belgische kolenmijnen, vergelijkbaar met de oplossing die werd gevonden voor de elektriciteitssector. Per kolenbekken komt er een maatschappij, bestaande uit de overheid, de privébelangen en werknemers. Maar met het oog op de reconversie van de mijnwerkers die het slachtoffer zijn van de sluitingen, ijveren de vakbondsorganisaties vooral voor een tussenkomst van de EGKS.

Het Congres van de Waalse socialisten spreekt zich in juni 1959 uit voor federalisme met drie. Toen al diende het federalisme zich aan als een geschikt politiek middel om het programma van structuurhervormingen te realiseren. Renard laat de leiding van de BSP weten: "dat voortaan het socialisme het bewijs moet leveren dat het al zijn krachten inzet voor de strijd tegen het kapitalisme en wegnemen van zijn bestaansredenen. Dan zal de notie van syndicale onafhankelijkheid geen zin meer hebben en ophouden te bestaan."⁵⁸ Op het Buitengewoon Congres van de BSP van september 1959 staat Renard op het voorplan. De partij aanvaardt het syndicaal programma voor structuurhervormingen.

In juli voeren de wetten-Eyskens conjuncturele en regionale hulp in. Men richt een Bureau voor Economische Programmatie op in oktober. Een jaar later wordt dit het Economisch Expansie-

57 Ibid., p. 563.

58 Ibid., p. 580.

comité. "Het begrip economische expansie verdringt de slogan van productiviteitsverhoging."⁵⁹ In de lente van 1960 kondigt men de bouw aan van de staalfabriek Sidmar. Renard stelt dit voor als een guillotine voor Wallonië. Hij zal er echter niet in slagen de arbeiders massaal tegen dit project te mobiliseren. In januari 1960 lanceert het ABVV een algemene staking om de bijeenroeping van een sociaaleconomische conferentie te bekomen. Een nieuwe staking van de mijnwerkers uit de Borinage breekt uit in maart. Diezelfde maand betoogt de ACOD voor stakingsrecht en minimumloon. Uiteindelijk komt er op 11 mei 1960 op nationaal niveau een sociaal programma-akkoord. Het formuleert het principe van de sociale programmatie, de toekenning van voordelen aan alle loontrekkers (in feite is dit het begin van de interprofessionele akkoorden, nvdr.), voorschotten op het vakantiegeld en de kinderbijslag. Het geldt voor drie jaar en is gekoppeld aan sociale vrede.

De Eenheidswet en de staking van de eeuw: een onvoorstelbare breuk

Op 4 november 1960 dient de derde van regering Gaston Eyskens een kaderwet in bij het Bureau van de Kamer. De wet handelt over de overtredingen bij het toekennen van werkloosheidsvergoedingen en wil de medische controles verstrengen; in de openbare diensten wil ze de pensioenleeftijd verlaten en de afhoudingen op de overlevingspensioenen verhogen. Dit is de fameuze Eenheidswet. Op 20 oktober hadden de BSP en het ABVV gezamenlijk de "Operatie waarheid" ingezet. Op 2 november roept Renard een vergadering bijeen van de Waalse militanten van het ABVV. 9 november verklaart het ABVV dat het zich tegen de wet verzet. Op 17 november verzamelen in het kader van een studiedag 64 vrijgestelden van de Waalse afdelingen, de onofficiële voorloper van het Waalse ABVV. Ze plannen een betoging in Luik voor 15 december. Een eerste werkonderbreking van twee uur komt er al op 21 november in heel het Luikse industriebekken. Daar kondigt Renard tijdens een meeting aan: "We zullen even ver gaan als in 1950."⁶⁰ Als enige verspreidt hij het ordewoord voor een halve dag staking op 14 december. De meeste Waalse regionales van het ABVV sluiten zich aan. Volgt een open brief aan het ACV en zijn voorzitter Cool met de vraag ook mee te doen. Het ACV van Charleroi zegt ja, ondanks de terughoudendheid van hun nationale structuren. Op 14 december telt men uiteindelijk 138.708 stakers.

59 Ibid., p. 590.

60 Ibid., p. 604.

Renard wil in januari verdergaan. Het Uitgebreid Nationaal Comité van het ABVV van 16 december verwerpt zijn vraag om te beslissen over het principe van een algemene staking. Een 24-urenstaking ergens tussen 1 en 15 januari zou dit in de praktijk op gang kunnen trekken. "De achtduizend stemmen van de Algemene Centrale van Luik ontsnappen Renard. Een onthouding van de Brusselse regionale, die in de actie nog radicaler is dan de Luikse, bekrachtigt zijn nederlaag. De stemming in de centrales, en meer bepaald binnen de ACOD, geeft wel een meerderheid voor de motie van Renard, ook al kreeg ze niet de steun van de metaalarbeiders van Gent en Antwerpen. Consequentie en logisch gevolg van de stemming: ondanks de lange duur van het conflict, dat begon op 20 december, zal de nationale ABVV-leiding nooit het ordewoord algemene staking lanceren."⁶¹ Het zijn de gemeentelijke en provinciale werknemers van de ACOD, die een staking tot de finish beginnen. In Wallonië wordt ze ruim opgevolgd. Maar ook de Christelijke Centrale van de Openbare Diensten in Antwerpen sluit aan. Dezelfde dag gaan ook ACEC en de Haven van Antwerpen in staking. In Luik begint het ook te roeren, maar Renard is tegen. Hij probeert de arbeiders aan te zetten om terug aan het werk te gaan. Na het conflict zal hij de vakbondsafgevaardigden sanctioneren. Aangespoord door August Cool verklaart de nationale leiding van het ACV: "Dit is geen werkstaking, maar een revolutionaire beweging, geprovoceerd door een politieke partij die de normale functionering van onze instellingen wil ontwrichten." Na de staking zal Renard aan een buitenlandse waarnemer vertellen: "Het Vlaamse ACV is het meest conservatieve bastion van het Belgische christelijke syndicalisme. Het Vlaamse ABVV echter heeft de meerderheid in het Belgische ABVV. Het legt dan ook zijn algemene lijn op aan het Waalse ABVV, dat in Wallonië overal een zeer ruime meerderheid heeft."⁶²

La Wallonie publiceert op 24 december een oproep tot de soldaten om te verbroederen met de stakers. De krant wordt in beslag genomen. De Nationale Raad van het ACV keurt op 27 december de staking af. Toch zal deze de volgende dag een hoogtepunt bereiken met 320.000 stakers in het hele land. Het Waalse ABVV lanceert voor 3 januari, dag waarop het parlementair debat over het wetsontwerp hervat, "een dag van rouw voor Wallonië". Op 29 december ontmoet de Gemeenschappelijke Actie BSP-ABVV, Renard inclusief, de pers. Diezelfde dag ontmoet hij in het geheim de voorzitter van het ACV. Hij verzet zich tegen het ordewoord dat *La Gauche* naar voor schuift: "Mars op Brussel".

61 Ibid., p. 608.

62 Ibid., p. 611.

Op 3 januari stelt Renard in Yvoz-Ramet voor de bedrijven en machines niet langer te onderhouden: "*l'abandon de l'outil*". Hij komt op voor federalisme en eist de intrekking van de Eenheidswet. "Het socialistische kiezerskorps vertegenwoordigt 60 % van de kiezers in Wallonië. Als er morgen federalisme zou ingevoerd worden, hadden we een regering van het volk en voor het volk."⁶³

Maar op 5 januari komt er al een verklaring van de Gemeenschappelijke Actie dat er misschien een oplossing kan gevonden worden dankzij een initiatief van de koning. Renard is een van de ondertekenaars. Hij schrijft het memorandum van de zogenaamde "Groep van 16". In deze groep zitten leidende figuren van zowel de BSP als het ABVV. Volgens *Le Monde* zou het ABVV een beslissende matigende rol gespeeld hebben tijdens het conflict. Tezelfdertijd lanceert hij het weekblad *Combat*. Renard ziet dit als een drukkingmiddel op de BSP. Hij wil hiermee de leiding van syndicaal links over de Waalse vleugel van de partij veiligstellen.⁶⁴

Na incidenten aan het station van Luik-Guillemins overlijdt een betoger. Renard had een menigte van 30.000 mensen toegesproken, waarna een duizendtal was afgezakt naar de stationswijk. Renard zegt dat hij deze reactie begrijpt omdat de arbeiders zich steeds meer uitgesloten voelen uit de maatschappij. De rechtse pers noemt Renard "de Castro van Wallonië, de Luikse Lumumba."

Hij tracht een tweede front op te richten, maar een collectief ontslag van haar gekozenen valt niet in goede aarde bij de BSP. De Eenheidswet wordt goedgekeurd in de kamer op 13 januari. Op 21 januari wordt de staking opgeschort. Later zal Renard aan Italiaanse militanten uitleggen: "De arbeiders hebben bewezen dat het terrein van de klassenstrijd altijd het enige en echte strijdterrein is en dat alleen de algemene en directe actie van de arbeiders kan wegen op een kapitalisme, waarvan de materiële macht onaangeroerd blijft."⁶⁵

Het zijn alleen de Luikse vakbondsleiders die de strijd tegen de Eenheidswet verbinden met structuurhervormingen. Deze laatste bepalen volgens Renard de strategische scheidingslijn tussen de Waalse vleugel van het ABVV en de meerderheidstrekking binnen het ABVV en de BSP. De scheuring binnen het ABVV tussen Smets van de Algemene Centrale en Renard zal na het conflict verscherpen. Smets eist dat het ABVV-Bureau zich uitsprekt over het federalisme: "Ik begrijp niet dat zij die

63 Ibid., p. 618.

64 Ibid., p. 622.

65 Ibid., p. 628.

zich opstelden als de romantici van Europa, die zo verlangden naar de eenmaking van Europa, die een eenheidsvakbond voorstelden voor de arbeiders van de metaalnijverheid en de steenkolenindustrie, vandaag pleiten voor een splitsing van het land."⁶⁶ Maar het Bureau weigert tot een stemming over te gaan om een openlijke crisis te vermijden.

Op 29 januari 1961 stemmen 350 vakbondsmilitanten in Saint-Servais voor het voortbestaan van de Waalse Coördinatie om de strijd voort te zetten. Tegelijk willen ze hiermee binnen het ABVV een confederaal systeem afdwingen. Renard neemt op 23 februari 1961 ontslag uit al zijn nationale mandaten. Hij schrijft in *Combat* "dat de unitaire structuren, zowel van de staat als van de vakbond, een hinderpaal vormen voor het socialisme en voor de economische expansie, terwijl beiden meer dan ooit elkaars voorwaarden zijn". Zo wordt Wallonië voor hem een prioritaire strijd. En hij citeert de troeven van dit Wallonië: "export, hoge productiviteit en spaarreserves die echter ergens anders opnieuw geïnvesteerd worden door de Brusselse financiële concentratie."⁶⁷ Om zijn doel dichterbij te brengen, richt hij in de lente van 1961 de Mouvement Populaire Wallon (MPW) op. Belangrijkste steunpilaren hiervoor zijn de Luikse metaalarbeiders en het BBTK van Charleroi. De beweging staat open voor "alle organisaties die de belangen van Wallonië en van de Walen boven alle andere plaatsen."⁶⁸ De communisten stappen mee in dit initiatief. Renard is overtuigd dat "een federalisme, dat zowel aan Vlaanderen als aan Wallonië zelfstandigheid geeft, in het zuiden van het land de remmende werking van de burgerij zal uitschakelen en in Vlaanderen de kaarten flink door elkaar zal schudden. (...) Het gewicht van de Nederlandstalige burgerij zal afnemen samen met het aanzienlijke gewicht van de Vlaamse christelijke vakbonden die op hun beurt onder druk zullen staan van de Vlaamse socialisten."⁶⁹ De KPB probeert een internationale dimensie te geven aan de MPW. Ze stellen voor zich uit te spreken voor algemene ontwapening en tegen alle kernproeven. Renard brengt zelfs een bezoek van een maand aan het nieuwe Cubaanse regime. Om het contact met haar syndicale basis niet te verliezen, besluit de Luikse federatie van de BSP massaal lid te worden van de MPW. (Het zal niet lang duren voor de BSP deze cumul verbiedt, nvdr.) De voorzitter van het ACW, André Oleffe, wil verdere besmetting vermijden. Hij verklaart dat men niet tegelijk lid

66 Ibid., p. 630.

67 Ibid., p. 634.

68 Ibid., p. 638.

69 Ibid., p. 641.

kan zijn van de MOC (Mouvement Ouvrier Chrétien) en van de MPW. BSP-voorzitter Collard uit zelfs bedreigingen. Hij bezweert de MPW als beweging vlug haar doelstellingen te bereiken. Anders zal zij zich immers als partij structureren en "verdeeldheid stichten, waar de BSP tegen zou moeten optreden, zoals ze dit elke keer heeft gedaan. En altijd met succes."⁷⁰

Het Stichtingscongres van de MPW in november 1961 verzet zich tegen de plannen voor een uitgebreid staalcomplex in Zelzate. Niet zozeer uit verzet tegen de industrialisering van Vlaanderen, maar omdat dit een bedreiging vormt voor de Waalse bedrijven. Dit congres herbevestigt opnieuw het federalisme en de structuurhervormingen als haar basisprogramma. De MPW maakt voor het eerst een crisis door in het voorjaar 1962. Renard ontwikkelt een aantal nationalistische standpunten, ook al ontkent hij dit met zoveel woorden. Hij is in staat om tegelijk te zeggen: "Al onze sympathie gaat naar de Vlaamse arbeiders" en "Wij, Walen, wij stellen dus niks meer voor."⁷¹ De interne crisis binnen het ABVV, een gevolg van het bestaan van de MPW, wordt ernstiger. De betoging van 15 april 1962 in Luik wordt een halve mislukking. André Renard sterft kort daarop en daarmee zet het verval van de beweging in.

Conclusies van Pierre Tilly

André Renard is nooit volksvertegenwoordiger geworden. Hij heeft zich altijd vrijwillig beperkt tot de vakbond. Zowel Emile Vandervelde, Sorel als het *Charter van Amiens* van 1906 van de Franse CGT hebben hem geïnspireerd. Hij is altijd voorstander geweest van syndicale onafhankelijkheid. Hij heeft die duidelijk gebruikt tegen de communisten. Als *enfant terrible* van de BSP bezorgde hij deze partij lange tijd een slecht geweten. Toch kan men hem geen apolitieke houding verwijten. Integendeel, hij tracht wel degelijk te wegen op het institutionele systeem van België. Globaal genomen was zijn actie voor structuurhervormingen nochtans een mislukking. De tussenkomst van de overheid in de economie nam hand over hand toe. De eerste interprofessionele akkoorden konden worden afgedwongen, maar men blijft ver verwijderd van de planning die het ABVV eiste.

Was hij een anarchosyndicalist of een staalharde sociaaldemocraat? De oprichting van de MSU tijdens de Tweede Wereldoorlog bestempelt

⁷⁰ Ibid., p. 650.

⁷¹ Ibid., p. 658.

hem eerder als het eerste. De stichting van de MPW valt dan weer duidelijker onder politieke activiteit. In *Syndicats* (de Franstalige tegenhanger van *De Werker*), het blad van het ABVV, wordt Renard in april 1962 als volgt aangevallen: "Uw opvatting is fundamenteel niet anders dan de doctrine van de eerste Franse CGT die geleid werd door de anarchisten en die stelde dat de vakbond genoeg heeft aan zichzelf. Bijgevolg wilt u deze in de plaats stellen van de partij, van onze partij."⁷² Jacques Yerna van het Luikse ABVV ziet in "André Renard uiteindelijk een zeer harde sociaaldemocraat. (...) De arbeidersklasse moest volgens hem via opeenvolgende sprongen vooruitgaan en door directe actie hervormingen opleggen en profiteren van buitengewone historische ogenblikken om een wig te drijven in het kapitalistische systeem. Maar deze visie bleef uiteindelijk steeds binnen de lijnen van de parlementaire democratie."⁷³ Steunend op de druk die door de massa's werd uitgeoefend, zocht hij naar de gunstigst mogelijke oplossing, radicaler in woorden dan in daden. Verder woog ook het *planisme*, overgeërfd van Henri De Man, zwaar door. De ideeën van Keynes en van het besturend reformisme hadden een doorslaggevende invloed op de ABVV-commissie die de ideologische congressen van 1954 en 1956 voorbereidde.

Hij is voorstander van de directe actie, maar dat is niet meer dan een methode naast zoveel andere. Hij wordt aangetrokken door het model van de Amerikaanse sociale verhoudingen waarin vakbonden een politieke rol spelen. Op die manier is het verdedigen van de geplande economie voor hem ook een praktisch middel om zich te verzetten tegen het traditionele overheidsapparaat. Zijn opvatting over nationaliseringsen is de volgende: "Het woord doet er niet toe, maar wat belangrijk is, is het doel: controle, macht. En u gaat het voorstellen als de meest geschikte formule om op dit ogenblik resultaten te behalen binnen de instellingen waarover wij beschikken."⁷⁴

Een genuanceerde balans

Renard werd geconfronteerd met uitzonderlijke gebeurtenissen, de jaren dertig, de Tweede Wereldoorlog. Tijdens het verzet slaagt hij erin de baas te blijven in de Luikse syndicale beweging. Hij doet dat concreet door de bijzonder dynamische communistische cellen eerst te integreren en nadien in de pas te doen lopen. Vanaf eind de jaren veertig

72 Ibid., p. 669.

73 Ibid., p. 671.

74 Ibid., p. 674.

wordt hij de incarnatie van de bewustwording van de zwakte van de Belgische economie. Hij smeedt de Gemeenschappelijke Actie van de BSP en het ABVV aaneen in de Koningskwesitie en schrijft het Handvest van de arbeid, de basis van hun akkoord. Hij onderhandelt over een compromis in de elektriciteitssector, een bewijs van zijn pragmatisme. De dreiging met nationalisering is eerder van retorische aard dan reëel. De verhoopte controle over het functioneren van de bedrijven en de macro-economische investeringen kwam nooit verder dan een embryonaal stadium.

Was Renard de sterke man van Wallonië? In de jaren vijftig sympathiseerde hij met de idee van het federalisme. Hij lanceerde deze strijd publiekelijk als gevolg van de interne ontwikkelingen binnen het ABVV. Toch is het onjuist te geloven dat hij dit orderwoord alleen maar gebruikt heeft om uit het conflict van 1960-61 te geraken. Wanneer men hem ervan zal beschuldigen een Waalse socialistische republiek te willen stichten, merkt hij op dat "het een illusie is te geloven dat het kleine Wallonië *cavalier seul* kan spelen op dit gebied."⁷⁵

Hij is gekant tegen het syndicalisme van het Vlaamse ABVV als een resultante van doctrinaire gematigdheid, zin voor compromis en vasthouden aan het unitaire België. Toch is het duidelijk dat de grote tenoren van het naoorlogse ABVV, Major, Smets en Renard, elk hun eigen territorium, mandaten en invloed hadden bij de syndicale basis. Soms zocht hij toenadering tot het ACV, soms trachtte hij het te isoleren. Het overwicht in socialistische structuren in de Luikse regio voort de boventoon. Al was hij uit op macht, toch stond hij bekend om zijn frequent absentisme in bepaalde instanties. Een vergadering van regenten van de Nationale Bank of van het Controlecomité voor de elektriciteitssector zou hij echter nooit overslaan. Hij had ook een heel eigen levensstijl, met sportwagens en jachtpartijen, maar woonde in een eenvoudige arbeiderswoning in Seraing.

Dat hij niet aan politiek deed, maakte dat de arbeidersmassa's meer vertrouwen in hem hadden. Hij had een autoritaire leidersstijl en was een ongeëvenaarde volksmenner. Renard had een internationalistische visie en zette zich sterk in voor de opbouw van Europa. "Voor kwesties in verband met defensie en veiligheid zat Renard op de lijn van de traditionele uitgangspunten van de BSP. Je kon niet om het Atlantisch Bondgenootschap heen en de rol van de Verenigde Staten was van doorslaggevend belang voor de bescherming van Europa."⁷⁶ Als

75 Ibid., p. 681.

76 Ibid., p. 692.

syndicalist onderhoudt hij echter ook diplomatieke betrekkingen met de Oostbloklanden, de Sovjet-Unie en Cuba. Daardoor kreeg hij geen visum voor de Verenigde Staten. Vast staat dat het patronaat veel respect had voor hem. Hij bouwde een netwerk uit van contacten over alle klassen heen. In zijn politieke en syndicale strijd maakte hij gebruik van de invloed die hij had in de strategische sector van de staalindustrie. In echte crisismomenten blijft hij op één lijn met de BSP.

Europa, structuurhervormingen en federalisme: pistes voor de toekomst?

Structuurhervormingen en federalisme zijn woorden die nauw verbonden blijven met André Renard. De analyse van Tilly liet ons de bouw aan Europa ontdekken.

Nooit in de Belgische sociale geschiedenis kon een vakbondsleider de arbeidersmassa's zo sterk in beweging krijgen. Dat is ongetwijfeld een punt om strategische lessen uit te trekken. Om zich te verzetten tegen het systeem, om weerstand te bieden aan de aanvallen van het patronaat, om hervormingen af te dwingen, bestaat er slechts één efficiënt wapen en dat is de klassenstrijd. Men moet goed de dagelijkse noden van de arbeiders aanvoelen, op het juiste moment toeslaan en eisen die het systeem in vraag stellen verbinden met deze directe noden die de massa's diep beroeren. De economische crisis van de jaren dertig, de gewapende weerstand in 40-44, de Koningskwestie in 1950 of de staking in de winter van 1960 ... telkens was het een afspraak met de geschiedenis voor de arbeidersbeweging en haar leiders. De gevolgen van de grote economische crisis van 2009 zullen in de toekomst opnieuw tot dergelijke afspraken leiden die een zorgvuldige voorbereiding vergen.

Krachtige golven van gerechtvaardigde ontevredenheid zullen echter niet volstaan. Een beweging kan rijk zijn aan bezieling, doch arm in haar objectieven. Vandaar de noodzaak om ordewoorden te formuleren, die beantwoorden aan de rechtmatige eisen van de arbeiders tegen de uitbuiting van elke dag. Ordewoorden die hen ook meer bewust maken van de noodzaak het systeem om ver te gooien dat verantwoordelijk is voor deze uitbuiting. Dergelijke ordewoorden kunnen een strijd doen losbarsten die resulteert in bepaalde toegevingen of hervormingen, het antikapitalistisch bewustzijn bij de arbeiders verhoogt en hun tegenstanders daadwerkelijk verzwakt. Zo komt het ogenblik dichterbij dat deze krachten politiek verdreven worden van hun maatschappelijke macht.

Het programma bepaalt het resultaat. Het is niet voldoende de strijd te radicaliseren.

Het is trouwens onmogelijk om de tactiek van André Renard zomaar over te nemen. Zelfs als we de fouten of mislukkingen eruit zouden halen. Men moet eisenprogramma's opstellen op verschillende terreinen, aangepast aan de actuele situatie. De tactiek zal anders zijn, want ook het bewustzijnsniveau van de arbeiders is vandaag anders.

Europa

Meteen na de oorlog was Renard een pionier in de opbouw van Europa. Bij de oprichting van de EGKS wilde hij de verworvenheden van de arbeiders hierin een plaats geven, allereerst deze van de mijnwerkers en de metaalarbeiders. Veel meer dan dit vandaag het geval is, brachten Renard en anderen de vakbondsorganisaties uit de verschillende landen bijeen om bepaalde belangen veilig te stellen. Maar Renard streefde hiermee vooral iets anders na. Hij mikte op de opbouw van een onafhankelijk blok tussen het communisme en het Amerikaans imperialisme. Betere verworvenheden zouden de arbeiders volgens hem afkeren van het communisme. Vanuit een gelijkaardige filosofie ijverde hij voor de sociale zekerheid, het sociaal verzekeringsstelsel bij ziekte en ouderdom.

Renard was voorstander van een Europese defensiemacht. Nooit stelde hij de Navo-gezinde politiek van de BSP – Spaak als eerste Navo-secretaris was hiervan een overduidelijk bewijs – in vraag. Het drama is dat Renard zich wel bezig hield met de juiste thema's – daarvan kunnen wij heel wat leren – , maar het ontbrak hem aan een politiek alternatief. Hierdoor versterkte hij in zekere zin het kapitalisme, zijn openlijke vijand, en dit wellicht ondanks zichzelf.

Als men ons vandaag over het sociale Europa spreekt, dan is niet alleen een hersenschim of een illusie. Het is ook een middel om de werknemers te winnen voor het bestaan van het huidige, imperialistische Europa. Als we ooit willen leven in een socialistisch Europa met een eerlijke verdeling van de door de arbeiders geproduceerde rijkdom, dan zullen we deze superstructuur omver moeten werpen.

De structuurhervormingen

“Het syndicalisme wil de krachten van de producenten verenigen. Dat kan alleen buiten de politiek. Zonder rekening te houden met partijen

of bestaande doctrines moeten we dus soeverein in alle vrijheid een doctrine uitwerken", schreef hij.⁷⁷

Renard bracht flarden van diverse bestaande theorieën samen, een mengeling van anarchosyndicalisme en sociaaldemocratische ideeën. Hij maakte gebruik van marxistische termen, maar altijd op een manier en onder voorwaarden die voor de burgerij aanvaardbaar bleven. De echte theoretische bronnen van André Renard zijn gekend: Emile Vandervelde, de verdediger van de kapitalistische staat die de arbeiders beetje bij beetje moesten veroveren en omvormen tot vertegenwoordiger van het algemeen belang en uitvinder van de formule van de arbeiderscontrole; *Au delà du marxisme* van Henri De Man, de verdediger van de controle op de holdings en de soepele planning; en *Réflexions sur la violence* en *L'Avenir socialiste des syndicats* van Georges Sorel, verdediger van de directe actie, van syndicale onafhankelijkheid en van de algemene staking, als hoogste actiemiddel exclusief in handen van de vakbond.

Het profiel van Renard vormt zich tijdens de nazibezetting en de gewapende strijd hiertegen. Pas aan het einde van zijn leven zal hij hiervan afstand nemen om zich aan te sluiten bij het federalisme. Twee tegenstrijdige elementen zijn kenschetsend voor hem bij zijn terugkeer in België. Enerzijds verkrijgt hij de steun van de grote financier en staalpatroon Delaunoit die zichzelf op die manier een vluchtweg bereidt voor na de oorlog. Anderzijds vormt hij een strategisch bondgenootschap met de communistische vakbonden tegen het oude ABVV-apparaat. Dit laatste is immers te sterk onderworpen aan de vooroorlogse BSP die ontspoorde in de richting van het fascisme. In het basisdocument van Renard *De constructieve revolutie* uit 1943 – het enige dat hij naar het schijnt volledig zelf heeft geschreven – distantieert hij zich van de gewapende strijd, verdedigd door het communisme. Hij wil een hervormd kapitalisme met werkgevers die de arbeiders op voet van gelijkheid behandelen. De vakbond is voor hem een politieke kracht op zich, die een bondgenootschap sluit met de socialistische partij. Door deze alliantie kunnen de verworvenheden van de strijd, verkregen door de directe actie, met als ultiem wapen de algemene staking, in wetten omgezet worden. Dat is anarchosyndicalisme. Renard: "Wij maken een onderscheid tussen de mens in de fabriek en de mens buiten de fabriek. Deze laatste is de burger die met zijn stembiljet deelneemt aan het politieke leven. Dat is het partijlid. De andere is de producent. Door zijn inbreng aan

77 André Renard schreef..., p. 56, Compilatie van de FAR (Fondation André Renard). Zie ook: Jo Cottenier en Kris Hertogen, *De tijd staat aan onze kant, vakbondsmilitant in de jaren 90*, EPO, 1991, p. 215.

activiteit kan hij tussenkomen in het economische leven. Hij drukt zich uit via de syndicale actie.⁷⁸ De politieke democratie is voor hem een feit, de economische democratie moet nog gerealiseerd worden.

Renard militeert samen met de communisten, maar verhindert dat zij ook maar enige sleutelpositie bekleden en dringt hen zijn syndicaal programma op. Het ordewoord voor syndicale onafhankelijkheid zal hij op de eerste plaats tegen hen gebruiken. Hij zal er zich op beslissende momenten nooit van bedienen tegen de BSP, de partij waartegen hij geacht werd dit te gebruiken.

Na de Tweede Wereldoorlog verwachten de arbeiders draconische maatregelen tegen het grootkapitaal. Dat liet zich immers het meest in met het nazisme. De geëiste nationalisering en betekenen een onteigening zonder schadeloosstelling van de vroegere grote collaborateurs. In de vroegere Oostbloklanden zal eind jaren 40 de nationalisering van collaborateurs de machtsovername door de arbeidersklasse voorbereiden, ook al wordt dit proces voltooid met de hulp van de Sovjet-Unie. In Frankrijk en Engeland daarentegen krijgen de sleutelsectoren een bepaalde vorm van overheidsstatuut. Op die manier onder staatsbeheer gebracht, blijven ze ten dienste staan van het grootkapitaal, dat zelf stevig in het zadel blijft. In België is meteen na de oorlog de kwestie van nationalisaties zelfs niet aan de orde. Midden jaren 50 wordt het land echter geconfronteerd met de versnippering van de elektriciteitssector. De gebruikers en de hele industrie lijden onder de hoge kost van de prijs per kilowattuur. Pas dan dwingen zich bepaalde maatregelen op om de concurrentiepositie van de Belgische industrie te versterken. Iets later worden in de mijnsector gelijkaardige beslissingen genomen. Maar het kolendirectorium lijkt voor deze sector in verval eerder een instelling voor palliatieve zorgen.

Van in het begin neemt Renard afstand van echte nationalisering en zonder schadevergoeding. Hij is tevreden met een controlecomité voor de energiesector. De staatstussenkomst in deze sector heeft maar tot een ding geleid: concentratie van kapitaal. België evolueerde naar een hypergeconcentreerde en hyperwinstgevende sector, door Suez alleen nog maar binnen te rijden. Jacques Yerna zal in dit verband in 1973 de juiste vraag stellen: "Is de evolutie die we nu zien, niet van die aard dat ze de indruk geeft dat de structuurhervormingen, 'gerecupereerd' ... door het kapitalistisch systeem, uiteindelijk leiden tot een versterking van dat systeem en bijgevolg tot een verzwakking van de socialistische krachten?"⁷⁹

78 Idem, Renard, p. 75.

79 Verslag van het colloquium in Pont-à-Lesse, FAR, Arbeidersstrategie voor een socialisti-

Kunnen we niet hetzelfde zeggen over wat gebeurde in de staalnijverheid? In 1973 breekt een structurele crisis uit. De toenmalige vicevoorzitter van de BSP, André Cools, de Luikse leider van de metaalarbeiders, Robert Gillon, en de patroon van de Société Générale, Julien Charlier, zorgen ervoor dat de staalnijverheid onder staatsbeheer komt. Robert Gillon ziet dit als een stap naar het socialisme in Wallonië. Hij is trouwens de stuwende kracht achter een hele reeks zeer indrukwekkende strijdmomenten. Later zou eerste minister Martens over hem zeggen dat hij in 1983 de regering had doen beven. De strijd leidt tot de oprichting van een overheidsbedrijf voor de hele staalnijverheid, opgesplitst in twee Waalse industriebeekens, Luik en Charleroi. Twee van de vier warme lijnen gaan dicht. Ten slotte zal met miljarden van de belastingbetaler, via het Waalse Gewest, een gemoderniseerde staalnijverheid in privé-handen belanden (eerst Usinor, eind jaren 1990, daarna begin 2000 Mittal).

Medebeheer

Het begrip “arbeiderscontrole” kan de indruk wekken dat men niet mee leiding geeft, maar alleen maar toezicht houdt. Renard vervangt de term dan ook door “medebeheer”, vakbonden en werkgevers samen als “gelijken” in de leiding. Hij tracht de vakbondsorganisaties binnen te krijgen in paritaire beheersorganen om de betrokken industriële sector dynamischer te maken. Dat noemt hij economische democratie. Sinds de invoering van het stakingsrecht in 1921 werden de vakbondsorganisaties eerder getolereerd. Er kwamen enkele paritaire commissies. De vakbonden waren geen echte partners, noch van de regering, noch van de werkgevers. Na de Tweede Wereldoorlog zal het toenemend gewicht van de vakbonden hun aanwezigheid in de paritaire organen versterken. Dit creëert de illusie dat het kapitalistische systeem beheerd zou kunnen worden door partners op voet van gelijkheid. Een waarachtige democratie, waar de meerderheid beslist, is onmogelijk als de belangrijke productiemiddelen in handen van financiële en industriële privégroepen blijven. Door de krachtsverhoudingen op dat ogenblik hebben de holdings wel een zekere controle aanvaard, op voorwaarde echter dat daardoor hun concurrentiepositie niet zou verzwakken.

De soepele planning, waaraan de holdings zich na de oorlog moesten onderwerpen, is een idee dat rechtstreeks van De Man komt. We mogen zijn rol niet onderschatten. Hij stond immers jarenlang in

sche maatschappij, van 3 tot 6 mei 1973, p. 70-71.

voor de vorming van de socialistische en syndicale kaders. Van 1933 tot 1940 was hij de feitelijke leider van de BWP (later BSP genoemd, voor de splitsing in twee partijen). Hij was de vader van de belangrijkste campagne die de BSP ooit in België gevoerd heeft, namelijk die van het "Plan". Dit Plan pleitte voor een alliantie van alle producenten⁸⁰ (de arbeiders, maar ook het industrieel kapitaal) tegen de geldaristocratie die de economie wurgde. De holdings moesten niet onteigend worden, maar onderworpen aan een samenhangend plan, geformuleerd door de nationale staat. Door de nationalisatie van het krediet moest de overheidshulp op de sleutelsectoren geconcentreerd worden. "Het geheel overkoepeld door een autoritaire democratie, waarin alle bevoegdheden in handen van de uitvoerende macht (de regering) zouden liggen, terwijl de door de burgerlijke democratie zo geliefde "scheiding der machten" afgeschaft werd."⁸¹ Eenmaal voorzitter van de BWP zal De Man de nazi's met open armen ontvangen om zijn droommaatschappij te verwezenlijken. Na de oorlog zal De Brouckère, een van de meest linkse leiders van de BSP, op het Bevrijdingscongres van de partij verklaren: "Het ideeëngoed van De Man is al lange tijd geleden in de partij binnengedrongen. De activiteit van De Man is uitgelopen op verraad. Denkt u niet dat er een verband is tussen dat ideeëngoed en dat verraad? Ik heb altijd geloofd in het tegendeel."⁸²

Renard neemt dus de idee van "soepele planning" over. Deze strijd zou leiden tot de fameuze economische expansiewetten. Enorme sommen overheidsgeld vinden zo hun weg naar het dynamisch kapitalisme.

Het Akkoord van 1954 zette de vakbondsorganisaties en de werkgevers aan tot productiviteitsverhogingen. Tegelijk zou een deel van de winst terugkeren naar de arbeiders via de collectieve arbeidsovereenkomsten. Hier zit eenzelfde logica achter. "De productiviteitsverklaring bekrachtigde voor de eerste keer op papier de grote theorie van 'het gemeenschappelijk belang' van kapitaal en arbeiders."⁸³

Vandaag, aan het begin van de 21^e eeuw, mogen we nog altijd dromen van dit concept over de verdeling van de vruchten van de productiviteit. Sinds de structurele crisis van 1973 slagen regeringen en multinationals erin hun theorie over "het probleem van de concurrentiepositie" te doen aanvaarden. Dit gaat zelfs zover dat men indexsprongen

80 Lenin schreef: "Marx en Engels hebben genadeloos strijd gevoerd tegen hen die het klas-senonderscheid uit het oog verloren, die in algemene woorden spraken over de producenten, het volk en de arbeiders." Lenin, *Œuvres*, deel 32, Éditions sociales, 1962, p. 262.

81 Jo Cottenier, Patrick Deboosere en Thomas Gounet, op.cit., p. 106.

82 *Ibid.*, p. 108.

83 *Ibid.*, p. 140.

en nauwelijks verholen loonsverminderingen aanvaardt. In de tijd van Renard streed de arbeidersklasse voor aanzienlijke overwinningen op loongebied (uurloon, vakantiegeld, inkorting wekelijkse arbeidstijd enz.). Dat er toen een sterk socialistisch systeem bestond op Europees niveau, had ongetwijfeld invloed op de toegevingen die de werkgevers deden. Daarnaast was er ook de noodzaak van de heropbouw van de kapitalistische economie na de oorlog.

Strijd

Sociale verworvenheden van het patronaat willen afdwingen op nationaal en interprofessioneel vlak, dat was het sterke punt van Renard in zijn beste momenten. De gunstige krachtsverhoudingen, een gevolg van het verzet tegen het fascisme, verplichtten de in het defensief gedreven naoorlogse regeringen hieraan mee te helpen. Maar hij wist ook de strijdwil bij de arbeiders aan te wakkeren. Zo lukte het hem om één na één sociale verworvenheden af te dwingen dankzij een indrukwekkende reeks strijdbewegingen in de jaren 40-50. Natuurlijk stond Renard niet alleen. Deze succesvolle strijdbewegingen zijn ook de vrucht van bondgenootschappen, waarin meer dan eens zowel de christelijke syndicale organisaties als de communisten als zeer actieve kracht betrokken waren.⁸⁴ Uiteindelijk zijn het natuurlijk de door de antifascistische strijd syndicaal en politiek georganiseerde arbeiders die deze verworven hebben afgedwongen.

Als voorzitter van de socialistische mutualiteit in Luik voerde Renard meermaals strijd voor de bescherming van de gezondheid van de arbeiders. Zijn doel was een nationale gezondheidsdienst, zoals die bestond in Engeland. De artsen moesten bezoldigde werknemers worden van een enkel nationaal gezondheidsinstituut, dat instond voor gratis gezondheidszorgen. In België heeft de PVDA bij de oprichting van groepspraktijken, waarin de dokters werken als bedienden en gratis gezondheidszorgen verstrekken, zich concreet geïnspireerd op dit model en eveneens op de principes van de Chinese revolutie die als basisconcept hanteerde: "Het volk dienen".

De belangrijkste politieke beweging waaraan Renard heeft deelgenomen, is de Koningskwestie. Tegen de monarchie, een overblijfsel van de middeleeuwen, is de enige juiste eis echter deze voor de democratische

84 Op dat ogenblik verklaart Renard van zichzelf dat hij een travaillist is, een onvoorwaardelijke verdediger van de eenheid van de arbeidersklasse over alle ideologische en religieuze tegenstellingen heen.

republiek. Dit was nooit een van zijn eisen. Vooral na de dramatische schietpartij in Grâce-Berleur neemt de sociale beweging revolutionaire vormen aan, maar hij aanvaardt het compromis: de gehate koning doet troonsafstand en zoon bestijgt de troon. De emblematische communistische leider Julien Lahaut van zijn kant zal het met de dood bekopen dat hij bij de eedaflegging van koning Boudewijn in het Parlement opriep voor de republiek. De BSP zal beloond worden voor haar redelijke standpunten. Net zoals onmiddellijk na de bevrijding, wordt ze de stuwende kracht in de regeringen van de jaren vijftig.⁸⁵

Wij hebben kritiek op het pragmatisme van Renard en op zijn visie over medebeheer in de elektriciteitssector midden jaren vijftig. Men zou hier kunnen tegenin brengen dat de eisen die de Renardistische stroming in die tijd naar voren schoof, sterk gelijken op en zelfs een stuk verder gaan dan de eisen die de arbeidersbeweging vandaag stelt. In 1954 eist het ABVV de nationalisering van de elektriciteitssector. Vandaag staan we daar nog ver van af. Zelfs voor de Partij van de Arbeid van België is het momenteel geen stokpaardje, ook al staat het in haar eisenprogramma. Tijdens de financiële crisis, toen Fortis op de rand van het bankroet stond, luidde de meest linkse eis de nationalisatie van de bank. Geen sprake van een nationalisering van het banksysteem in zijn geheel.

De tijden zijn veranderd. De strijd in de energiesector, die aanleiding zal geven tot de instelling van de Paritaire Controlecommissie, speelt af midden de jaren vijftig. Dit is na de revolutionaire staking in 49-50 naar aanleiding van de Koningskwesie en voor de grote staking in de winter van 60-61. Sindsdien kende België nooit meer een algemene staking. Ook al stonden we daar niet ver van af in 1994, met het globaal plan, en in 2007 met het generatiepact.

Het tijdperk Renard vindt zijn oorsprong in de grote crisis van 1929, in de strijd tegen het fascisme en in het gewapend verzet tegen het nazisme. De arbeidersklasse bezat een rijke strijdervaring voor sociale en democratische rechten. Renard kon hiervan gebruik maken. Hij schoof zeer linkse ordewoorden naar voren. Toch zorgde hij er altijd voor dat de strijd niet buiten de lijntjes van de gevestigde kapitalistische orde liep. De burgerij heeft al deze strijdbewegingen kunnen recupereren. Dat is wat Jacques Yerna vaststelde.

⁸⁵ Het is niet zonder reden dat de Socialistische Partij bij het honderdjarige bestaan van de BWP in 1986 het boek *Le panthéon des grands* uitgeeft en dat André Renard hierin vermeld staat.

Vandaag moet een linkse partij zich de vraag stellen hoe zij de strijd vooruit kan helpen. Ze staat voor de opdracht het antikapitalistische bewustzijn van de werknemers te verhogen zonder voorbij te schieten aan hun huidige bewustzijnsniveau. Het dient tot niets om voortdurend ultrarevolutionaire slagzinnen te herhalen waar niemand naar luistert. Dat lijkt dan wel heel revolutionair, maar het drijft de werknemers in de armen van rechtse partijen die valse, maar simpele eisen naar voren schuiven. De eisen moeten aansluiten bij het bewustzijnsniveau van de bevolking. Een voorbeeld. Zo is bijvoorbeeld de Partij van de Arbeid natuurlijk wel voor de nationalisering van de financiële sector. Op voorwaarde echter dat dit niet dient om het hele kapitalistisch systeem te redden. Nationalisering moet de positie van de werknemers versterken en hen meer macht geven en gebeuren zonder schadeloosstelling van diegenen die deze rampzalige crisis veroorzaakt hebben. Maar de werknemers moeten deze eis ook realistisch en redelijk vinden. Door de nationalisering van Fortis te eisen, met strenge voorwaarden voor een democratische werking onder controle van de werknemers, kunnen we de ogen openen voor de voordelen van het overheidsbeheer in vergelijking met het geknoei van de privé. Deze bewustwording kan dan het vertrekpunt worden voor een meer ambitieuze strijd.

Ook al zijn we het niet eens met bepaalde doelstellingen van Renard, zoals het federalisme, toch denken wij dat de huidige arbeidersbeweging heel veel van hem kan leren. Hij behaalde opmerkelijke resultaten voor de sociale zekerheid, voor het respect van de werkgevers voor de vakbonden, voor economische eisen enzovoort. Onder zijn invloed beschikt het na de bevrijding opgerichte ABVV over een Beginselverklaring die opkomt voor de socialisering van de voornaamste productiemiddelen (punt 12 van de Beginselverklaring van het ABVV in 1945) en voor de afschaffing van de loonarbeid (punt 1 van diezelfde verklaring).

Lees volgend citaat van André Renard. Het bevat een aantal kostbare raadgevingen voor de huidige vakbondsbeweging. "De arbeidersbeweging mag zich in haar strijd voor structuurhervormingen niet laten benevelen door parlementaire voorwaarden die gewoonlijk ongunstig zijn, of door dagelijkse krachtsverhoudingen die niet erg gunstig zijn voor een revolutionaire aanpak. Op uitzonderlijke momenten en niet in dagelijkse omstandigheden maakt de geschiedenis een sprong voorwaarts. Maar er bestaat geen onverenigbaarheid tussen de rustige gangbare actie en de revolutionaire en snelle

veranderingen. De arbeidersbeweging moet zich realiseren dat de dagelijkse actie enkel zin heeft voor het socialisme in die mate dat het een voorbereiding is op deze veranderingen. Ze moet zich dus in haar propaganda en door constante vorming van haar kaders, militanten en leden voorbereiden zodat ze iedere uitzonderlijke kans kan aangrijpen om een groot deel van het kapitalistische bouwwerk te slopen. De diepe golven van de openbare opinie weten te richten op structurele doelstellingen die op rustige momenten buiten bereik liggen, dat moet de betekenis zijn van de socialistische tactiek in de 21^e eeuw. Het is duidelijk dat de periode 1932-1936, dat de periode 1944-47, en het jaar 1950 evenveel gemiste kansen waren om echte structuurhervormingen te verwezenlijken. Syndicale en socialistische militanten moeten zich vanaf nu voorbereiden. Ten alle prijze dient vermeden dat de volgende uitbarsting van volkswede nog maar eens gesust wordt met de belofte van enkele materiële toegiften binnen het kader van het sociaal kapitalisme."⁸⁶

Renard, federalist

Voor de grote staking van 60-61 was het ABVV verdeeld over de omvang die de strijd tegen de Eenheidswet op het terrein moest krijgen. Een maand voor de strijd losbreekt, neemt Renard het initiatief om het grootste deel van de Waalse vakbondsecretarissen samen te roepen en de strijd voor te bereiden. Op dat moment geeft hij dus elke hoop op om nationaal eensgezindheid te bereiken binnen het ABVV. In volle staking verklaart hij zich openlijk voorstander van federalisme. Hij kon toen misschien nog de illusie voeden dat de BSP met haar meerderheid in Wallonië een linkse politiek zou voeren. Maar wie kan dat vandaag nog geloven met een Waalse PS die niet opgewassen blijkt tegen de neoliberale stroming, ondanks twintig jaar politiek overwicht?

In hun analyse van de geschiedenis van de Commune van Parijs en van de Spaanse burgeroorlogen in de 19^e eeuw, beschreven Marx en Engels het federalisme reeds als een anarchistische opvatting over de staat: een patchwork van kleine lokale eenheden die weerloos staan tegen elk ernstig offensief van de reactie. De marxisten zijn voorstander van de gecentraliseerde republiek, waarin de antikapitalistische strijd zich zo breed mogelijk kan ontplooiën. Voor de grootst mogelijke

⁸⁶ André Renard in *Naar het socialisme door de actie*, september 1958, p. 51-52.

eenheid van de arbeidersklasse, ongeacht godsdienstige overtuiging, afkomst of nationale taal. Van bij het ontstaan van België heeft de religieuze of nationale tegenstelling altijd gediend om een bewustwording over de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid binnen de nationale staat te verhinderen.

De vorming van naties en gecentraliseerde, onafhankelijke landen betekende een vooruitgang ten opzichte van de feodale verbrokkeling. Binnen centralistische staten kan men de klassenstrijd voeren op de duidelijkste en meest vastberaden manier. Wanneer verschillende naties één enkele staat vormen, bepleiten de marxisten in geen geval voor het federatief principe of decentralisering.

De federalisten beweren dat hun systeem democratischer is dan een gecentraliseerd systeem. Guy Spitaels, ex-voorzitter van de PS, noemt het federalisme "een moderne vorm van democratie": "Het invoeren van federale structuren is inderdaad een van de beste garanties voor een efficiënte werking van het overheidsinitiatief. Door het supranationaal karakter kan de staat sterker staan daar waar hij zwak staat, namelijk waar de markt te machtig is. Door de regionalisering kan de staat controle uitoefenen daar waar hij sterk staat, namelijk in het contact met het individu. De federale idee is in werkelijkheid zeer nauw verbonden met het principe zelf van de democratie. We zijn dat een beetje vergeten. Het verdelen van de macht is de kern van het federalisme."⁸⁷

Heel goed, kameraad Spitaels. De federale (supranationale) staat is nodig daar waar de markt te sterk speelt. Maar waarom dan de economie regionaliseren of de belastingen? Is de Waalse staat beter gewapend tegen de multinationals dan de Belgische staat?

Het feit dat de Verenigde Staten, de Bondsrepubliek Duitsland en Zwitserland gefedereerde of federale staten zijn, spreekt nochtans op de meest flagrante manier diegenen tegen die beweren dat dit soort politiek ook maar iets te maken zou hebben met het socialisme. Het kapitalistisch systeem schikt zich in heel wat staatsvormen. De arbeidersklasse en haar partij verkiezen echter die vorm die het mogelijk maakt het systeem zo doeltreffend mogelijk te bekampen.

Als politieke stroming lijkt het federalisme eerder een springplank voor klassensamenwerking op regionaal of subregionaal niveau. Fundamenteel zorgt de federalistische hervorming voor een soort nationalistische "cohesie" binnen elke regio. Men verdeelt de werkende klassen van het land en maakt hen elk moment solidair met "hun" lokale

87 G. Spitaels, *Le projet socialiste*, oktober 1990, p. 12.

burgerij. Deze laatste kan de competitiviteit veilig stellen door minder gecontesteerde en meer doeltreffende bezuinigingen.

Uiteindelijk overheerst de sociaaldemocratie bij de ordewoorden en de perspectieven die André Renard lanceert. Op methodisch vlak staat hij weliswaar soms dichterbij de directe actie, de algemene staking en het hele arsenaal aan methodes van de Franse anarchosyndicalisten. Renard maakt deel uit van onze naoorlogse sociale en syndicale geschiedenis. Uit een extreem ingewikkelde situatie wist hij een zeker voordeel te halen voor de Belgische arbeidersklasse. Het feit dat hij theoretisch niet sterk stond, heeft hem ten slotte het onderspit doen delven. Het federalisme heeft bewezen dat het geen enkel inhoudelijk probleem oplost. Het is hoog tijd een andere richting in te slaan. De efficiëntie van de toekomstige sociale strijd hangt ervan af.

Johnny Coopmans (johnny_coopmans@hotmail.com) maakt deel uit van de Syndicale Afdeling van Partij van de Arbeid van België. Hij schreef in *Marxistische Studies* nr. 12 "Federalisme en arbeidersbeweging. Over de staking van 60-61".

Lage lonen in Duitsland zijn een gevaar voor alle werkende mensen

Pleidooi voor wettelijk minimumloon

Al jaren werd in Deense media gewaarschuwd voor het gevaar van het lagelonenland Duitsland. Het ging onder andere om de vleesverwerkende industrie die in Duitsland Poolse slagers tewerkstelde aan een uurloon van 4 mark.

De recentste statistieken tonen aan dat Duitsland met 30,90 euro arbeidskosten per uur minder betaalt dan al zijn buurlanden, de vroegere socialistische landen uitgezonderd. Het is paradoxaal dat, ondanks de daling van de nominale en de reële lonen in het voorjaar, de arbeidskosten met 4,1 % zijn gestegen en Duitsland daardoor hoger op de lijst terecht kwam. De oorzaak daarvan is de massale verkorte werktijd, een gevolg van de crisis. Wat niets anders is dan arbeidsduurverkortingskosten van de werknemers door het verlies van loon, van hun bijdragen aan de werkloosheidsverzekering en, als belangrijkste betalende van directe en indirecte belastingen, van hun belastinggeld. In deze berekeningen is er ook sprake van zogenaamde overblijvende kosten, die blijkbaar ook bij kortere arbeidsuur bijna even hoog blijven. Dit heeft ook te maken met massale verlagingen van de arbeidskosten in EU-landen buiten de eurozone en met de devaluatie van hun munten door de crisis.

In Duitsland stagneren of verminderen de loonkosten per eenheid al 20 jaar, terwijl ze in de andere EU-landen stijgen. Dat zorgt ervoor dat de Duitse "exportwals" andere landen zoals Griekenland kon platwalsen, met de gekende gevolgen. Terwijl in de Duitse industrie de loonkosten per eenheid sinds de invoering van de euro met 14 % zijn gedaald, bleven ze in Griekenland gelijk. In Portugal stegen ze met 5 %, in Spanje met 28 % en in Italië zelfs met 46 %.

Volgens de gegevens van de Federale Dienst voor Statistiek (Statistisches Bundesamt) zou het bruto uurloon 23,40 euro bedragen. Dat is echter overdreven, omdat in deze extra loonkosten blijkbaar ook de lonen voor vakantie-, feest- en ziekte-dagen worden meegerekend. De cao-lonen (uurloon bepaald bij loonovereenkomsten voor een gemiddelde groep geschoolde arbeiders) liggen tussen 14 en 17 euro voor geschoolde arbeiders in de industriese sector en van 9 tot 13 euro in beroepen van de dienstverlening en vervoer; dat geeft al een beter idee.

Dertig jaar geleden hadden deze getallen nog meer indruk gemaakt. De eerste decennia van de Bondsrepubliek waren gekenmerkt door een grote achterstand na de Tweede Wereldoorlog. Het concurrentiesysteem dat de cao's voor hele regio's (en meerdere sectoren) vastlegde, bepaalde in grote mate het loonniveau, met bepaalde verminderingen ook in syndicaal nauwelijks georganiseerde sectoren. Dat veranderde met de economische crisis in het midden van de jaren 70, heel duidelijk merkbaar vanaf 1982 met het aantreden van het conservatief-liberale kabinet Kohl; toen werden liberalisering, deregulering en sociale afbraak openlijk het beleid van de regering.

Weliswaar hadden de vakbonden in de jaren tachtig nog de kracht en de maatschappelijke achterban om in harde gevechten in enkele kernsectoren, voor een werkweek van 35-uren op te komen. Dat veranderde echter met de ineenstorting van het socialisme in Europa, waarna ook de *etalagefunctie* naar het Oosten wegviel en de etalages werden opgeruimd.

Met de invoering van de economische en monetaire unie op 1 juli 1990 stortte een groot deel van de economie in de Duitse Democratische Republiek (DDR) in elkaar. Ze werd niet langer door een eigen munt beschermd en kende een lagere productiviteit. In de loop van het daarop volgende vernietigingsproces sneuvelden meer dan 6 miljoen banen. De vakbonden van de Deutscher Gewerkschaftsbund (DGB) verloren ook op korte tijd een groot deel van de vijf miljoen leden van de vroegere Freier Deutscher Gewerkschaftsbund (FDGB) en die zich bij de opheffing van de DDR-vakbonden opnieuw organiseerden. Het Oosten werd nu een proefterrein voor dumping van de lonen en sociale verworvenheden, voor het opheffen en omzeilen van cao-akkoorden, wettelijke maatregelen ter bescherming van de werknemers, enz.

Eventjes terzijde: de toenmalige propaganda in de media van het Westen over de zogezegd luie en verwendde Osis, die niet gewoon waren echt te werken, lijkt zeer sterk op de huidige, waarmee men het optreden in de Griekse crisis verantwoordt.

Sinds 2005 zijn in Duitsland de Hartz-wetten van toepassing. Vooral Hartz IV is berucht omdat het een staatsprogramma is voor de verarming van langdurig werklozen. Op onze conferentie in Remich vertelde een getroffen kameraad hierover uitvoerig. De invloed van Hartz IV houdt echter ook in dat de angst voor een compleet sociaal verval er steeds meer werknemers toe aanzet, voor een bedrieglijke werkzekerheid, af te zien van delen van hun loon en andere voordelen die in de cao's zijn vastgelegd. Werklozen worden zelfs gedwongen slecht werk aan te nemen voor een loon dat onder de cao-normen ligt.

Hartz II houdt een liberalisering in van deeltijds werk, uitzendarbeid, werk van beperkte duur en bescherming bij ontslag. Deeltijds werk en uitzendarbeid openden nieuwe mogelijkheden voor loondumping, vooral doordat concerns zelf aangepaste dochterondernemingen oprichtten. Zo zocht de firma ProServ bijvoorbeeld geschoolde arbeiders voor aanstelling in een bandenfabriek met 7,38 euro uurloon. ProServ is in Bad Kreuznach in een filiaal van Michelin gevestigd. De arbeiders met een vast contract verdienen er goed 15 euro per uur.

Nu er meerdere tijdelijke aanstellingen mogelijk zijn, verhindert dat dat de werknemers hun rechten opeisen, bijvoorbeeld betaling volgens de cao-akkoorden. Wie dat wel doet, krijgt geen nieuw contract en belandt snel weer bij Hartz IV. Minibanen enz. vernietigen voltijdse banen en leiden tot het legaal ontduiken van bijdragen aan de sociale zekerheid. En zo wordt ook al de toekomstige ouderdomsarmoede voorgeprogrammeerd.

Er bestaan bovendien nog steeds cao's met DGB-vakbonden die hongerlonen voorzien. Dat heeft twee oorzaken: in de betreffende sectoren, van het kappersvak tot de veiligheidssector, is nauwelijks iemand georganiseerd. Bovendien dreigen ondernemingen ook cao's af te sluiten met kleine bonden van scheurmakers – zoals de in Duitsland daarvoor beruchte Christliche Gewerkschaften – die dan nog slechter dreigen te zijn.

Intussen werken 6,5 miljoen mensen in de Bondsrepubliek in lage-lonensector. Ongeveer 2,5 miljoen mensen verdienen ondanks voltijds werk niet genoeg om ervan te leven en hebben daardoor als *Aufstocker* het recht een supplementaire werkloosheidsuitkering – *Arbeitslosengeld II* – (volgens Hartz IV) te ontvangen. In de sector van de callcenters bijvoorbeeld, die tijdens de privatiseringsfase van de telecommunicatie als toekomstsector en “jobmotor” werd aangeprezen, zijn ook voor werknemers met jarenlange dienst nettolonen van 700 euro gebruikelijk.

Het stelsel van de lage lonen oefent in zijn geheel een toenemende druk uit op het loonniveau, ook in traditioneel nog steeds goed georganiseerde industriële sectoren.

De eerste eisen voor een wettelijk minimumloon kwamen in de voorbije tien jaar eerst op in de werklozenbeweging en in nieuwe sociale bewegingen. In het begin stootten ze op afwijzing van de vakbonden. Die zagen daarin een inbreuk op de onderhandelingsautonomie bij cao's en vreesden verlies aan invloed. Bovendien was er een wijd verspreide, maar door niets ondersteunde vrees, dat minimumlonen het niveau van de lonen zou kunnen doen dalen. Het waren de vakbonden ver.di (een vakbond in de openbare diensten) en Gewerkschaft Nahrung-Genuss-Gaststätten (NKG) (in de voedings- en horecasector) die, naast goed georganiseerde sectoren, ook laaglonensectoren organiseren. Ze erkenden na verloop van tijd dat in diverse sectoren de tariefautonomie gewoonweg niet meer werkt en een wettelijke ondergrens noodzakelijk is.

Nadat die eis binnen de DGB de meerderheid kon overtuigen, werd concreet 7,50 euro per uur gevraagd. Anderen eisten meer, ook met het argument dat dat nog steeds een armoedeloon is. Als DKP steunden we de eis voor een wettelijk minimumloon, maar meenden dat het dispuut over de hoogte ervan secundair was. Het kwam er in de eerste plaats op aan een grote politieke en syndicale inspanning te leveren om *überhaupt* een wettelijke regeling af te dwingen. Voor de hoogte ervan zal in ieder geval permanent strijd moeten geleverd worden. In een motie op ons 19^e Congres voor een op actie georiënteerd eisenprogramma, spreken wij ons uit voor een minimumuurloon van 10 euro.

Daartegen komt natuurlijk verzet. Vooral van de kant van het kapitaal, dat van de bestaande toestand profiteert. Zo wordt schijnheilig gesteld dat het minimumloon de werkloosheid vergroot, omdat het werklozen en laaggeschoolden de kans ontnemt werk te vinden. De FDP, die nu mee in de regering zit, gaat hiermee natuurlijk volledig akkoord. De CDU is eveneens tegen een algemeen wettelijk minimumloon. Toen ze nog in de regering zat, wees ook de SPD het in de praktijk af, terwijl ze er in woorden gedeeltelijk mee akkoord ging. De grote coalitie van CDU/CSU-SPD voerde het minimumloon in in enkele sectoren zoals de bouw, de schoonmaak van gebouwen en de postdiensten.

Daarvoor is normaal gesproken de toestemming van de cao-partners nodig, zoals vroeger al voor het geldig verklaren van cao's. Dat kan in concrete gevallen volledig samengaan met de belangen van bepaalde kapitalisten, die zich bijvoorbeeld willen beschermen tegen goedkope

buitenlandse concurrentie. Zo zal nu ook binnenkort de ambulante zorg een minimumloon krijgen. Dan zullen in totaal ongeveer 2,5 miljoen werknemers in de Bondsrepubliek minimumlonen ontvangen, specifiek voor elke sector.

De ervaringen in de Europese Unie, waar 20 van de 27 landen een wettelijk minimumloon hebben, weerleggen de argumenten van de tegenstanders. Nergens zijn hiermee banen verloren gegaan. Voor Duitsland werd berekend dat de stijging van de koopkracht door de invoering van een minimumloon van 8,50 euro, wat de DGB op haar congres in mei 2010 als eis wil voorstellen, ongeveer 225.000 nieuwe banen zou scheppen.

De invoering van een wettelijk minimumloon zal, evenzeer als de eis voor het invoeren van een maximale arbeidsduur, ook de vraag over de toekomst van de vakbeweging opwerpen. Ze heeft echter ook internationale betekenis en daarom hoort het thema ook op onze conferentie. Onze plaatsvervangende voorzitter Leo Mayer verklaarde hierover op het Partijbestuur van de DKP in maart 2010: “‘Wij hebben geen Griekenlandprobleem, maar een Duitslandprobleem’, zegt Heiner Flassbeck, hoofdeconoom bij de VN-organisatie voor Handel en Ontwikkeling (Unctad) in Genève. Zijn verwijt: de systematische dumping van de lonen van de ondernemingen die in Duitsland produceren, maakt het mogelijk dat de andere EU-landen vanuit Duitsland door een exportwals worden plat gewalst.”

“Duitsland heeft in verhouding tot deze landen niet alleen exportoverschotten, maar de Zuid- en Oost-Europese landen hebben zich vooral ook bij Duitse banken in de schuld gewerkt om hun import te kunnen betalen ... Nu keert dit Duitse exportoverschot als crisis van de staatsfinancies van de EU-buurlanden naar de EU en Duitsland terug.”

“Christine Lagarde, de Franse minister van Financiën, eist dan ook wat de vakbonden soms wel zeggen – maar waar ze niet naar handelen - dat in Duitsland eindelijk meer gedaan moet worden voor de binnenlandse vraag.”

De DKP heeft zich tijdens de Europese verkiezingsstrijd voor de eis van een Europees minimumloon uitgesproken en de algemene invoering ervan geëist. Het moet zich met 60 % van de huidige nationale gemiddelde lonen op de economische verhoudingen oriënteren. Een binding aan het gemiddeld loon schept een gemeenschappelijk werknemersbelang. Het niveau van het minimumloon zou niet het onderwerp van partijpolitieke spelletjes tussen de partijen van het kapitaal worden, maar wel doorheen syndicale gevechten direct beïnvloed kun-

nen worden. Als alle werknemers inzien, dat zowel een wettelijk minimumloon als loonsverhogingen voor collega's die meer verdienen voordeel brengen, groeien de kansen om een brede beweging te ontwikkelen voor de invoering ervan.

April 2010

De auteur werkte dit artikel uit voor de ontmoeting van de Communistische partijen van Duitsland, België, Luxemburg en Nederland in april 2010.

Volker Metzroth (metzroth.fuerfeld@T-Online.de) maakt deel uit Partijsecretariaat van de Duitse Communistische Partij (DKP) en is verantwoordelijk voor vakbondsvraagstukken. Website DKP: <http://www.dkp.de/>.

RUBEN RAMBOER

John Bellamy Foster over de ecologie van het socialisme

John Bellamy Foster is hoofdredacteur van *Monthly Review*, een onafhankelijk socialistisch tijdschrift en professor sociologie aan de Universiteit van Oregon (VS). Hij publiceerde in 2009 *The Ecological Revolution: Making Peace with the Planet*.

Ruben Ramboer. *Tallose groene denkers verwerpen de marxistische analyse omdat ze ervan uitgaan dat de marxisten de economie uitsluitend op haar productiviteit benaderen en dat ze zich vooral focussen op groei en de natuur zien als "een gratis geschenk" dat de mensheid in de schoot is gevallen. U bent het niet eens met die visie?*

John Bellamy Foster. Een (eenzijdige) toename van de productiviteit was de voorbije twee eeuwen veruit de overheersende zorg in zowat alle segmenten van het ideologisch spectrum. Karl Marx, de man die in de 19^e eeuw ongetwijfeld de meest gesofistikeerde maatschappelijke analyse maakte van de hachelijke situatie van het leefmilieu, was daarop in vele opzichten een uitzondering. Hij argumenteerde dat al wie produceerde een rationele regeling moesten uitwerken voor de levensnoodzakelijke relatie tussen mens en natuur. Bij die regeling moest het hoogste mogelijke niveau van individuele en collectieve bevrediging worden nagestreefd met het laagst mogelijke energieverbruik. Dat was het eindpunt van zijn kritiek op het kapitalisme en tegelijkertijd een cruciaal onderdeel van zijn definitie van het communisme. Hij wees op de "onherstelbare kloof" die de kapitalistische productiewijze veroorzaakt in de symbiotische relatie tussen mens en natuur. Marx formuleerde in zijn tijd de meest radicale visie over duurzame menselijke ontwikkeling. Hij argumenteerde daarbij dat het onze verantwoordelijkheid was om de aarde voor de volgende generaties als "goede

huisvaders" te bewaren en zo te verbeteren. Later sloten andere marxistische denkers (zoals William Morris) zich bij deze ecologische visie aan. Anderen stortten zich op een eng productiegerichte variant van de kapitalistische maatschappij die zou leiden tot de tragische erfenis waarmee de Sovjet-Unie ons vanaf de late jaren dertig van de voorbije eeuw opzadelde. Desondanks waren marxisten – en meer algemeen, socialisten – voortrekkers van de hedendaagse ecologische stromingen. Meer hierover kan je lezen in *Marx's Ecology*¹ en in mijn recentere boek *The Ecological Revolution*².

Je hoort om de haverklap de stelling verkondigen dat de natuur voor Marx niet veel meer was dan een "gratis geschenk" voor de mensheid. Wie dat beweert vergist zich schromelijk. Alle klassieke economische denkers (Smith, Malthus, Ricardo, Say, J. S. Mill, Marx) noemden de natuur expliciet een "gratis geschenk". Die visie maakte deel uit van de klassieke economie en werd door de neoklassieke economen overgenomen. Neoklassieke economen, en zelfs vooraanstaande milieueconomen, gebruiken in hun publicaties nog steeds datzelfde begrip. Marx beperkte zich echter niet tot economische wetmatigheden. Hij wilde de wetmatigheden van het kapitalisme als een specifiek historisch systeem vanuit een kritisch standpunt benaderen. Daarom stelde hij – meer dan terecht – dat de natuur *door het kapitaal* als een "gratis geschenk" wordt gezien. De "waardeloosheid" van de natuur maakt volgens hem inherent deel uit van de kapitalistische waardewetten. Marx voerde aan dat in het kapitalisme enkel en alleen arbeid waarde creëert, en dat dit precies de ziekelijke aard van het systeem aantoont omdat de natuur – volgens hem – net zo goed een bron van reële rijkdom is als de arbeid. Ook arbeid is, op de keper beschouwd, een natuurgegeven. Dit onderscheid was geen bagatel voor Marx. In zijn *Kritiek op het Programma van Gotha* gaat hij ermee van start. Hij heeft zware kritiek op de socialisten die niet inzien dat zowel natuur als arbeid absolute bronnen van rijkdom zijn en dat de natuur zelfs de ultieme bron is. Volgens Marx promoot het kapitalisme de privéwinsten door ten dele de openbare (natuurlijke) rijkdommen te vernietigen. Ik heb over dit onderwerp al herhaaldelijk gepubliceerd, onlangs nog in een artikel dat ik samen met Brett Clark schreef en dat verscheen in de *Monthly Review* van november 2009.

1 John Bellamy Foster, *Marx's Ecology: Materialism and Nature*, Monthly Review Press, 2000.

2 *The Ecological Revolution: Making Peace with the Planet*, Monthly Review Press, 2009.

R.R. Enerzijds schrijft u dat "trage groei en nulgroei een ramp betekenen voor de arbeidersklasse" omdat de arbeiders dan hun job verliezen. Dat klopt. Maar hoe kan u zich verzetten tegen groei als u weet dat er wereldwijd honger is, armoede en werkloosheid. Anderzijds lijkt u ook de noodzaak van een nulgroei te verdedigen als u schrijft dat "we niet enkel de CO₂-uitstoot moeten verminderen, maar de hele ecologische voetafdruk in rekening moeten brengen. Concreet betekent dat dat de groei op wereldvlak, en vooral in de rijke landen, moet worden afgeremd en misschien wel moet stagneren." Dat laatste is niet meteen goed nieuws voor de arbeiders in de rijke landen. Hoe kan u die beide visies verzoenen en in hoeverre wijkt uw visie af van die van de ecologen die pleiten voor een "inkrimping", een negatieve groei en die dus de productie als hoofdoorzaak zien en niet het productiesysteem?

J.B.F. Ja, dat is ongetwijfeld een tegenstelling. Maar het gaat niet om een tegenstelling die ik zelf heb uitgevonden. Het is een tegenstelling die deel uitmaakt van de kapitalistische maatschappij. In het kapitalistische systeem kamp je met een crisis van zodra er geen economische groei meer is of van zodra er een ernstige terugval is (meer specifiek wanneer de winst en de kapitaalsaccumulatie terugloopt of stagneert). Het is een systeem van groeien of sterven. Telkens wanneer er een economische crisis uitbreekt, betekent dat – zoals ik al zei – "een ramp voor de arbeidersklasse" omdat zij het altijd is die voor de kosten moet opdraaien. Vandaag maken we dat op grote schaal mee. Anderzijds is het ook waar dat de ecologische voetafdruk van de hele mensheid vandaag te groot is en dat we allerhande grenzen van de natuur aan het overschrijden zijn. Ook dat is een realiteit en het is een realiteit die alleen maar erger zal worden als we zo exponentieel blijven groeien.

Hoe moeten we omgaan met deze duale economisch-ecologische tegenstelling die inherent deel uitmaakt van het kapitalisme? Ik denk dat het antwoord voor de hand ligt: we moeten het kapitalisme zelf als systeem aanvallen. Mensen hebben een baan nodig, zekerheid, en alle andere denkbare basisbehoeften. Zij moeten ook kansen krijgen om zichzelf als mens verder te ontwikkelen. Maar dat kan allemaal niet langer door al het mogelijke te doen om onze productiecapaciteiten eindeloos op te drijven met de (bijna nooit gerealiseerde) belofte dat er heel wat kruimels van de tafel zullen vallen voor wie onderaan staat. Neen, we moeten ons concentreren op essentiële behoeften, op gelijkheid en op menselijke ontwikkeling.

De visie dat arbeid, met de bedoeling allerhande dingen te "verkrijgen", deel uitmaakt van de menselijke natuur gaat terug tot Epicurus

(een oud-Griekse filosoof waar Marx de grootste bewondering voor had). "Niets is voldoende voor wie voldoende weinig is", schreef Epicurus. In zijn aanvangsfase stelde het socialisme een egalitaire benadering voor om de menselijke behoeften te bevredigen. De nadruk zou daarbij gelegd worden op een doordachte productiewijze en op collectieve menselijke ontwikkeling. In tegenstelling tot het kapitalisme is er geen inherent conflict tussen het socialisme en het concept van "voldoende".

R.R. *Zijn kapitalisten niet in staat om in te zien hoe acuut het klimaatprobleem is? Zouden zij nooit hun regering onder druk zetten om een groenere politiek te voeren? Tenslotte zijn zij zelf toch ook niet gebaat bij toenemende energiekosten, hogere prijzen voor hun grondstoffen, verliezen door ecologische rampen, sociale onrust, ...*

J.B.F. Sommige kapitalisten beginnen zich hiervan bewust te worden. Maar omdat ze nu eenmaal kapitalisten zijn en dus personificaties van het kapitalisme (een systeem van inherente waardeaccumulatie), is het hun taak winsten, kapitaal en rijkdom te accumuleren. Als vertrouwensman van de aandeelhouders is de belangrijkste verantwoordelijkheid van de CEO de belangen van zijn aandeelhouders te behartigen. Dat kan maar één ding betekenen: hij moet ervoor zorgen dat het bedrijf groeit. Je zou je een bedrijfsleider kunnen voorstellen die, in een vlaag van zinsverbijstering, zou gaan denken dat het milieu belangrijker is dan de winsten die zijn bedrijf moet maken. Zo lang hij dat alleen maar af en toe denkt, zal geen haan er naar kraaien. Maar van zodra hij zijn beleid zou aanpassen aan die groene visie, zouden zijn verontwaardigde aandeelhouders hem meteen aan de deur zetten. Bedrijven zijn accumulatiemachines. Zo eenvoudig is dat. Geen enkele vorm van ecologische schade zal daar ook maar één jota aan veranderen. Het systeem kan geconfronteerd worden met hoge grondstofkosten (neem bijvoorbeeld de toenemende brandstofprijzen). Als ze geconfronteerd worden met een toenemend kostenplaatje, zullen ze desnoods alles ondersteboven keren om hun winsten te verzekeren. Maar de gedachte dat zij hun ecologische voetafdruk zouden willen verminderen druist in tegen de ware aard en de logica van het kapitaal.

R.R. *In uw artikel Why Ecological Revolution?³ schrijft u dat "voor de anti-imperialistische beweging de belangrijkste taak zou moeten zijn*

3 "Why Ecological Revolution?" *Monthly Review*, Vol. 61, nr. 4, januari 2010.

een toenemend verzet te organiseren tegen de uitgaven voor militaire doeleinden (...) en een einde te maken aan de regeringssteun voor de landbouwindustrie." Maar onder het kapitalisme zal dat onvermijdelijk leiden tot ontslagen en ander jobverlies in de geïndustrialiseerde landen. De grootste slachtoffers zullen dus alweer de armere lagen van de bevolking zijn. Hoe kunnen marxisten van uw stelling een klassenkwestie maken en niet zomaar een zorg van de middenklasse?

J.B.F. Ik denk niet dat men deze kwestie kan herleiden tot zomaar een probleem voor de middenklasse of tot een probleem dat alleen de middenklasse zou aanbelangen. We leven in een geglobaliseerde wereld. De meeste mensen van de werkende klasse leven in de ontwikkelingslanden. Ze worden kort gehouden door de militaire macht van de geïndustrialiseerde, imperialistische landen. Verzet tegen het militarisme en tegen andere imperialistische krachten – vooral dan de multinationale ondernemingen – is dan ook volledig in het belang van de werkende klasse. Het is precies dat wereldproletariaat dat vandaag wereldwijd de meest revolutionaire klasse vormt. Dat merk je aan de onophoudelijke strijd in Latijns-Amerika, Azië en Afrika. Wie vandaag nog in engnationalistische termen over de arbeidersklasse praat, slaat de bal grondig mis. Het huidige systeem achter de imperialistische macht (die, als het erop aankomt, niet aarzelt om geweld te gebruiken) houdt de loon- en arbeidsvoorwaarden van de arbeiders in de ontwikkelingslanden doelbewust laag waardoor er op zijn beurt een neerwaartse druk ontstaat op de lonen in de VS en in andere rijke landen. In de VS worden de soldaten die dit soort opdrachten moeten uitvoeren hoofdzakelijk gerekruteerd in de lagere sociale regionen van de bevolking. Zij behoren dus tot de arbeidersklasse. Een onevenredig grote groep van hen komt uit etnische of raciale minderheidsgroepen en heeft sympathie voor de wereldwijde strijd van niet-blanke medemensen. Zij zouden tot de conclusie kunnen komen – en het zou niet de eerste keer zijn – dat ze misschien wel willen sterven voor hun land maar niet voor imperialistische ondernemingen. De werkende mensen in de VS zijn wanhopig op zoek naar alternatieve vormen van tewerkstelling die vandaag niet bestaan. Wat nodig is zijn nieuwe arbeidskansen maar dan niet in de destructieve sectoren van oorlog en imperialisme maar in sectoren die te maken hebben met menselijke ontwikkeling, met maatschappelijk welzijn, met milieubescherming, enz. Het klopt natuurlijk dat arbeiders slag om slinger te horen krijgen dat zij hun aan zullen verliezen als zij niet akkoord gaan met de militaire uitgaven of wanneer ze zich verzetten tegen verdere verloedering van het milieu (door zich bijvoor-

beeld te verzetten tegen het opstarten van olieboringen in wildreservaten in het Noordpoolgebied). Je kunt deze dreigementen niet anders catalogiseren dan als "chantage" en je moet je er dus tegen verzetten.

Ook van de agro-industrie kun je niet zeggen dat zij voor extra werkgelegenheid zorgt. Integendeel: wereldwijd verdwijnen er alsmear meer banen in de landbouw: boeren uit de derdewereldlanden worden onteigend, arbeidsbesparende technologieën worden ingevoerd en het milieu wordt verder vernietigd. Het voedsel wordt er misschien goedkoper door, maar daar staan enorme sociale en milieukosten tegenover die beschouwd worden als "externe omstandigheden" en dus niet worden opgenomen in de boekhouding. De agro-industrie heeft bewezen dat zij op een ecologisch bijzonder onefficiënte manier voedsel produceert, maar dat zij er wonderwel in slaagt de toplui van de productieketen onnoemelijk te verrijken ... wat uiteraard haar belangrijkste doelstelling is.

R.R. Heel wat mensen hopen dat er tijdig technologische oplossingen zullen opduiken voor het klimaatprobleem: betere energie- en CO₂-efficiëntie bij het productie- en consumptieproces, milieuvriendelijker huishoudtoestellen, groene energie, ... Hoe ziet u dat?

J.B.F. Een grotere energie-efficiëntie en een lagere CO₂-uitstoot zijn op zich uiteraard prima. Maar op dat vlak steekt het systeem, vooral op macroniveau, stokken in de wielen. Wat het monopoliekapitalisme in overvloed produceert is *junk*, rommel. Die productie slurpt enorme hoeveelheden energie en grondstoffen op. Daarnaast is er de tegenstelling dat we het energieverbruik per geproduceerd stuk wel kunnen verlagen, maar dat het ultieme doel van het kapitalisme blijft om de totale productie te vergroten. Die toename van de totale productie doet meteen alle voordelen van de ecologische besparing per stuk teniet. William Stanley Jevons stelde al in de jaren 1860 vast dat elke nieuwe stoommachine efficiënter was dan het vorige exemplaar en dat er dus minder steenkool nodig was om dezelfde productie te realiseren. Het verwonderde hem dan ook dat de globale vraag naar steenkool maar bleef toenemen. Uiteraard was dat te wijten aan het feit dat elke toename van de efficiëntie automatisch leidt tot grotere accumulatie. Meer efficiënte stoommachines leidden dus tot de productie van meer en grotere stoommachines. Alles bij elkaar veroorzaakten efficiëntere stoommachines een grotere vraag naar steenkool en dus ook een toename van de steenkoolproductie. We noemen dit verschijnsel

de "Paradox van Jevons". In een kapitalistisch systeem kan je er niet aan ontsnappen.

R.R. *Er zijn ook wildere, meer futuristische technologische scenario's in omloop zoals het opvoeren van de reflectie van zonnestrallen in de ruimte (door witte eilanden te creëren of via satellieten) of door de koolstof uit de CO₂ in de lucht weg te filteren en die als meststof te gebruiken voor de aarde of door de oceanen te bemesten met ijzer zodat er een grotere algenproductie ontstaat die op haar beurt de overtollige CO₂ kan absorberen. Wat is uw mening over dit soort oplossingen?*

J.B.F. Het gaat hier om pseudorevolutionaire technologische alternatieven die het kapitalisme naar voor schuift. De machthebbers beseffen almaar meer dat het systeem zonder drastische wijzigingen, zonder afstand te nemen van de "normale gang van zaken" geen oplossingen biedt voor de klimaatopwarming noch voor alle andere milieuproblemen. Maar in plaats van op zoek te gaan naar veranderingen in de sociale relaties van het productieproces – dat wil zeggen in plaats van de noodzaak in te zien van een ecologische revolutie die de fundamenteën van het systeem ondersteboven gooit – zoeken de gevestigde machten hun heil in groots opgezette technologische trukendozen. Om het gevaar van dergelijke vormen van geochemie en -fysica te kunnen schatten, moeten we rekening houden met de onvoldoende gekende complexiteit van de evenwichtsprocessen op onze aarde. Er zijn er die beweren dat we ijzervijzel moeten dumpen in onze oceanen waardoor er meer algen zouden komen die op hun beurt de overtollige CO₂ uit de lucht kunnen opnemen. Maar dergelijke maatregelen zouden heel andere gevolgen kunnen hebben zoals uitdijende dode zones in onze oceanen (oceananoxie). Als we onze planeet willen "ombouwen" zullen we onvermijdelijk grotere, meer bedreigende vormen van wat Marx "metabolische kloven" noemde creëren, die allerhande complexe onvoorspelbare neveneffecten veroorzaken. Hier betreden we de weg van de waanzin: de leerling-tovenaar die plots verheven wordt tot de meester van de hele planeet. Nobelprijswinnaar en dampkringchemicus Paul Crutzen stelt dat we zwavel in de atmosfeer kunnen dumpen met kanonnen of vliegtuigen. Die zwaveldampen zouden een deel van de zonnestrallen kunnen opvangen en de opwarming van de aarde afremmen. Als het economisch systeem echter maar blijft groeien, zouden we de hoeveelheid zwavel die we de lucht in blazen jaar na jaar exponentieel moeten verhogen terwijl we er geen flauw besef van hebben wat de gevolgen kunnen zijn van een dergelijke grootschalige ingreep

in de aardse atmosfeer. Koolstofverwijdering – als die technologie ooit van de grond komt – zou kunnen helpen, maar het zou uiteraard geen oplossing bieden voor de onderliggende oorzaak van het probleem.

R.R. *Handel in emissierechten – Cap and trade – is voor sommige ecologen de magische oplossing voor het klimaatprobleem (op voorwaarde dat de emissierechten bij opbod worden verkocht en niet gratis uitgedeeld worden). Dat systeem maakt deel uit van het Kyoto-protocol. Het idee is een maximumniveau te bepalen, een cap (limiet) voor de uitstoot van alle broeikasgassen waardoor de bedrijven die het meest vervuilen emissierechten zouden moeten kopen van wie minder vervuult of ze zouden hun te grote emissies moeten compenseren door te investeren in groene projecten in de ontwikkelingslanden. Omdat er een duidelijke stootlimiet werd vastgelegd, lijkt dit een effectief systeem, of niet?*

B.F. *Cap and trade* en alle andere systemen waarbij emissierechten worden verhandeld, hebben bewezen dat ze op het vlak van uitstoot van broeikasgassen weinig resultaten opleveren. Het systeem heeft niet voor een vermindering van de emissies gezorgd in de Europese Unie. Een *cap* is theoretisch een emissieplafond, maar het werkt eerder als een bodem, zodat als het een of ander individu of bedrijf minder CO₂ uitstoot, een andere partij probleemloos méér mag uitstoten zolang de gezamenlijk vooropgestelde limiet maar niet overschreden wordt. *Cap and trade* wordt verondersteld te verzekeren dat er nooit méér zal worden uitgestoten dan de gestelde limiet. Maar omdat er allerhande “compensaties” in het spel zijn die werken als middeleeuwse aflaten is die officiële limiet een lachertje. Door dat systeem van compensaties wordt de limiet altijd overschreden. Bovendien leidt het vaak tot eindeloos loven en bieden tussen bedrijven en regeringen. Het is ook bijzonder moeilijk om in dit domein regels op te leggen en ze te laten respecteren. Er bestaat geen mechanisme – en het is allicht onmogelijk er een te bedenken – om de juiste compensatie te bepalen voor projecten in de derde wereld. In de VS-wetgeving over *cap and trade* die in juni 2009 werd goedgekeurd in het Huis van Afgevaardigden werden talloze uitzonderingen opgenomen, bijvoorbeeld voor de steenkoolmaatschappijen. Door allerhande manipulaties en de bijna barokke complexiteit van het document telt de wet bijna 2.000 bladzijden. De VS weigerden bovendien een verkoop per opbod en baseerden, met een soort grootvaderachtige goedhartigheid, de emissierechten voor de bedrijven op hun eerdere uitstoot. Omdat het hier om een marktgericht benadering gaat, lijkt het eerst en vooral op groei gericht te zijn.

Op dat niveau is het vrij succesvol: het zorgt voor hogere winsten en richt zich op wat men de *subprime carbon market* is gaan noemen. Dat verklaart waarom de *cap and trade* in zakenmilieus op enige sympathie kan rekenen. Maar als maatregel tegen de opwarming van het klimaat is het, om het met de belangrijkste VS-klimatoloog James Hansen te zeggen, "ten dode opgeschreven".

R.R. *Het is merkwaardig dat u pleit voor een CO₂-belasting en voor een geleidelijke maar volgehouden verhoging van de olieprijs. Veel socialisten zullen dit interpreteren als een bijzonder asociale maatregel omdat CO₂-belastingen directe belastingen zijn en geen progressieve belastingen die gelinkt zijn aan het inkomen.*

J.B.F. Als je de ernst van de toenemende klimaatopwarming bekijkt, is het duidelijk dat we vandaag iets moeten doen – als we er tenminste van uitgaan dat het de moeite waard is om onze planeet en al zijn bewoners te redden. Een van de meest effectieve manieren om de uitstoot van CO₂-gassen in de schoot van het huidige systeem te beperken is de prijs van de uitstoot te verhogen via extra belastingen. Volgens mij heeft Hansen op dit vlak veruit het beste voorstel gelanceerd. Het is een voorstel dat ook rekening houdt met klassenbelangen. Hij noemt het *fee and dividend* (belasting en dividend). Het gaat om een belastingstarief op fossiele brandstoffen die geïnd wordt aan de bron (de mijnschacht, de invoerhaven, de fabriek van het producerende bedrijf, ...). In zijn voorstel zou 100 % van de opbrengst als een soort maandelijks dividend aan iedereen worden uitgekeerd. Het zou dus op geen enkele manier in handen komen van de staat (die een te gemakkelijke prooi is voor de financiële belangengroepen) of van kapitalisten. Omdat de meeste individuen per capita een lagere ecologische voetafdruk hebben dan het gemiddelde, zouden de dividenden die zij krijgen groter uitvallen dan de prijsstijgingen die de bedrijven hun klanten aanrekenen om de ecobelasting die zij aan de bron betaalden te compenseren. Die benadering zou ook aanzetten tot spaarzaamheid op het niveau van de consument omdat wie zijn ecologische voetafdruk vermindert, meer maandelijks dividend zou opstrijken. De brontaks zou geleidelijk ook opgedreven worden. Hansen gelooft in de eenvoud en de doorzichtigheid van deze benadering en omdat de overgrote meerderheid van de bevolking er wel bij zou varen, lijkt een potentieel brede publieke steun voor dit voorstel mogelijk. Een steenrijke heer als Al Gore die in een riant villa woont (om over een echte superrijke als Bill Gates nog te zwijgen) zou slechts een piepklein dividend krijgen omwille van een

grote individuele ecologische voetafdruk. Gewone werkmensen echter zouden in verhouding tot hun kleine ecologische voetafdruk een groot dividend opstrijken. Het gaat hier dus duidelijk om een maatregel die progressief herverdeelt: van rijk naar arm.

R.R. *Volgelingen van Malthus denken dat er te veel mensen op aarde zijn. Volgens hen moeten we gewoon minder kinderen krijgen en maatregelen treffen om de wereldbevolking terug te dringen tot een acceptabel niveau dat geen bedreiging meer vormt voor de planeet ...*

JBf: Ik denk dat je Malthus hier te veel ophemelt. Ondanks zijn reputatie maakte hij zich geen enkele zorg om het milieu. Hij heeft het woord "overbevolking" overigens nooit gebruikt want dat zou in tegenspraak zijn geweest met zijn theorie (die ging over de absolute noodzaak van een evenwicht tussen de inwoners van een land en de voedselbevoorrading). Zijn grootste zorg was het klassensysteem van zijn tijd te rechtvaardigen. Maar het klopt dat er zogenaamde neomalthusianen zijn die dit soort argumenten gebruiken die u aanhaalt.

Als er niets verandert, spreekt het voor zich dat hoe meer mensen er op aarde zijn, hoe moeilijker onze planeet het krijgt om die last te dragen. Algemeen gesproken zou een stabilisering en zelfs een vermindering van de wereldbevolking een goede zaak zijn. In de meeste geïndustrialiseerde landen leidden de demografische ontwikkelingen vanaf een zeker niveau van economische ontwikkeling tot een alsmaar kleinere bevolkingstoename die zelfs de nulgroei benadert. De meeste arme landen zitten nog ver van deze fase omdat ze het nog steeds met een bijzonder lage levensstandaard moeten stellen. Dat is natuurlijk te wijten aan het feit dat het leeuwendeel van hun economisch *surplus* hen wordt ontstolen door de ongelijke ruilvoet. Toch kenden sommige arme landen een met het Westen vergelijkbare demografische ontwikkeling ondanks een lage economische groei. Dat geldt bij uitstek voor Cuba dat in zijn beleid het accent legde op onderwijs, gelijkheid en vrouwenrechten (ondermeer op het vlak van de procreatie).

Maar het allerbelangrijkste dat we in deze context moeten vooropstellen is dat de bevolkingstoename verre van de belangrijkste factor is van de milieuverloedering. Demografische studies van de Verenigde Naties voorspellen dat de wereldbevolking zich tegen het einde van deze eeuw om en bij de 12 miljard zal stabiliseren. Maar de economische productie – die ongeveer zeven keer sneller toeneemt dan de bevolkingsgroei – en die zich naar verwachting niet zal stabiliseren, is een veel en veel belangrijker probleem dan de bevolkingstoename. De

belangrijkste bedreiging voor de planeet is de onstuitbare groei van de economie.

In gesprekken met mensen die vooral de nadruk leggen op de bevolkingstoename, is het belangrijk het accent te leggen op de ongelijkheid. Een baby die geboren wordt in een rijke familie in de VS verbruikt oneindig meer natuurlijke rijkdommen dan een baby die op de wereld komt in een arme familie in Bangladesh. De gezamenlijke rijkdom van de twee rijkste individuen van de VS (Bill Gates en Warren Buffett) overschrijdt ruimschoots het inkomen van de 160 miljoen inwoners van Bangladesh. Wie de ecologische problemen benadert door alleen maar neuzen te tellen zal nooit doordringen tot de kern van de zaak.

R.R. *In Europa wordt de verantwoordelijkheid voor de opwarming de aarde vooral gelegd bij Jan Publiek. "Om de uitstoot van broeikasgasen tegen te gaan moet iedereen zijn duit in het zakje doen," lijkt dominante motto van wie het beleid uittekent. Nu eens met dwang, nu weer met stimuli wordt de man in de straat tot maatregelen gedwongen (hij moet zijn afval sorteren, hij moet zijn huis beter isoleren, ...). Maar het gaat allemaal om maatregelen die in vergelijking met de ernst van de situatie volkomen ontoereikend zijn en enkel betaalbaar zijn door mensen met een relatief hoog inkomen. Wat kunnen de gewone mensen eigenlijk doen?*

J.B.F. Het idee dat wij allemaal in dezelfde boot zitten en allemaal even verantwoordelijk zijn, is enkel zinvol als we allemaal even veel te zeggen zouden hebben over de bestaansmiddelen en de manier waarop we produceren. Dat is overduidelijk niet het geval. De 400 rijkste VS-burgers, allemaal miljardairs, verdienen samen even veel als de onderste helft van de nationale inkomensschaal en dat gaat om zo'n 150 miljoen mensen. De rijkdom van de eerste groep bestaat hoofdzakelijk uit kapitaalvermogen (aandelen, obligaties, onroerende goederen, ... met andere woorden, zij bezitten de productiemiddelen. De rijkdom van de tweede groep bestaat haast uitsluitend uit loon of vervangingsinkomens. Je kunt toch niet naast de enorme economische kloof kijken die beide groepen van elkaar scheidt en naast de maatschappelijke ontwikkelingen die daar het gevolg van zijn.

Het klopt dat Jan Publiek moet kiezen hoe hij met zijn afval omgaat, bijvoorbeeld of hij selecteert of niet. Maar het huishoudelijk afval dat in de VS lokaal wordt opgehaald maakt slechts 2,5 % uit van de totale Amerikaanse afvalberg. Al de rest is industrieel afval, restanten van bouw- en afbraakwerken en het zogenaamde "speciale afval" zoals dat

van de mijnbouw. Dat maakt duidelijk dat de belangrijkste maatschappelijke beslissingen over het leefmilieu uiteindelijk genomen worden door wat Marx "de verborgen hemel van de productie" noemt die alles domineert. Hij staat boven het bereik, boven de controle en zelfs boven het bewustzijn van de overgrote meerderheid van de bevolking. Mensen kunnen natuurlijk "groener" gaan leven door bewuster te consumeren en zorgvuldiger om te gaan met het afval dat ze produceren, maar de maatschappelijke consumptierelaties zijn grotendeels afhankelijk van de productierelaties en niet andersom. We kennen dit als "het afhankelijkheidseffect" van Galbraith. Het komt erop neer dat het productieprobleem op de eerste plaats moet komen in onze zoektocht naar een ernstige oplossing. En zo belanden we automatisch terug bij het socialisme.

R.R. *Denkt u dat een overgang naar een economie die beduidend minder CO₂ uitstoot op korte termijn mogelijk is? Greenpeace lijkt daarin te geloven en streeft naar een 100 % CO₂-vrije energieproductie tegen 2050. Een socialistische economie is noodzakelijk maar wat kan en moet de staat op korte termijn doen?*

J.B.F. Het initiatief van Greenpeace is belangrijk. We zitten in de alles behalve benijdenswaardige positie dat als we de maximumnorm van 350 ppm CO₂ willen bereiken (en die norm is noodzakelijk als we een catastrofale klimaatsomwenteling willen voorkomen) de rijke landen hun CO₂-uitstoot tot bijna nul moeten reduceren en bovendien ook nog eens negatieve emissies moeten genereren (door CO₂ aan de atmosfeer te onttrekken via herbebossing en duurzame landbouw). Zoals de zaken er vandaag voor staan, in combinatie met dit economisch systeem, mag je een oplossing vergeten. De overgang naar een CO₂-loze economie is onder het huidige kapitalisme volkomen uitgesloten. Het systeem eist nu eenmaal een hoge productie en dito groeiende winstcijfers. Met technologische vernieuwingen alleen zullen we er binnen de huidige kapitalistische privéparameters nooit komen. Dat werd, naar mijn mening, onweerlegbaar aangetoond door de recente publicaties van de econoom Minqi Li. Ik verwijs daarvoor ondermeer naar het artikel dat hij dit jaar schreef voor *Development and Change*⁴. De sociale relaties (de productiewijze) moet veranderen. Wat wij moeten promoten is een ecologische revolutie, gericht op een duurzame

⁴ "Capitalism, Climate Change, and the Transition to Sustainability: Alternative Scenarios for the US, China, and the World", *Development and Change*, speciaal Forumnummer, vol. 40, nr. 6 (december 2009), p. 1039-1062.

menselijke ontwikkeling, die de aarde kan redden. Een revolutie die duidelijk maakt dat het kapitalisme daar niet toe in staat is en dat het zelfs de belangrijkste oorzaak is van het dreigende failliet van deze planeet, kortom een revolutie die het kapitalisme zelf onderuit haalt. Ik wil er tussendoor nog even op wijzen dat de klimaatsverandering slechts één van de vele bedreigingen vormt voor onze planeet. Er zijn er nog een hele boel meer zoals de verzuring van de oceanen, de bodemverschraling, de woestijnvorming, het zoetwatertekort, het massale uitsterven van planten- en diersoorten, de chemische vervuiling, de bedreigende cycli van stikstof en zwavel, enz. Al deze problemen – allemaal – vinden ze hun oorsprong in onze huidige productiewijze. De enige oplossing die het kapitalisme voor deze problemen heeft is die van Samson: die Bijbelse krachtpatser haalde de zuilen van de tempel onderuit en kwam daarbij zelf om het leven. Neen, er is maar een oplossing: de ecologie van het socialisme.

Een verkorte versie van dit artikel verscheen in het weekblad *Solidair* van 26 april 2010.

John Bellamy Foster publiceerde in 2009 *The Ecological Revolution: Making Peace with the Planet*, Monthly Review Press. Hij is de auteur van heel wat studies en boeken: zie <http://www.monthlyreview.org/>.

Ruben Ramboer is adjunct-hoofdredacteur van *Solidair*. (www.solidair.org).

Interview met Mohamed Hassan

De slag om de Indische Oceaan: de nieuwe Amerikaanse strategie voor wereldoverheersing

Afghanistan

De Verenigde Staten zijn plan zich terug te trekken uit Afghanistan. Is dit gemeend?

Mohamed Hassan. De Verenigde Staten beweren dat ze zich in 2015 zullen terugtrekken uit Afghanistan. Maar het is zeer onwaarschijnlijk dat hun dat zal lukken. De situatie is dezelfde als toen Nixon in 1968 het vertrek uit Vietnam aankondigde, om electorale redenen. Daarna duurde het toch nog wel even. De VS staan voor een dreigende nederlaag in Afghanistan. Hun bondgenoten maken zich ongerust en de economische situatie verergert zienderogen. De Navo heeft momenteel al meer geld uitgegeven dan voor de oorlog in Irak. Heel wat Navo-landen willen zich terugtrekken. In het begin deden ze mee uit solidariteit met Bush na 11 september 2001 (de oorlog tegen het terrorisme). Nu proberen de VS de publieke opinie op hun hand te krijgen door te zeggen dat ze een nieuwe, democratische en stabiele regering op poten zetten. Afghanen en Pakistanen zullen hun eigen veiligheid in handen nemen vanaf 2015. Over Irak vertelden ze precies hetzelfde. Maar ze zijn nog altijd in Irak en er is geen sprake van een echte regering. Het verzet is nog steeds actief en het leger controleert absoluut niets.

Zelfs het grote Kandaharoffensief in Afghanistan werd een mislukking. Binnen het Amerikaanse establishment bestaat duidelijk onenigheid. De generaal aan het hoofd van de troepen werd vervangen. In het leger heerst steeds meer ongenoegen. De neoconservatieven willen Obama

de schuld geven. Het is zijn oorlog. Hij mobiliseerde de bevolking tijdens de verkiezingen met de slogan: "Breng onze jongens terug uit Irak".

En ook de marionettenpremier, eerste minister Karzai, ligt rechtstreeks in conflict met de VS-administratie. Karzai vindt dat de Afghaanse regering moet onderhandelen met de "gematigde oppositie". Dergelijke onderhandelingen met de Taliban zouden succes kunnen hebben. Dat is een van de redenen waarom hij de diplomatieke betrekkingen met Pakistan wil normaliseren. Heel geleidelijk schuift Karzai een paar van de meest pro-Amerikaanse regeringsleden opzij. In het begin hadden de Tadzjiken en leden van de Noordelijke Alliantie de overhand in de regering. Onlangs benoemde hij een Pashtoun tot minister van Defensie. Een andere Pashtoun is belast met de veiligheid. Ook tegen de wil van de Verenigde Staten gaat Karzai vredelievend om met Iran. Hij wil dat Iran zijn invloed aanwendt bij de sjiieten in Afghanistan. Iran kon bepaalde sjietische krijgsheren in Afghanistan, zoals Ismail Khan van Hazara, overtuigen om belastingen te betalen aan de centrale regering. De Tadzjiken en een Kazachse generaal, Dustum, in het Noorden, hebben dit weigerden. Geleidelijk kwamen zij onder invloed van Iran en Rusland toch enigszins over de brug. Karzai volgt in feite een onafhankelijk buitenlands beleid.

Momenteel heeft de Navo een 100.000 man sterke troepenmacht in Afghanistan. Wat betekent dat? Laat ons eens vergelijken met de Derde Brits-Afghaanse oorlog van 1918. De ontdekking van olie in Iran was een cruciaal gegeven voor de overwinning van de Britten in de Eerste Wereldoorlog. De olie zorgde immers voor revolutionaire ontwikkelingen in de luchtvaart. Groot-Brittannië dacht dat ze de Sovjet-Unie konden verslaan via Afghanistan. Tijdens de Russische revolutie waren heel wat antirevolutionaire elementen naar Centraal-Azië gevlucht. De Britten dachten hiervan gebruik te kunnen maken. Maar ze vergaten een ding. Een heel belangrijke kwaliteit van de Afghanen is hun bereidheid om te vechten voor hun nationale onafhankelijkheid. Groot-Brittannië stuurde 740.000 soldaten.¹ Ook al waren de Afghanen toen nog een relatief primitief volk (ze hadden bijvoorbeeld nog nooit vliegtuigen gezien), toch werden de Britten verslagen en verplicht de Durandlijn² te aanvaarden. Zo werd voor het eerst de onafhankelijkheid van Afghanistan erkend. Vandaag zijn de omstandigheden voor een Amerikaanse overwinning niet gunstiger dan in 1918. Ze hebben de hele bevolking tegen zich in het harnas gejaagd. Ze zijn zelfs niet in staat Kaboel te controleren.

1 Cf. Fred Halliday, *The tragedy of Afghanistan*, Verso, 1989.

2 Zie verder.

Ze zouden toch hun mislukking kunnen vaststellen en zich terugtrekken?
 M.H. Tot nu toe konden de Amerikanen geen enkele van hun objectieven waarmaken. Daarom hebben de VS geen andere keuze dan te blijven. De oorlog in Afghanistan heeft niets te maken met de strijd tegen het terrorisme of Al-Qaida. De strategische positie van Afghanistan bepaalt in belangrijke mate het feit dat hier al jaren oorlog woedt. Als je Pakistan, India, China wil controleren en het Iranese regime omver wil werpen, kan je het best in Afghanistan zitten.

Eenmaal de vrede hersteld in Afghanistan, met een marionettenregering in het zadel van een gestabiliseerd Afghanistan, dan is het niet meer zo moeilijk om Pakistan in te pakken. Historisch is er een tegenstelling tussen beiden. In 1947, toen Pakistan onafhankelijk werd en lid wilde worden van de Verenigde Naties, was Afghanistan het enige land dat tegenstemde. Het land weigert nog steeds de huidige grens met Pakistan te erkennen omdat ze in feite de Pashtoun als volk verdeelt over twee staten. Afghanistan stelt dat Pakistan een historische vergissing is. Afghanistan en India waren altijd bondgenoten tegen Pakistan.

Als de rust hersteld wordt in Afghanistan, zullen de Pashtoun – die als etnische groep de tweede plaats innemen in het leger – meer macht krijgen. Tijdens de oorlog tegen de Sovjet-Unie controleerden de Pashtoun de Pakistaanse inlichtingendiensten. In een sterker Afghanistan kunnen de Pashtoun gebruikt worden tegen Iran. 150 jaar geleden viel dit volk Iran binnen en zette er de regering af. Het zijn soennieten, zoals in heel Centraal-Azië.

Eenmaal de Amerikanen Afghanistan controleren, kunnen ze, in bondgenootschap met Saoedi-Arabië, Rusland verzwakken door de financiering van moslimbewegingen in Centraal-Azië. Rusland is al verzwakt door de oorlog in Tsjetsjenië en kan vernietigd worden door volop olie op de wereldmarkt te brengen. Zoals in de jaren tachtig gebeurde. Als het de Amerikanen lukt in Afghanistan, zal Chávez in Venezuela geen lang leven beschoren zijn. Eenmaal de controle over Afghanistan en Pakistan, kunnen de Amerikanen India onder handen nemen. Er is het probleem van Kasjmir, fundamentalisten kunnen uitgestuurd worden om Mumbai nog een keer aan te vallen ...

Ook al zijn de VS dan aan de verliezende hand in Afghanistan, toch hebben ze de oorlog uitgebreid naar Pakistan. Het meest voor de handliggende voorwendsel voor deze expansie is de strijd tegen de Pakistaanse Taliban die zich tussen het Pakistaanse Pashtounvolk bewegen. De huidige grens tussen de twee landen (de Durandlijn) werd ingesteld in 1893 na de Tweede Brits-Afghaanse oorlog. Pakistan is

een federale staat met vier nationale gemeenschappen. Na de Punjabi's (67 %) vormen de Pashtoun de tweede grootste gemeenschap. De derde groep zijn Sindhi en ten slotte zijn er nog Baluchi (zij maken 5 % van de bevolking uit, maar hebben 48 % van het grondgebied in handen).³

Toch is Iran het voornaamste doelwit van de VS. Met de Pashtoun willen de Amerikanen ook Iran destabiliseren. In Iran en op de grens met Afghanistan leven ook Baluchi. Er zijn belangrijke gasreserves in Baluchistan, aan beide zijden van de Iraans-Afghaanse grens. In 2005 tekende Iran, tegen de wil van de Verenigde Staten, een akkoord met India en Pakistan voor een pijplijn voor gas door Baluchistan. Indien deze samenwerking blijft bestaan (economische relaties vormen de basis voor alles), zou dit moeten uitlopen op betere relaties tussen India en Pakistan. In dat geval zou een verdere aanwezigheid van het VS-imperialisme in deze uitgestrekte zone van India, Pakistan, Iran en Afghanistan meteen overbodig worden.

De VS moeten voor alles in Afghanistan blijven om China klappen toe te brengen. Dat kan gebeuren door Iran, een belangrijke bondgenoot van China, aan te pakken. Iran en China onderhouden goede relaties en Iran is de grootste leverancier van petroleum aan China. Maar Iran is natuurlijk ook heel belangrijk voor de Verenigde Staten die maar al te graag het Iraanse regime willen omverwerpen. Iran is een groot, rijk land met 70 miljoen inwoners. Het beschikt over enorme olie- en gasreserves. Na Rusland beschikt het over de grootste gasreserves ter wereld. Ook vanuit strategisch oogpunt is het land zeer belangrijk. In het Noorden deelt het de kustlijn aan de Kaspische Zee met Azerbeidzjan, Rusland, Kazachstan en Turkmenistan. Alle olie en gas uit deze landen zouden door Iran kunnen passeren. Als de VS er echt in slagen de Iranese regering ten val te brengen, zouden ze hun strijd om de wereldhegemonie kunnen winnen tegen China, Rusland en hun andere rivalen ...

De VS willen niet dat een andere macht invloed verwerft in deze regio. Zij willen de hele wereld domineren. Om de Iranese regering omver te werpen, zullen de VS de nodige onrust moeten creëren en het land van binnenuit moeten destabiliseren. Slechts weinig landen willen een echte oorlog met Iran. Beeld je even de problemen in, die dat met zich mee zou brengen. Iran zou de Straat van Hormuz kunnen afsluiten en alle olie-transport blokkeren, de oliepijzen zouden pijlsnel omhoog gaan. En van waaruit zouden de VS aanvallen en hoe zouden ze het aan boord leggen

3 Zie Justin Dunne, *Crisis in Baluchistan. Historical Analysis of the Baluchi Nationalists in Pakistan*, Naval Post-Graduate School, Californië, 2006.

om Teheran te bereiken? Hoe dan ook zullen de Amerikanen wel een of andere manier vinden om de Iranese regering ten val te brengen. Momenteel hebben ze bijvoorbeeld al een (soennitische) Baluchibeweging gecreëerd in Pakistan: de Jund Allah. Die groep heeft onlangs een bom-aanslag gepleegd in Iran waarbij meerdere officieren werden gedood.⁴ In het overwegend sjiietische Iran leeft ook een Baluchiminderheid.

Zoveel is duidelijk, de oorlog tegen Iran is essentieel om China en India buiten spel te zetten in de strijd van de VS om de grootste wereldmacht te blijven.

Amerikaanse blunders

Maar de crisis treft toch ook de Verenigde Staten. Hebben ze nog wel de middelen om hun ambities waar te maken?

M.H. De VS hebben de voorbije zeventig jaar een aantal strategische en tactische fouten gemaakt. Ze stapten in de Tweede Wereldoorlog op het ogenblik dat deze praktisch ten einde liep. In die oorlog kwamen minder Amerikanen om dan op een jaar tijd door verkeersongevallen. De zwaarste prijs voor het verslaan van het nazisme werd gedragen door het Sovjetvolk en de Sovjetindustrie. In het Oosten werd het nazisme verslagen, maar de Amerikanen wonnen de jackpot. In die periode telde Amerika het meeste ingenieurs ter wereld: 6 ingenieurs op 10 waren Amerikaans. 60 % van de hele industriële wereldproductie kwam uit Amerika. Ondanks de discriminatie van zwarten beschikten de VS toen over een van de beste systemen van openbaar onderwijs ter wereld. Een anekdote in dit verband. Robert McNamara was onder Kennedy minister van Defensie. Hij kwam uit een eenvoudig arbeidersgezin. Al briljant als jonge student, werd hij een van de beste statistici uit de Amerikaanse geschiedenis. Hij was pas aangeduid als bedrijfsleider van Ford toen Kennedy hem naar het Pentagon haalde om van zijn statistische kennis gebruik te maken voor de oorlog. Op het einde van de Tweede Wereldoorlog was de Amerikaanse economie veruit de grootste ter wereld.

De eerste fout van de VS was de oorlog in Korea. Het eigenlijke doelwit was China. De VS hebben deze oorlog niet kunnen winnen. Japan, dat verslagen uit de Tweede Wereldoorlog kwam, werd een belangrijk land door de bevoorrading van de Amerikanen in deze oorlog. Tegen 1960 had Japan de tweede grootste economie ter wereld. Hun hele in-

4 *The New York Times*, 18 oktober 2009.

dustrie kon zich ontwikkelen dankzij de Koreaanse oorlog. Deze trend werd nog versterkt door de oorlog in Vietnam. Het Japanse imperialisme werd ingelijfd in de Amerikaanse oorlog in Vietnam. De Japanners konden zelfs hun productie uitbesteden aan landen als Zuid-Korea en zich op die manier nog meer verrijken. Toen in 1973 de tweede algemene crisis van het imperialisme en van het kapitalisme begon, stapelde de Amerikaanse overheidsschuld zich al op. De dollarkoers werd losgemaakt van de goudprijs. De Amerikaanse samenleving werd gemilitariseerd en de rijkdommen verspild. Heel het onderwijssysteem en de openbare gezondheidszorg werden ontmanteld. De VS waren als een dronken zeeman die aankomt in de haven en daar in één keer al zijn geld verbrast. De enige oorlog die de VS ooit hebben gewonnen, was die tegen Grenada.

Al in de jaren vijftig maakte Henry Kissinger een classificatie van maatschappijen op basis van machines. Hij zei dat de Verenigde Staten een grote machineproducerende maatschappij waren.⁵ En dat klopt. Het taylorisme kwam daar tot ontwikkeling en allerlei soorten grote machines, vliegtuigen enzovoort werden gebouwd. De wetenschappelijke kennis stond op een hoog niveau. Kissinger besloot daaruit dat een dergelijke maatschappij niet anders kan dan winnen als ze moest vechten tegen een maatschappij die niet in staat is iets te produceren van een hoger technologisch niveau dan een fiets. Oog in oog met nationalisten die tot alles bereid waren voor het behoud van hun nationale onafhankelijkheid, werden de VS in Vietnam toch verslagen. De Amerikanen hebben nooit iets begrepen van de psychologie van het Vietnamese volk, net zoals zij vandaag geen jota begrijpen van de psychologie van het Afghaanse volk. Ze baseren zich op de verkeerde overtuiging dat ze een volk kunnen gebruiken om het vervolgens overboord te gooien.

Vandaag liggen de kaarten in de wereld heel anders. China is een grootmacht. Sinds de antifeodale revolutie in 1949 tot de hervormingen, groeide het land elk jaar met 7 tot 9 %. De Chinese groei is trouwens geen nieuw gegeven, hij was al die jaren constant. Zelfs tijdens de Culturele Revolutie was er groei. Vandaag bestaat het verschil erin dat de bevolking niet langer even snel groeit als de economie. In de eerste jaren na de revolutie hield de economische groei gelijke tred met de bevolkingsgroei. Ook India ontwikkelt zich alhoewel het geen antifeodale revolutie heeft gekend. De Aziatische landen zijn rijk voorzien van

5 Zie James William Gibson, *The Perfect War. Technowar in Vietnam*, Atlantic Monthly Press, Tweede uitgave, 2000, p. 15 en volgende.

hulpbronnen. Maar China beschikt slechts over 7 % van de wereldcapaciteit op landbouwgebied. China heeft zowat behoefte aan alles.

De VS hebben echter hun eigen economie geruïneerd. Het land des-industrialiseert. Het onderwijssysteem werd afgebouwd. Meer dan 50 % van de federale begroting in de Verenigde Staten gaat naar het leger.⁶ Alleen het militair-industrieel complex groeide.⁷ Heel de Amerikaanse economie is van uitzicht veranderd. Het is het enige land waar meer dan twee miljoen mensen in de gevangenis zitten, voor het merendeel zwarten. 30 % van de bevolking leeft onder de armoedegrens. Hun levensverwachting ligt zelfs lager dan in Bangladesh. Als de economie van een land de eigen militaire uitgaven niet meer kan bijhouden, betekent dit, volgens de Britse historicus Paul Kennedy, dat zijn macht aan het tanen is.⁸ Vandaag vertegenwoordigt de Amerikaanse economie nog 20 % van de wereldeconomie. Vlak na de Tweede Wereldoorlog, in 1945, was dat nog 40 %.

De Indische Oceaan als strijdtoneel

Hoe willen ze die situatie dan aanpakken?

M.H. De Verenigde Staten zullen blijven vechten voor het behoud van de wereldhegemonie en de grootste slag zal worden uitgevochten in de Indische Oceaan. Deze oceaan is de samenvloeiing van drie "rivieren", de Middellandse Zee, de Rode Zee en de Perzische Golf met de Straat van Hormuz. Zij zijn allemaal met elkaar verbonden.

De oorlog in Irak en de oorlog in Afghanistan maken deel uit van diezelfde oorlog in de Indische Oceaan. Elk bondgenootschap tussen Pakistan, India, Iran en China zal de Verenigde Staten uit de regio verjagen en de eenheid van de Indische oceaan versterken.

Tot in het midden van de 19^e eeuw was de Indische Oceaan de oceaan van de islamitische wereld, een boog die de islamitische wereld overspande van Istanbul tot China. Voor de komst van het Westen in deze zone waren er vier machten in de regio: de Perzen, de Mongolen, de Ottomanen en de Chinezen. De wereldhandel verliep langs twee wegen. Een eerste via de Ottomaanse handelskaravanen vanaf de Sahara over

6 José Enrique Africa, "Een papieren tijger: De strijd van het Amerikaanse imperialisme tegen de economische crisis.", *Marxistische Studies*, nr. 62, p. 54.

7 Chalmers Johnson, *The Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy, and the End of the Republic*, Metropolitan Books, 2004.

8 Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers*, Random House, Verenigd Koninkrijk, 1987.

Centraal-Azië tot in India en China (langs dezelfde handelsroute als die van Alexander de Grote) en een tweede via de Indische Oceaan, vanaf de Afrikaanse kusten tot in India en China. Dit zou allemaal veranderen met het verval van deze mogendheden, met de opkomst van de Westerse mogendheden en door de opening van het Suezkanaal. Vanaf de Franse Revolutie en de opkomst van het kapitalisme in de jaren 1840-1850 en aansluitend wat Lenin het tijdperk van het imperialisme noemde, kreeg Europa geleidelijk een dominante positie in Azië. Na 1850, met de eenmaking in Duitsland en Italië en door de economische ontwikkeling van Duitsland, werd Europa steeds sterker. Na hun Secessieoorlog verschenen ook de Verenigde Staten op het toneel. In het begin van de 20^e eeuw, na de nederlaag van Frankrijk tegen Duitsland in 1870-1871, zouden de tegenstellingen tussen de imperialisten onderling erg belangrijk worden.

Het aantreden van China en India als economische machten maakte van de Indische Oceaan een bijzondere strategische zone. Vandaag verloopt 70 % van alle olietransport over deze oceaan.⁹ Door de toenemende vraag van India en China zal dit percentage in de toekomst nog groter worden. 90 % van de wereldhandel gebeurt trouwens met containerschepen¹⁰ en de Indische Oceaan alleen al vangt de helft van dit scheepsverkeer op.

Robert D. Kaplan die als Amerikaanse journalist en politiek adviseur dicht bij het Pentagon en de Obama-administratie staat, voorspelde het al: de Indische Oceaan wordt stilaan wereldwijd het strategische zwaartepunt van de 21^e eeuw.¹¹ Niet alleen vormt deze oceaan een vitale doorgang voor handel en energievoorraden tussen de Perzische Golf en Oost-Azië, maar hij vormt ook de kern van de economische as die China opbouwt met Afrika en Latijns-Amerika.

Sommige cijfers doen ons duizelen: sinds 1997 is de handel tussen China en Afrika 19 keer groter geworden¹²; sinds 2000, op minder dan tien jaar tijd, is de handel tussen China en Latijns-Amerika 14 maal groter geworden.¹³ Ook India en Brazilië werken nauw samen met het

9 Robert D. Kaplan, "Center Stage for the Twenty-first Century. Power Plays in the Indian Ocean", *Foreign Affairs*, maart-april 2009.

10 <http://en.wikipedia.org/wiki/Containerization>.

11 Robert D. Kaplan, *op.cit.*

12 François Lafargue, "La Chine en Afrique: une réalité à nuancer", augustus 2009, artikel, gepubliceerd op <http://www.diploweb.com/La-Chine-en-Afrique-une-realite-a.html>.

13 Peter Franssen, *Dossier Chine: Unité en Amérique latine*, 3 februari 2010, artikel, gepubliceerd op http://www.michelcollon.info/index.php?option=com_content&view=article&id=2525:dossier-chine-unite-en-amerique-latine&catid=6.

zwarte continent. Onder impuls van de Chinese ontwikkeling zijn de Zuid-Zuid-investeringen in sneltempo toegenomen. Na eeuwenlang geplunderd en verwoest te zijn, staat het Zuiden eindelijk op uit zijn verdoving. De dorst van het Zuiden naar onafhankelijkheid is groot en de economische verdragen met China bieden een waarachtige kans om deze dorst te lessen.

Globaal genomen houdt de ontwikkeling van deze Zuid-Zuid-as twee belangrijke bedreigingen in voor de belangen van de imperialistische mogendheden en in het bijzonder voor de Verenigde Staten. Op de eerste plaats onttrekt ze een aantal landen, rijk aan grondstoffen, aan de Westerse invloedssfeer. Ten tweede kan China op deze manier beschikken over alle grondstoffen die het nodig heeft als gevolg van zijn bliksemsnelle vooruitgang. Door deze succesvolle ontwikkeling is Peking bezig de eerste wereldmacht, de Verenigde Staten, in te halen. Volgens Albert Keidel, een vroegere economist bij de Wereldbank en lid van de Atlantic Council, zou China de Verenigde Staten voorbij kunnen steken in 2035.¹⁴ Vandaag doet Washington er dan ook alles aan om de Chinese opgang tegen te houden en het leadership te bewaren. De controle over de Indische Oceaan vormt de kern van deze strategie.

Hoe kan een grootmacht de Indische Oceaan controleren als ze zich op duizende kilometers afstand bevindt?

M.H. Het Pentagon is goed ingeplant in de regio. Het heeft een indrukwekkende militaire basis op Okinawa in Japan. Onder het mom van de strijd tegen het terrorisme sloot het akkoorden af met de Filippijnen. Het onderhoudt uitstekende relaties met het Indonesische leger, opgeleid door Amerikaanse officieren. Met de steun van Washington heeft dit leger president Sukarno – die zijn land bevrijdde van het kolonialisme – opzij gezet. Het heeft meer dan een miljoen communisten vermoord en installeerde in het land een militaire dictatuur. Vandaag is Indonesië een bastion van het Amerikaanse imperialisme.

De Amerikanen hebben verder hun militaire basis op Diego Garcia. Dit tropische koraaleilandje midden in de Indische Oceaan met zijn maagdelijk witte zandstranden en palmbomen zet menig vakantieganger aan het dromen. In 1965 werd Diego Garcia samen met de andere eilanden van de Chagosarchipel ingelijfd in het Brits territorium van de Indische Oceaan. In 1971 werden alle bewoners van Diego Garcia

14 Albert Keidel, "China's Economic Rise – Fact and Fiction", Carnegie Endowment for International Peace, *Policy Brief*, 61, juli 2008, http://www.carnegieendowment.org/files/pb61_keidel_final.pdf.

gedeporteerd door de Amerikanen die er een militaire basis bouwden. Washington voerde al meerdere operaties uit van op deze strategische plek voor hun oorlogen in Irak en Afghanistan. Ook al haalden de bewoners van Diego Garcia meermaals hun gelijk bij Britse gerechtshoven, toch verhindert de Britse regering hen vandaag nog steeds om terug te keren naar hun eiland.

De VS kunnen dus bogen op een sterke militaire inplanting in de regio. China van zijn kant heeft een paar achillespezen: de Straat van Hormuz en de Straat van Malakka. De Straat van Hormuz vormt de enige toegang tot de Perzische Golf en is op het smalste punt maar 26 km breed. 40 % van de wereldhandel in petroleum moet door deze zeeengte.¹⁵ Het andere kwetsbare punt, de druk bevaren en zeer gevaarlijke Straat van Malakka, is de belangrijkste doorgang voor goederen, vanuit de Indische Oceaan op weg naar China. Meer dan 85 % van de Chinese olie-import passeert hier.¹⁶ Bij een eventueel conflict met China zouden de Amerikanen de Straat van Malakka kunnen blokkeren, wat een ware ramp zou zijn voor Peking.

China versus de Verenigde Staten

Hoe reageert China?

M.H. China is op zoek naar een diversifiëring van haar energiebevoorrading. China heeft meerdere strategieën om niet te zeer afhankelijk te zijn van de Straten van Malakka en Hormuz.

Een eerste strategie bestaat erin zich te bevoorraden in Centraal-Azië. Er loopt een gaspijplijn van Turkmenistan via Oezbekistan en Kazachstan naar de Chinese provincie Xinjiang. Tegen 2015 zou deze moeten instaan voor 40 miljard kubieke meter gas of bijna de helft van het huidige Chinese gasverbruik.¹⁷ China kan ook rekenen op een oliepijpleiding die het land verbindt met Kazachstan en olie levert uit de Kaspische Zee.

Een tweede strategie bestaat erin zich te bevoorraden in Myanmar (Birma) en Bangladesh. Onlangs kondigde Peking de bouw van een oliepijpleiding en een gaspijpleiding aan die moeten instaan voor de levering vanuit Myanmar van 22 miljoen ton olie en 12 miljard kubieke

15 Robert D. Kaplan, *op.cit.*

16 *Ibid.*

17 *BBC News*, "China president opens Turkmenistan gas pipeline", 14 december 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/8411204.stm>.

meter gas jaarlijks.¹⁸ Ook met Bangladesh sloot China pas een aantal samenwerkingsakkoorden af voor bevoorrading in olie en gas.

Een derde Chinese strategie ten slotte, onder de naam Parelsnoer¹⁹, bestaat erin havens te bouwen in bevriende landen langs de noordkust van de Indische Oceaan. Het objectief is een betere controle over het scheepvaartverkeer in de regio. De bouw in Pakistan van de diepzeehaven van Gwadar is een onderdeel van deze strategie. Dit haventype is bijzonder geschikt voor het verkeer van containerschepen. China zal er nog een aantal andere bouwen, onder meer in Afrika. Inderdaad, de goederen die China vervoert vanuit Latijns-Amerika zouden niet meer noodzakelijk via Europa moeten, maar zouden in het kader van de Zuid-Zuid-as via Afrika kunnen passeren. Landen zoals Mozambique, Somalië, Zuid-Afrika of Madagaskar zouden zich kunnen aansluiten bij dit netwerk van de Indische Oceaan. Als daar een aantal nieuwe havens van hetzelfde type als in Gwadar tot ontwikkeling komt, dan zou dat een aanzienlijke economische ontwikkeling in deze regio van Afrika met zich meebrengen. Parallel hiermee zouden de activiteiten van grote Europese havens zoals Marseille of Antwerpen achteruitgaan. Dankzij de Indische Oceaan Afrika verbinden met de Aziatische markt zou een echte buitenkans zijn voor het zwarte continent. Toen hij nog president van Zuid-Afrika was, sprak Nelson Mandela de wens uit dat dit project zou slagen. Maar Europa en de Verenigde Staten verzetten zich hiertegen. Vandaag heeft China de middelen om het initiatief te nemen.

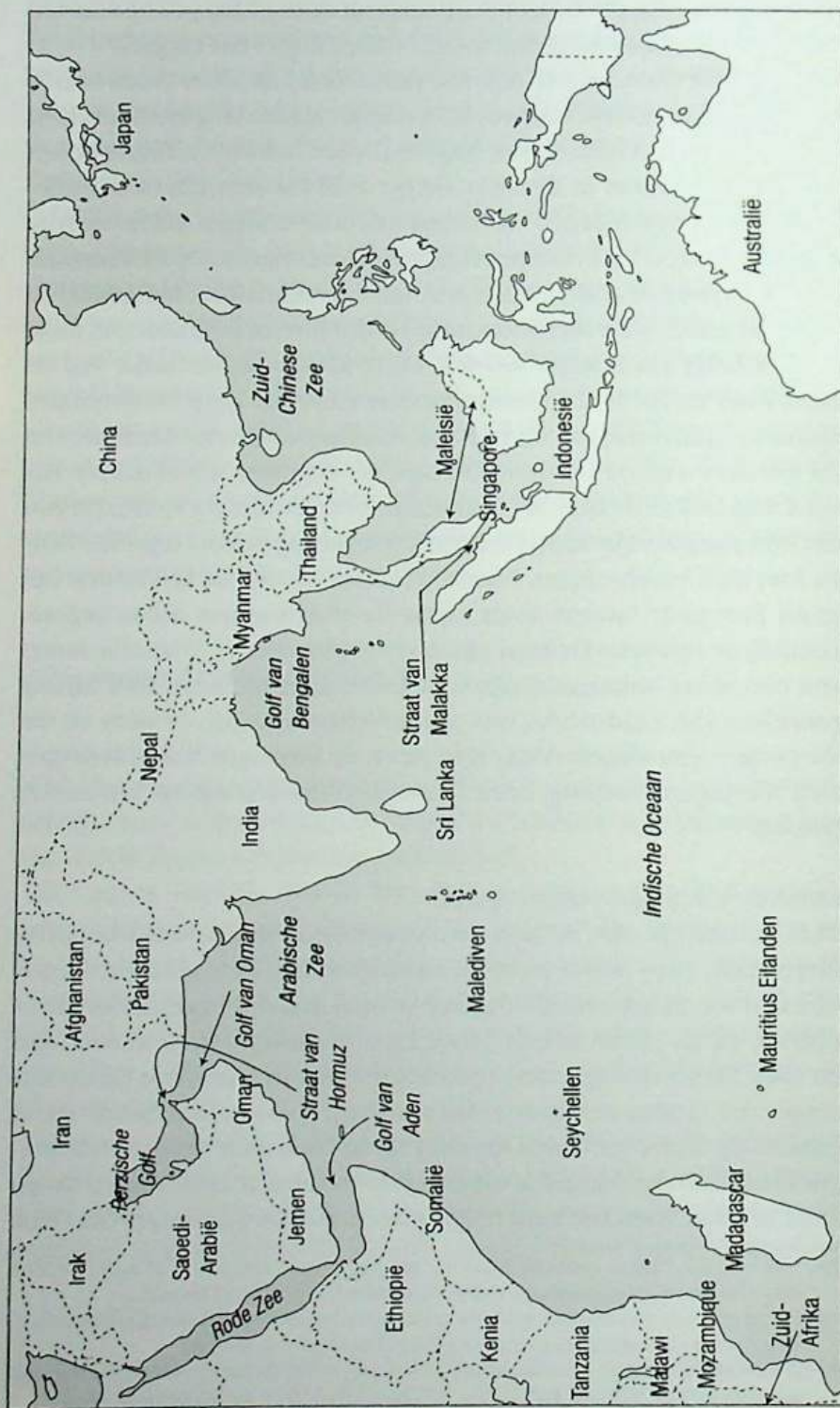
Laten de Verenigde Staten begaan?

M.H. Natuurlijk niet. Zij hebben dan ook een aantal andere strategieën uitgewerkt. Hun eerste strategie bestaat erin India te gebruiken tegen China door de spanningen tussen beide landen tot het uiterste op te voeren. In de jaren tachtig gebruikten ze deze techniek al voor Iran en Irak. De VS bewapenden toen beide kampen tegelijk en Henry Kissinger zei: "Laten ze elkaar maar afmaken!"²⁰ Door deze theorie toe te passen op India en China kunnen ze de twee grote opkomende mogendheden in Azië tegelijk verzwakken en slaan ze twee vliegen in één klap. In 1960, toen het land nog goede relaties met de Sovjet-Unie had,

18 *China Daily*, "China starts building oil, gas pipelines to Myanmar", 14 augustus 2010, http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-06/04/content_9936239.htm.

19 *String of Pearls: meeting the challenge of china's rising power across the asian littoral*. Ref.: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub721.pdf>.

20 *It Will All Fall Down: A Conversation with Seymour Hersh*, https://www.adbusters.org/magazine/73/It_Will_All_Fall_Down_A_Conversation_with_Seymour_Hersh.html.

heerste er in India een zware hongersnood. Amerika besliste toen kapitaal en landbouwtechnologie naar het land over te brengen. Dat was de zogenaamde "groene revolutie". En India tuimelde in de schoot van de Amerikanen. Kort daarop, in 1962, startte New Delhi een oorlog tegen China, maar werd verslagen. China en India hebben zo hun eigen tegenstellingen en rivaliteiten. India is uit op meer invloed in de regio en in Centraal-Azië, zowel omwille van de olie als om zijn markt uit te breiden. Dat is ook het geval voor China. Maar de Amerikanen willen iedereen domineren en willen dus niet dat de macht van de een of de ander toeneemt. Vandaar dat de VS trachten de twee landen tegen elkaar uit te spelen.

Voor India en Pakistan volgen ze een gelijkaardige politiek. Precies nu ziet de Pakistaanse publieke opinie eerder de Verenigde Staten dan India als hun belangrijkste vijand. Zij willen de betrekkingen met India verbeteren. In het verleden steunden de Verenigde Staten en China allebei Pakistan. India stond aan de kant van Afghanistan en de Sovjet-Unie. Na het verdwijnen van de Sovjet-Unie, bleef China zich loyaal opstellen tegenover Pakistan, terwijl Pakistan niet langer van nut was voor de Verenigde Staten.

Als tweede strategie steunen de Amerikanen op een aantal "verankeringsstaten" in Afrika om dit continent te controleren en China de toegang tot grondstofbronnen te beletten. Deze strategie werd op punt gezet na de Tweede Wereldoorlog om de verdere ontwikkeling van Japan tegen te houden. Deze zogenaamde verankeringsstaten voor de VS zijn Egypte voor de Amerikaanse verankering in Noord-Afrika, Ethiopië voor Oost-Afrika, Nigeria voor het Westen en Zuid-Afrika voor het Zuiden en Centraal-Afrika. Deze strategie is een mislukking. De Verenigde Staten liepen ook helemaal vast in Eritrea, waar ze een militaire basis wilden oprichten, en in Somalië, waar hun politiek van destabilisering maar een enkel effect heeft gehad: de creatie van een islamitisch nationalisme en waar alleen het paleis gecontroleerd wordt door een marionettenregering. De VS hebben heel wat invloed verloren op dit continent. Getuige hiervan de vernedering die het Pentagon onderging toen het tevergeefs op zoek ging naar een land voor de zetel van hun regionale opperbevel, Africom. Alle staten van het continent weigerden deze basis te huisvesten. Momenteel bevindt de zetel van dit regionale opperbevel voor Afrika zich in ... Stuttgart!²¹

21 RFI, "L'Africom s'installe à Stuttgart", 2 oktober 2007, http://www.rfi.fr/actu/fr/articles/094/article_57183.asp.

De opmars van China is Afrika lijkt niet te stuiten?

M.H. Washington slaagt er niet in om de Afrikaanse staten te beletten handel te drijven met China. Het Westen gaf zich over aan een echte plundering van de rijkdommen in het Zuiden en verhinderde de ontwikkeling van de landen op dit halfrond door hen ondraaglijke schulden in de schoenen te schuiven. Maar China biedt betere prijzen voor de aankoop van grondstoffen en investeert in de landen van het Zuiden voor de ontwikkeling van infrastructuur, sociale programma's of projecten voor schone energie. China heeft de invoertaksen afgeschaft voor een groot aantal Afrikaanse producten, een belangrijke aanmoediging voor productie en handel. China heeft ook de schulden kwijtescholden van de armste Afrikaanse landen. En in tegenstelling tot de Westerse mogendheden is China niet van plan zich te mengen in de binnenlandse aangelegenheden van zijn handelspartners. China geeft zuurstof aan de Afrikaanse landen en manoeuvreerruimte. Dat zal het levensniveau van de Afrikanen geleidelijk verbeteren. De door China geleverde infrastructuur – wegen en spoorwegen – brengt ook meer mobiliteit. Dit kan tegelijk voor meer stabiliteit zorgen. Het brengt mensen samen en zal bijvoorbeeld de jeugd meer kansen geven om elkaar te ontmoeten. Ook daardoor zal het risico op destabilisering afnemen.

Azië heeft voedsel nodig, dat kan het alleen van Afrika en Latijns-Amerika krijgen. China ontketent een landbouwrevolutie in Afrika. En al deze landen kunnen onderhandelen met China zonder controle van het IMF en de Wereldbank. Natuurlijk hebben de Afrikaanse landen ook nood aan progressieve regeringen, maar eenmaal die er zijn, kunnen ze alleen maar de algemene trend versterken. Tijdens een Chinees-Afrikaanse ministeriële conferentie in 1997, vatte de toenmalige Chinese president, Jiang Zemin, de politiek van zijn land als volgt samen: "Onze economische samenwerking en onze handel zijn gebaseerd op wederzijds voordeel. (...) Wij hebben nooit politieke voorwaarden opgelegd aan Afrika en we zullen dat in de toekomst ook nooit doen."²² Wat een verschil met de Westerse mogendheden die rust noch duur hadden om regeringen in Afrika te maken en te breken!

Al deze factoren maken dus dat landen van Latijns-Amerika en Afrika zich tot Peking wenden om handel te drijven. Voeg hier nog aan toe dat de Westerse economieën een ernstige crisis doormaken, terwijl China blijft groeien en dan lijkt het voor de hand te liggen dat de landen van het zuidelijk halfrond voor de meest voordelige partner kiezen.

²² Jenny Clegg, *China's Global Strategy Towards a Multipolar World*, Pluto Press, 2009, p. 64-65.

De Amerikaanse neergang

Wereldwijd maken de Verenigde Staten volgens u dus een verzwakking door?

M.H. In heel de regio van de grote Indische Oceaan, die zich uitstrekt van Centraal-Azië tot Afrika en het Midden-Oosten, hebben talrijke nieuwe internationale handelsbetrekkingen de positie van de Verenigde Staten verzwakt.

Tussen Afrika en Latijns-Amerika zijn er vandaag relaties op niveau van de staatshoofden. Door zijn vele handelsrelaties behoort Brazilië als het ware tot de zone van de Indische Oceaan, ook al maakt het geografisch hiervan geen deel uit. Contacten van Brazilië met het Portugeessprekende deel van Afrika (luchtwegen, handel, culturele uitwisselingen enz.) groeien zienderogen. In 2009 schreef de *Financial Times*²³ dat de crisis in de Verenigde Staten vroeger zeker ernstige gevolgen zou hebben gehad, maar dat de Braziliaanse economie nu volop blijft groeien. China werd zijn voornaamste economische partner en dat is zeker niet toevallig.

Er bestaan ook relaties tussen Japan en Afrika, relaties tussen China en Afrika. Turkije en Iran, twee regionale machten, nemen een bijzondere positie in. Zimbabwe, bijvoorbeeld, zou zonder de financiële steun van Iran in elkaar gestort zijn. Iraanse ondernemingen installeerden in Zimbabwe een fabriek voor bromfietsen en een fabriek voor klein gereedschap en landbouwmachines. Die regionale machten hebben olie en zijn rijk. Ze zouden onderling een verbond kunnen sluiten en het imperialisme uitdagen.

Dat zorgt voor heel wat nervositeit, ook in Israël. Israël probeert boven water te blijven in die woelige zee op verschillende manieren. Het verkoopt technologie aan India. Het stuurt een delegatie naar China en doet beloftes, maar dan moet China in ruil hiervoor zijn relaties met Iran stopzetten. Die relaties zijn echter bijzonder sterk omdat China de Iraanse olie nodig heeft. Die nieuwe regionale machten hebben geen interesse voor Israël of voor wat zich afspeelt in de nederzettingen. India is na Indonesië het tweede grootste moslimland. Het zal nooit het risico op interne verdeeldheid nemen door Israël te gaan steunen. Zo wordt duidelijk dat ook Israël volop in crisis zit. In Libanon zijn de pro-Amerikaanse en zionistische krachten aanzienlijk verzwakt. De oorlog tegen Libanon in 2006 was niet bepaald een succes. Daar nu een burgeroorlog uitlokken, behoort niet langer tot de mogelijkheden. De voorbije drie

²³ Jonathan Wheatley, "Dancing through the Economic Crisis", *The Financial Times*, 6 juli 2009.

maanden werd een groot deel van de Israëliëse infiltratie geliquideerd. Heel wat Israëliëse agenten werden ontmaskerd en gevangen gezet.

Turkije ontwikkelt zoveel mogelijk een autonoom buitenlands beleid. Momenteel werken 30.000 Turkse artsen gedurende drie maanden gratis in Afrikaanse landen. Het land is zich geleidelijk aan het losmaken van de Europese opvattingen en de Navo. Meer en meer sluit het aan bij het concept van de zone van de Indische Oceaan. Een eenvoudig voorbeeld: Turkish Airways. Denk even aan het vroegere Sabena. We leven hier in België in een heel afhankelijk imperialistisch landje. Een van de belangrijkste symbolen voor de relaties tussen België en Congo was precies onze nationale luchtvaartmaatschappij. Welnu, vandaag heeft Turkish Airways rechtstreekse vluchten naar meerdere Afrikaanse landen. Ook de verbeterde relaties tussen Turkije en Armenië zijn een goed voorbeeld van de gewijzigde posities in de regio. In 1915 vond er een genocide plaats tegen de Armeniërs in Turkije. Door de diplomatie van Iran en Syrië (waar zo'n miljoen hoofdzakelijk Armeense zakenlui wonen) zijn de betrekkingen tussen Turkije en Armenië vandaag opnieuw verbeterd. Turkish Airways heeft haar vluchten naar de Armeense hoofdstad Jerevan hernomen. Dit gebeurt allemaal buiten de controle van de Verenigde Staten of de Europese Unie. Armenië behoort tot de regio van de Kaukasus. De Verenigde Staten voeren vanuit deze regio een oppositiebeleid tegen Rusland.

Een andere factor die de Amerikaanse positie in de regio verzwakt is de situatie in Jemen en Saoedi-Arabië. Jemen is de op een na dichtst bevolkte staat op het Arabisch schiereiland. Als resultaat van de eenmaking van Noord- en Zuid-Jemen in het begin van de jaren 1990 bekleedt het nu de positie van grote buurman van een aantal belangrijke olieproducerende landen. Het huidige regime is ondertussen bijna twintig jaar aan de macht. In 1991 werd Jemen bestuurd door een coalitie van twee partijen, de feodale Al Islah partij en de Jemenitische socialistische partij die vooral een basis had in het zuidelijk gedeelte van het land. Zuid-Jemen en Noord-Jemen hadden een zeer verschillend politiek systeem. De socialistische partij speelde in Zuid-Jemen een vooruitstrevende rol. Dit zou het proces van de eenmaking beïnvloeden. Aanvankelijk zouden zij ook het overwicht hebben in de diplomatieke relaties van het herenigde Jemen. Omdat Jemen samen met Cuba als enige land tegen de oorlog in Irak stemde werd het gestraft: anderhalf miljoen Jemenitische migranten werden uitgewezen uit Saoedi-Arabië. Zij hadden in Saoedi-Arabië een eerder bevoorrechte positie. Ze konden er gemakkelijk een arbeidsvergunning krijgen en hadden

geen behoefte aan sociale of andere steun. Deze uitwijzing had twee gevolgen. Het leidde tot de eenmaking van Jemen en veroorzaakte een economische crisis. Toen ontdekte Hunt, een Texaanse oliemaatschappij die deel uitmaakt van Comaco, olie in Zuid-Jemen. De strijd om de macht brak los en het waren de reactionaire elementen uit het noorden die er uiteindelijk in slaagden het land te domineren. Vandaag is Jemen een marionettenstaat van de Verenigde Staten en ten prooi aan een burgeroorlog. De steeds slechter wordende situatie is vergelijkbaar met Irak. In het zuiden zijn rebellen van een afscheidingsbeweging actief, in het noorden de Hoethi-beweging van traditionele sjiietische Zaidimoslims en de centrale regering wordt gesteund door de Verenigde Staten. Vandaag vinden de wapens gemakkelijk hun weg van Jemen naar Saoedi-Arabië, waar een nationale verzetsbeweging is geïnstalleerd.

Saoedi-Arabië bezit 25 % van de wereldvoorraad aan olie. Het is ook het heilige land voor de Islam. De Verenigde Staten steunen de meest reactionaire, pro-Amerikaanse krachten in Saoedi-Arabië, zoals Bandar bin Sultan bin Abdulaziz Al Saud. Deze man deed een poging tot staatsgreep en leeft momenteel onder huisarrest. Zelfs in Saoedi-Arabië neemt de strijd om de macht toe. Er bestaat een verzetsgroep die alles omver wil werpen. Heel wat Saoedische intellectuelen (meer dan een miljoen) studeerden in het buitenland. Er ontstond een belangrijke middenklasse. Oussama bin Laden behoort tot de bovenlaag van de kleinburgerij die de koninklijke familie van de troon wil stoten. Er bestaat ook een hervormingsgezinde nationalistische tendens die stelt dat Saoedi-Arabië een soeverein land is. Zij willen een vorm van democratie en bijvoorbeeld rechten geven aan vrouwen. Zij stellen bovendien dat er zelfs in Iran, een integristisch land, een zekere vorm van democratie bestaat. Zij vinden dat het land verantwoording moet afleggen aan de rest van de wereld en dat is precies waar de Verenigde Staten niets over willen horen. Deze positie geeft de zwakte van de VS aan. De wereldsituatie is immers veranderd. In 2003 ondertekenden de Saoedi's met Rusland een overeenkomst om geen dumpingprijzen toe te passen op de oliemarkt. Door de oorlog in Irak kreeg China toegang tot Saoedi-Arabië. Vandaag investeren Chinese ondernemingen in het land, vooral in de olie.

Dit brengt ons bij een ander voorbeeld van de verzwakte positie van de Verenigde Staten. Toen de Iraakse marionettenregering haar olie veilde aan Westerse ondernemingen, was maar een van de drie maatschappijen die een koop kon afsluiten, Amerikaans. De andere twee waren een Chinese en een Maleisische maatschappij. Niemand voert oorlog om de winsten van die oorlog aan derden te laten. En nog een

voorbeeldje: de Verenigde Staten moesten toestaan dat Frankrijk een militaire basis heeft in de Verenigde Arabische Emiraten.²⁴

Uit de diplomatie van de staat Qatar, o.a. in hun relaties met Soedan, kunnen we ook iets afleiden over de verzwakking van de Verenigde Staten in deze regio. De Verenigde Staten waren het eerste land dat olie ontdekte in Soedan. Sinds 1989, toen de islamisten er aan de macht kwamen, is de Amerikaanse politiek gericht op de verdeling van het land. Een politiek die trouwens is mislukt. President Omar Hassan el-Bechir organiseerde verkiezingen en heeft deze ook gewonnen. De Verenigde Staten ondernamen pogingen om de Soedanezen uit het zuiden aan te zetten tot afscheiding. De meerderheid van hen was echter voor eenheid. De Amerikanen wilden ook China uit Soedan verdrijven. In heel dit conflict zou Qatar normaal gezien de Amerikaanse diplomatie in Soedan moeten steunen, maar in werkelijkheid hebben ze getracht om de verschillende actievoerende partijen te verzoenen.

In Oost-Azië is het Washington ook niet gelukt, door zijn eigen stomiteit. In 1997 kende Zuid-Oost-Azië een verschrikkelijke economische crisis, veroorzaakt door een fout van de Verenigde Staten. Alles begon met een devaluatie van de Thaise munt die het slachtoffer was geworden van speculanten. De beurzen raakten in paniek en veel bedrijven gingen failliet. De Verenigde Staten gaven de voorkeur aan een politieke oplossing: de tussenkomst van het IMF verslechterde de sociale situatie en liet aan sommige Westerse bedrijven toe Aziatische firma's over te kopen. China nam een andere houding aan. Het beloofde aan de regeringen in moeilijkheden de Chinese markt open te stellen als ze niet meer konden verkopen aan de Verenigde Staten. Dat vormde het vertrekpunt voor een meer algemene samenwerking en alliantie tussen Asean (de tien landen van Oost-Azië) en China. Op die manier werd Washington in de regio gedeeltelijk buitenspel gezet. Vandaar ook de Amerikaanse wil om de verloren invloed te heroveren.

Sindsdien zijn de economische relaties tussen China en zijn burens alleen maar verbeterd. In 2007 is Peking zelfs de eerste handelspartner geworden van Japan, een van de meest strategische bondgenoten van de Verenigde Staten in Azië. Bovendien heeft China niet de pretenties de regio te overheersen. De Verenigde Staten dachten dat de landen van de Indische Oceaan afgeschrikt zouden worden door de Chinese macht en bescherming zouden zoeken bij Washington. Het tegendeel is waar. China bouwt met zijn buurlanden relaties op, gebaseerd op het

²⁴ *BBC News*, "French President Sarkozy opens UAE base", 26 mei 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8067600.stm>.

principe van gelijkheid en evenwaardigheid. Ook in dit opzicht hebben de Verenigde Staten dus de strijd in Oost-Azië verloren.

Wanneer ziet u die slag losbarsten?

M.H. De slag om de Indische Oceaan is al begonnen. Onder het voorwendsel van de strijd tegen de piraterij stuurden 26 landen oorlogsschepen naar de regio.²⁵ Er zijn drie redenen voor deze aanwezigheid, niet alleen van de Navo, maar ook van China, India en Rusland in deze zone.

Op de eerste plaats heeft deze zone de sterkste bevolkingsconcentratie van de planeet. Ten tweede zijn er de havens. In de toekomst zullen de Europese havens aan belangrijkheid inboeten. China wil over meer havens beschikken en opslagplaatsen kunnen aanleggen in de Indische Oceaan om op die manier de afstanden in te korten en de handel te versnellen. Daarom hebben de Chinezen bijvoorbeeld ook geïnvesteerd in de haven van Piraeus in Griekenland.²⁶ En een derde reden is de wens van alle grootmachten, met inbegrip van Rusland, om te beschikken over stations voor brandstofbevoorrading voor hun legers.

De Verenigde Staten hopen China te kunnen opzetten zowel tegen India als tegen Japan. De Japanse economie bekleedt nog steeds de tweede plaats na de Amerikaanse. Japan heeft tegenstellingen met China, maar evengoed met de Verenigde Staten die in Japan het kamp kozen van de meest reactionaire elementen. Het Japanse volk wil vrede en eist de ontmanteling van de Amerikaanse basis van Okinawa. Natuurlijk bestaat er ook een Japans imperialisme: deze krachten kanten zich zowel tegen China als tegen de Verenigde Staten.

Er is een groot verschil tussen de oorlog in de Indische Oceaan en de andere oorlogen tussen de grootmachten op het land. In deze oorlog ligt het zwaartepunt van het leger bij de zeemacht en oorlogsbodems kosten een boel geld. Het is nog lang niet zeker dat de Verenigde Staten in staat zijn om die te financieren. Tegelijk is het belangrijk om over een uitgebreid netwerk van havens te beschikken en dus landen die je ondersteunen. 40 % van de handel van bijvoorbeeld Australië gebeurt met China. Zou dit land de Verenigde Staten toelaten om het af te snijden van deze uitwisselingen? De tijd is een andere factor die een doorslaggevende rol kan spelen in deze oorlog. De Verenigde Staten zullen de enige oorlogsmacht zijn die niet uit de regio zelf afkomstig is.

25 http://en.wikipedia.org/wiki/Piracy_in_Somalia#Current_fleet_of_vessels_in_operation.

26 *The Telegraph*, "China's New Silk Road into Europe", 4 juli 2010, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/greece/7869999/Chinas-new-Silk-Road-into-Europe.html>.

De Verenigde Staten zijn vandaag op zoek naar nieuwe bondgenoten. In een artikel met als titel *Agenda for Nato* (Agenda voor de Navo) licht Brzezinski de nieuwe visie toe.²⁷ In zijn boek *Het grote schaakbord* schreef hij in 1997 nog dat hij vijandig stond tegenover Rusland. Nu wil hij de Navo hervormen zodat Rusland ook kan toetreden, wat de Russische burgerij zou kunnen aanzetten om op die kar te springen. Voor Brzezinski is niet langer Rusland, maar China de vijand. Hij stelt dat Rusland over bijzonder gesofistikeerde militaire en nucleaire technologie beschikt en dat, als het land een bondgenootschap zou aangaan met China, de Verenigde Staten geen greintje kans zouden maken. Verder zou ook Rusland verliezende partij zijn in een alliantie met China omdat het land te kampen heeft met demografische problemen. In de grenszones tussen China en Rusland leeft een groeiend aantal Chinezen. China zal sterker investeren in deze zones, terwijl tegen 2040 het Russische bevolkingsaantal met 40 % zal afgenomen zijn. Het is vooral de blanke bevolking die in Rusland achteruitgaat, terwijl het aantal niet-blanken toeneemt. De Russische olieputten zullen in handen vallen van de Chinezen. De Verenigde Staten moeten Rusland en zijn gebruikelijke partners overtuigen van wat Brzezinski een hervorming noemt. Hij beweert dat de enige manier voor de Verenigde Staten en het Westen om een wereldmacht te blijven, erin bestaat de veiligheid te organiseren op planetair niveau.

Andere bronnen

Patricia Risso, *Merchants and Faith. Muslim Commerce and Culture in the Indian Ocean*, Westview Press, 1995.

Edward A. Alpers, *East Africa and the Indian Ocean*, Markus Wiener Publishers, 2009.

Mike Davis, *Génocides tropicaux. Catastrophes naturelles et famines coloniales (1870-1900). Aux origines du sous-développement*, Parijs, La Découverte, 2003.

William Engdahal, *Anglo-American Oil Politics and the New World Order*, Pluto Press, 2004.

Delen van dit interview zijn overgenomen van het gesprek van Grégoire Laliou met Mohammed Hassan, gepubliceerd op <http://www.michelcollon.info>

Mohamed Hassan (ali.mohamed@pandora.be) is een Midden-Oostenspecialist. Samen met David Pestieau is hij de auteur van *Irak oog in oog met de bezetting*, EPO, 2004.

²⁷ Zbigniew Brzezinski, "Agenda for Nato", *Foreign Affairs*, september-oktober 2009.

De sociaal-economische uitdagingen van de Cubaanse revolutie anno 2010

“De taak waar de Cubaanse communisten en heel ons volk voor staat is groot: we moeten op basis van de grootst mogelijke participatie van de bevolking de socialistische maatschappij definiëren die we nastreven en die we kunnen opbouwen in de actuele en toekomstige omstandigheden. We moeten het economisch model omschrijven dat gunstig is voor onze landgenoten en de onomkeerbaarheid verzekeren van het sociaal-politiek systeem van ons land, wat de enige garantie is voor zijn werkelijke onafhankelijkheid.”¹

Zo klonk een merkwaardige passage uit de toespraak van Raúl Castro voor het Cubaanse parlement op 1 augustus 2009. De Cubaanse revolutie staat blijkbaar voor belangrijke verbouwingswerken. Dat is niet zo verwonderlijk. Een revolutie die zich niet regelmatig vernieuwt, haar fouten niet tijdig rechtzet of niet inspeelt op veranderende omstandigheden, kan niet overleven. In Cuba is dat des te meer het geval omdat de externe omstandigheden gedurende de laatste vijftig jaar een aantal keer op een extreme wijze wijzigden.

De voorbije halve eeuw werd inderdaad gekenmerkt door verschillende golven van ingrijpende veranderingen. In de jaren zestig moest de Cubaanse economie zich volledig heroriënteren na de abrupte en volledige breuk met de VS, tot dan toe dominant op het eiland. De eerste tien jaar waren ook één grote zoektocht, met nogal wat kronkels, naar het best passend ontwikkelingsmodel. In de jaren zeventig kreeg dat model vaste vorm en integreerde de economie zich in die van de landen van de Comecon. Dat bood heel wat voordelen maar bracht ook ernstige nadelen met zich mee. De export en import waren verzekerd en gebeurden tegen

1 Toespraak van Raúl Castro op 1 augustus 2009, <http://www.granma.cubaweb.cu/2009/08/01/nacional/artic19.html>.

voordelige prijzen. De Cubanen konden rekenen op goedkope kredieten, technologieoverdracht, gezamenlijke ontwikkelingsprogramma's en op de opleiding van kaders. De Sovjetsteun verschaftte de materiële basis om het land uit een toestand van structurele onderontwikkeling op te trekken naar een situatie waarin de levensomstandigheden (gezondheid, onderwijs, sociale zekerheid, voedsel) de vergelijking met de geïndustrialiseerde landen kunnen doorstaan. Maar, door de intrede in de Comecon werd het economisch patroon, geërfd uit de koloniale periode, alleen maar versterkt. De Cubanen bleven zich toespitsen op suiker, nikkel en nu ook citrusvruchten voor de export. Ook bleef de ontwikkeling van een heuse nevenindustrie gebaseerd op suikerderivaten achterwege. Eind de jaren tachtig bestond slechts 3 % van de export uit afgewerkte producten. Ofschoon er pogingen geweest zijn om die situatie te verbeteren, bleef de eigen voedselproductie ruimschoots onvoldoende om te voorzien in de eigen behoeften. Slechts 40 % van de bewerkte landbouwgrond was bestemd voor nationale consumptie, de rest was voor de export, voornamelijk naar Comeconlanden. Het eiland bleef sterk afhankelijk van de externe handel, terwijl ondertussen de positie op de wereldmarkt achteruitging. De van de Sovjet-Unie gekopieerde productietechnieken verbruikten veel energie en waren niet altijd de meest geavanceerde. Tenslotte was er ook negatieve ideologische invloed. De ideeën van Evseï Liberman, die in de Sovjet-Unie in de jaren zestig pleitte voor een verregaande introductie van marktmechanismen die ook Gorbatsjov inspireerden, werden gebruikt om de economie te hervormen. Deze degeneratie werd door de Cubanen gedeeltelijk overgenomen. Ongecontroleerde kapitalistische elementen werden ingevoerd, zoals vrije boerenmarkten. Deze kapitalistische inbreng was ook een vruchtbare voedingsbodem voor opportunisme in de partij en in de bureaucratie.

Om een en ander recht te zetten werd halverwege de jaren tachtig een omvattende rectificatiecampagne afgekondigd. De socialistische doelstellingen werden herbevestigd en de partij werd versterkt. Er werd gestreefd naar efficiëntere productievormen. De productie werd nog meer gecollectiviseerd, de planning van de economie versterkt. De vrije boerenmarkten werden gesloten. Men probeerde zoveel mogelijk zelf voedsel te produceren om de externe afhankelijkheid te vermindere. Productie en consumptie werden beter op elkaar afgestemd. Ten slotte werd (opnieuw) ingespeeld op de "morele kracht" van het volk: werkbrigades en morele stimuli op het werk.

Veel tijd tot rechtzetten kregen de Cubanen niet, want enkele jaren later viel de Berlijnse Muur en werd de economische levensader van het

eiland voor de tweede maal in dertig jaar tijd doorgeknipt. Ook de blokkade werd aangescherpt. De economie stond voor een nooit geziene ineenstorting. Het was een kwestie van overleven: er werd een Speciale Periode afgekondigd met zeer ingrijpende hervormingen. De revolutie stond er in de jaren negentig praktisch alleen voor, maar vanaf het begin van het nieuwe millennium kwam daar verandering in. Venezuela, maar ook China en Brazilië werden belangrijke economische partners en boden nieuwe perspectieven. Ondertussen was de revolutie stilaan aan het bekomen van de opdoffer van de jaren negentig en kwam er weer wat ruimte om orde op zaken te stellen.

En daar zijn ze nu kennelijk mee begonnen. Het startschot werd gegeven door Fidel in november 2005. Daarin waarschuwde hij dat het grootste gevaar voor de revolutie niet van buiten maar wel van binnen kwam. Hij lanceerde toen een frontale aanval op de wijdverspreide corruptie. In de zomer van 2007 nam Raúl die draad op en klaagde het gebrek aan efficiëntie in de economie aan. Hij lanceerde een grote consultatie van de bevolking, zoals dat ook gebeurd was bij het begin van de Speciale Periode. Die bevraging is ondertussen afgerond en op basis daarvan worden nu met de nodige omzichtigheid een aantal hervormingen gelanceerd.

In 2008-2009 waren er wel verschillende spelbrekers. Vooreerst raasden in de herfst van 2008 op enkele weken tijd drie cyclonen over het eiland en richtten daarbij nooit geziene schade aan. Een op zeven huizen werd beschadigd of vernield. De schade liep zo maar eventjes op tot 20 % van het bruto binnenlands product. Dan kwam de economische en financiële crisis. Die trof het eiland net zoals de rest van de regio hard. De prijs van nikkel, het belangrijkste export product van Cuba, kelderde terwijl de prijs van het voedsel, het belangrijkste importproduct, pijlsnel steeg. Dat laatste was het gevolg van mislukte oogsten wereldwijd en de toegenomen vraag op de wereldmarkt. Door de crisis geven de toeristen op Cuba minder uit en komen er ook minder dollars binnen van familieleden uit het buitenland. Er ontstond een tijdelijk maar acuut tekort aan euro's, dollars en andere deviezen. Het is met die buitenlandse deviezen dat het land zijn inkopen moet doen op de buitenlandse markt. Door dat tekort moest er bespaard worden op de invoer van olie, dus op energiegebruik: "*Ahorro o muerte*".² Het opvangen van het deviezentekort en het herstellen van de vernielingen door de orkanen waren de meest zichtbare en dringende uitdagingen waar het eiland voor stond en staat. Maar daarnaast zijn er twee belangrijke

2 Naar analogie met "*socialismo o muerte*". *Ahorrar* is Spaans voor sparen.

structurele uitdagingen die de toekomst zullen bepalen en daar willen we het hier verder over hebben.

1. De kloof tussen de economie en sociale, culturele en intellectuele sfeer

De meest fundamentele uitdaging voor de revolutie is de kloof tussen de economische sfeer en de sociale, culturele en intellectuele sfeer. Met betrekking tot die laatste drie sferen heeft het eiland een peil vergelijkbaar met een doorsnee rijk land. Met zijn elf miljoen inwoners heeft Cuba bijvoorbeeld anderhalf zoveel universitaires als België met zijn tien miljoen inwoners.³ De economie echter heeft het profiel van de relatief arme landen in de regio. Die hoge sociale, culturele en intellectuele ontwikkeling veroorzaakt hoge verwachtingen, maar daar is geen economisch draagvlak voor. De zwakke economische basis is het gevolg van de economische blokkade en de economische achteruitgang ten gevolge van de val van de Sovjet-Unie. Indien Cuba normale handelsrelaties met de rest van de wereld zou hebben en indien het na 1989 hetzelfde groeipad had gehad als de eerste dertig jaar, dan zou het bnp per inwoner minstens 30.000 dollar zijn in plaats van 9.600 dollar (uitgedrukt in dollar ppp⁴). Cuba zou dan met andere woorden minstens een levensstandaard hebben als Italië of zelfs hoger,⁵ zoals dat overigens het geval is geweest met Argentinië

3 Het gaat om respectievelijk ongeveer 210.000 en 140.000 universiteitsstudenten. http://www.mes.edu.cu/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=27; http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistiek/2007-2008/jaarboek0708/0802271_13-28%2010%20-%202008-1%20hdst53.pdf; <http://www.senate.be/www/webdriver?MltabObj=pdf&MlcolObj=pdf&MlnamObj=pdfid&MltypeObj=application/pdf&MlvalObj=50332556>

4 Koopkrachtpariteit of in het Engels *purchasing power parity* (ppp). Dit is een manier om de relatieve koopkracht van twee landen te vergelijken.

5 Berekend op basis van UNDP, Human Development Report 2009, World Bank, World Development Report 2010, Washington 2010, p. 378, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2004.html>. De Financial Times geeft een hoger cijfer, namelijk 12.700 dollar ppp, "Health Report", 26 maart 2009, p. 26-7.

Na de val van de Sovjet-Unie kromp de Cubaanse economie sterk in elkaar. Het duurde vijftien jaar vooraleer het Cubaanse bnp opnieuw het niveau had van 1989. Aan het groeitempo van 1959-1989 betekent dit een verlies van 75 %. Voor het groeicijfer van de eerste dertig jaar, zie Herrera R., *Cuba révolutionnaire*. Tome 2. *Économie et planification*, L'Harmattan, Parijs 2006, p. 93. De berekening van de kosten door de blokkade werd gemaakt door Alejandro Aguilar Trujillo, professor emeritus aan de universiteit van Havana. De blokkade en de agressie van de VS kosten het land jaarlijks miljarden dollars. In totaal gaat het ondertussen al over meer dan 230 miljard dollar, dat is meer dan vier maal het jaarlijkse bnp. <http://www.cuba-si.ch/index.php?lang=es&site=3&ID=34>.

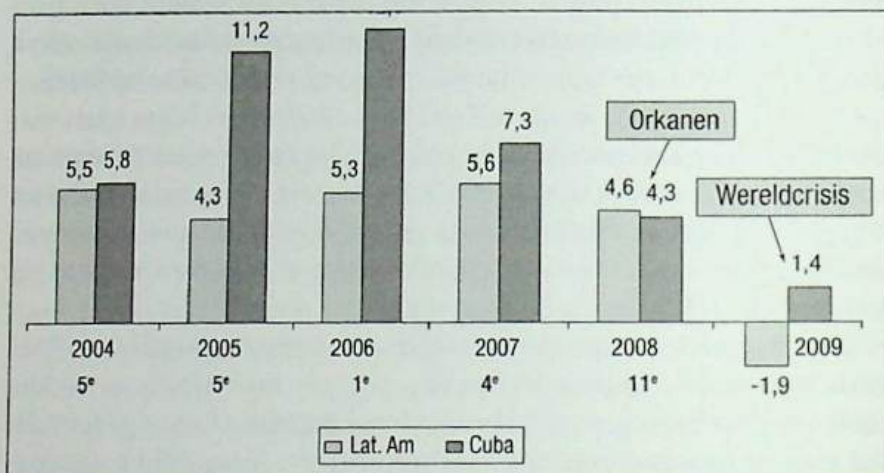
in de eerste helft van de twintigste eeuw.⁶ Maar dat is dus niet het geval en dat veroorzaakt frustraties bij de bevolking. Je bent toppianist maar je hebt geen vleugelpiano, je bent chirurg maar je beschikt niet over een eigen wagen, je bent ingenieur maar je hebt geen gsm of eigen laptop ... Overal ter wereld zijn hoogopgeleide werknemers goed bemiddeld. In Cuba is dat niet het geval en kan het – op dit moment – ook niet zijn, want dan zou hun rijkdom ten koste gaan van het welzijn van de rest van de bevolking. Dat gegeven wordt nog versterkt door het demonstratie-effect dat van het toerisme uitgaat. Het digitale foto toestel, de iPod en de gsm zijn voor een toerist de normaalste zaak, maar voor een meerderheid van Cubanen zo goed als onbereikbaar. Dat steekt de ogen uit.

Deze frustraties in de consumptiesfeer hebben een belangrijk effect in de productiesfeer. Hoe stimuleer je mensen om efficiënt te werken als je met het loon geen felbegeerde luxeproducten kan kopen omdat dat loon te laag is of omdat de verkoop van die luxeproducten verboden is? Hoe ga je bijvoorbeeld bij een temperatuur van meer dan dertig graden en een zeer hoge vochtigheidsgraad hooggeschoolde jongeren motiveren om in de landbouw te gaan werken, zeker als de tewerkstelling toch verzekerd is? In die zin is Cuba ook een beetje slachtoffer van zijn eigen succes.

In 2008 werd de verkoop van gsm's, laptops en dvd-spelers gelegaliseerd. Dat is een stap in de goede richting, maar geldt natuurlijk maar voor een beperkt deel van de bevolking. De enige structurele oplossing om de frustraties in de consumptiesfeer op te lossen bestaat in het versneld wegwerken van de economische achterstand. Maar dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. De laatste jaren groeit Cuba gemiddeld al meer dan 3 procent sneller dan de rest van Latijns-Amerika. Alles kan altijd beter, maar er zijn natuurlijk grenzen. En die grenzen worden in het geval van Cuba bepaald door minstens drie factoren. Er is vooreerst de blokkade die niet alleen het land jaarlijks enkele procenten van zijn bnp kost, maar het land naast kredieten ook technologie ontzegt die het broodnodig heeft om zijn productiviteit (en dus economische groei) te verhogen. De vergrijzing is een tweede belangrijke groeiremmer. Tenslotte is er de klimaatopwarming die voor steeds langere droogtes en heviger orkanen zorgt.

6 <http://delong.typepad.com/sdj/2008/04/delong-and-eich.html>. Vandaag ligt het bnp per inwoner van Argentinië net iets boven dat van Cuba en bedraagt ongeveer 40 % van dat van België.

Grafiek 1. Vergelijking tussen de economische groei van Cuba en Latijns-Amerika (in %)

Bron: Cepal.

Noot: De cijfers onder de jaartallen geeft aan welke plaats Cuba innam op het vlak van economische groei in Latijns-Amerika.⁷

Er zijn minstens vier mogelijke pistes om de groei te versnellen. De eerste is de gemakkelijkste, maar heeft Cuba zelf niet in de hand, met name de toelating voor VS-burgers om Cuba te bezoeken. Indien dit zou gebeuren dan zou dat een ware boost betekenen voor het toerisme op het eiland, de belangrijkste bron van buitenlandse deviezen. Het aantal toeristen zou op korte termijn zo goed als verdubbelen, wat het bnp met enkele procenten zou aandikken, het deviezentekort in een klap oplossen en de waarde van de nationale munt gevoelig versterken. Deze maatregel zou wellicht ook het einde van de economische blokkade bespoedigen, ook al goed voor een aantal extra procenten economische groei. Maar die maatregelen worden helaas in Washington beslist.

7 Bronnen: Oficina Nacional de Estadísticas, Panorama económico y social. Cuba 2008, Havana 2009; <http://mensual.prensa.com/mensual/contenido/2004/12/16/hoy/negocios/88162.html>; <http://www.larepublica.com.uy/economia/184379-uruguay-creceramas-de-6-este-ano-segun-la-cepal>; <http://www.eclac.org/cgi-bin/getProd.asp?xml=/publicaciones/xml/2/27542/P27542.xml&xsl=/de/tpl/p9f.xsl&base=/tpl/top-bottom.xsl#>; <http://www.tiempodecuba.com/node/1256>; http://www.infolatam.com/entrada/cepal_america_latina_creacio_un_56_por_ci-6369.html; <http://www.one.cu/publicaciones/cepal/bpalc2008/presentaci%C3%B3n.pdf>; <http://www.reuters.com/article/marketsnews/idARN2860268020090928?rpc=444>; <http://www.cubaencuentro.com/es/cuba/articulos/cual-fue-el-ajuste-141526>.

Een tweede piste is de oliewinning. In de Golf van Mexico, binnen Cubaanse territoriale wateren, zijn beloftevolle olievoorraden gevonden. De ontginning ervan zou het eiland niet alleen belangrijke deviezen opleveren, het land zou meteen ook een stuk kredietwaardiger zijn en veel gemakkelijker buitenlandse investeerders aantrekken. Maar deze piste is niet zonder problemen of risico's. Vooreerst vereist de ontginning dure investeringen en gespecialiseerde *knowhow*, iets waarover Cuba zelf niet beschikt. Maar vooral, de olievelden liggen vlakbij de territoriale wateren van de VS. Het is maar de vraag of zij de Cubanen deze *bonanza* zullen gunnen en of ze die niet liever zelf zullen willen inpikken. Als het om olie gaat zit het Witte Huis niet verlegen om een oorlogje.

Een derde piste is het oriënteren van de economie op sectoren met een hogere toegevoegde waarde. Het gaat hier vooral om hightech sectoren. Het uitstekende onderwijs en de hoge scholingsgraad zijn hier belangrijke troeven. Vanaf de jaren tachtig gebeurden al belangrijke inspanningen in de sectoren van de biotechnologie en farmacie en vanaf 2002 werd een geavanceerde informatica universiteit op poten gezet. Maar om de troef van de hoge scholingsgraad nog meer en beter uit te spelen, moeten de technische opleidingen meer prioriteit krijgen. Vandaag kiezen in verhouding nog teveel studenten voor humane richtingen. Een heroriëntering van studierichtingen alleen volstaat niet. De uitbouw van hightech sectoren vergt zeer grote investeringen en die zullen voornamelijk uit het buitenland moeten komen. Wat dat betreft gaat het de laatste jaren in de goede richting. De toenemende assertiviteit van de zogenaamde groeilanden op het wereldtoneel vertaalt zich in een groeiende Zuid-Zuid samenwerking.⁸ Cuba draagt daar zelf zijn steentje bij, vooral op medisch vlak, maar plukt daar ook de vruchten van. Ook speelt de toenemende integratie van Latijns-Amerika in het voordeel. Sectoren waarin Cuba een comparatief voordeel heeft zijn o.a. biotechnologie, farmaceutische nijverheid, medische apparatuur, informatietechnologie en medische dienstverlening. Het land heeft

8 De directie buitenlandse investeringen (FDI) van de ontwikkelingslanden groeien heel snel. In 2008 waren ze acht maal groter dan in 2003 en vijftig maal groter dan in 1990. In de periode 2003–2008 steeg hun aandeel in het wereldtotaal van 8 % naar 19 %. Ontwikkelingslanden investeren naar verhouding ook meer in het Zuiden dan de ontwikkelde landen. Zo investeren de ontwikkelingslanden minstens veertig procent in de minst ontwikkelde landen. UNCTAD, *World Investment Report* 2009, New York 2009, p. 247; UNCTAD, *World Investment Report* 2006, New York 2006, p. 299; VN, *The state of South-South cooperation*, Report of the Secretary-General, 24 augustus 2009, <http://southsouthconference.org/wp-content/uploads/2009/10/64th-Session-A-64-321.pdf>.

ook nog potentieel op gebied van o.a. automatisering, ingenieurswetenschappen, milieuprojecten en onderwijs. Om zo'n heroriëntering mogelijk te maken is een goede lange termijnplanning noodzakelijk. Daarom wordt opnieuw aangeknoopt met de traditie van een vijfjarenplan.⁹

Een laatste piste is de verhoging van de productiviteit. In de meeste sectoren is die veel te laag. Dat is het gevolg van bureaucratie, maar vooral ook van een lage arbeidsmotivatie en een relatief hoge graad van corruptie. Die laatste twee gegevens zijn op hun beurt het gevolg van het dubbele muntsysteem en de ontkoppeling van arbeid, salaris en koopkracht.

Wat de bureaucratie betreft onderschrijven we de idee van Hugo Chávez dat de bureaucratie de cholesterol is van de economie, maar men moet men zich daarbij wel hoeden voor te simpele medicijnen. In een economie die aangestuurd wordt door de politiek en waarin het sociale voorgaat op de winstmaximalisatie, is een zekere graad van bureaucratie onvermijdelijk. Als men de economische dynamiek vrij spel geeft, gaat dat ten koste van sociale prioriteiten. Maar omgekeerd doodt een te strakke aansturing elke dynamiek en ondermijnt ze het economisch draagvlak voor de sociale doelstellingen. Het is geen gemakkelijke evenwichtsoefening. In de jaren negentig zijn er al pogingen geweest om zowel de macro- als micro-economische planning te perfectioneren, met verdeeld succes. Raúl Castro heeft in de zomer van 2008 al te kennen gegeven dat hij het bij die pogingen niet wil laten. Er wordt gedacht aan meer autonomie voor het bedrijfsmanagement en de coöperatisering van de kleinhandel, die nu grotendeels direct door de staat wordt gecontroleerd. Op 1 augustus 2009 werd een Algemene Controlewet in het Parlement gestemd die alle bedrijven aan een audit zal onderwerpen met als doel de efficiëntie te verhogen en de corruptie te verminderen.

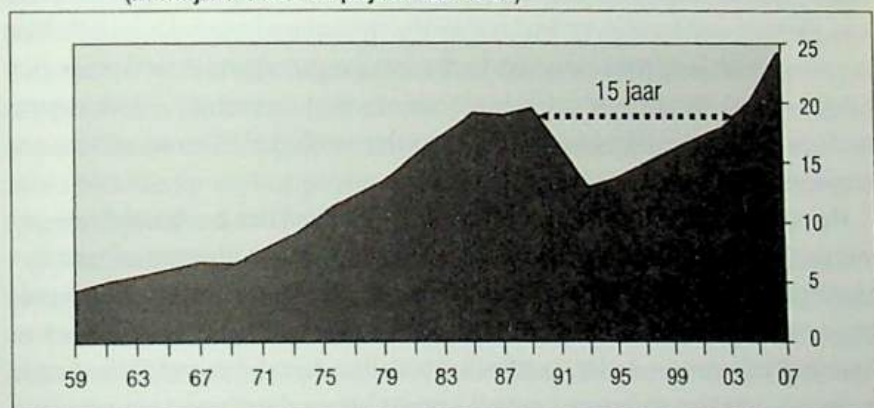
2. De kloof tussen arbeid, salaris en koopkracht

Een tweede fundamentele uitdaging heeft te maken met de gevolgen van de Speciale Periode. De economie kromp met 35 %. Men kan zich nauwelijks voorstellen wat dat betekent. Statistisch gesproken moest de Cubaanse revolutie op dat moment uit elkaar gespat zijn. Landen

9 Aangekondigd door Raúl Castro in zijn toespraak voor het Parlement op 20 december 2009, <http://www.granma.cubaweb.cu/2009/12/20/nacional/artic20.html>.

met een gelijkaardige economische terugval of zelfs met veel minder, worden steevast geconfronteerd met burgeroorlogen en in het beste geval met massale opstanden, plunderingen, anarchie, een staatsgreep of een regeringsval. Cuba overleefde de opdoffer en had 15 jaar nodig om terug op hetzelfde peil te geraken als 1989. De economische ontwikkeling van het land liep dus 15 jaar vertraging op, maar er waren ook belangrijke blijvende gevolgen. De landbouw geraakte compleet ontredderd. In de jaren tachtig behoorde Cuba tot de groep landen met de hoogst gemechaniseerde landbouw van de wereld. Bij gebrek aan wisselstukken en deviezen werd het hele machinepark binnen de kortste keren onbruikbaar. Door het ontbreken van adequate diervoeding en de acute nood aan voedsel voor de bevolking werd de veestapel gedecimeerd.

Grafiek 2. Evolutie van het bruto nationaal product van 1959 tot 2007¹⁰
(in miljard dollar in prijzen van 1981)

Voor de Cubaanse economie in zijn geheel was die situatie bijzonder ernstig. Als klein en kwetsbaar ontwikkelingsland werd het voortaan blootgesteld aan de impact van de wereldmarkt. Bovendien kreeg het nauwelijks tijd om zich daar op voor te bereiden. Het eiland verloor zijn voordelige commerciële relaties en moest zijn import vanaf dat moment in harde deviezen betalen. Ook voor zijn exportproducten, toen vooral suiker en nikkel, werd het land voortaan blootgesteld aan de schommelende wereldmarktprijzen. Bovendien scherpten de VS in die periode de economische blokkade nog gevoeliger aan met de wetten Torricelli (1992) en Helms-Burton (1996). Voortaan werden derde landen

¹⁰ Herrera R., *Cuba révolutionnaire*, p. 28; Banco Central de Cuba, *Economía cubana 1996-2006*, Havana 2007, p. 7.

onder druk gezet om geen handel te drijven met Cuba of te investeren in dat land. Voor kredieten kon Cuba eveneens niet langer meer rekenen op de Sovjet-Unie.

Een van meest nefaste aspecten van die nieuwe situatie was het kelderen van de nationale munt, de peso. Vóór 1989 was de officiële koers: 1 dollar = 1 peso. Op de zwarte markt kon je toen één dollar ruilen voor 7 peso. Op het dieptepunt van de crisis moest je voor een dollar liefst 150 pesos op tafel leggen. Allerhande maatregelen werden genomen om die onhoudbare kloof te dichten, met redelijk succes. De zwarte markt werd uitgeschakeld en vanaf 1996 schommelde de koers rond de 20 à 25 peso voor een dollar. Dat was al stukken beter dan in 1994 maar de peso bleef wel drie tot viermaal minder waard dan in de periode voor 1989. Om zoveel mogelijk te kunnen beschikken over buitenlandse deviezen voerde de regering een nieuwe munt in, de CUC¹¹, ter waarde van iets meer dan één dollar. Dat dubbele muntsysteem kon echter niet verhinderen dat er een kloof ontstond tussen Cubanen die om diverse redenen over buitenlandse deviezen beschikken (60 %), en de overige landgenoten. Dat had ernstige gevolgen zowel voor het arbeidsethos als voor de prijsstructuur van de consumptie. Het eerste werkten we gedetailleerd uit in een ander artikel.¹² We concentreren ons hier op het tweede.

Het salaris, dat in peso wordt uitbetaald, is praktisch waardeloos geworden in vergelijking met de dollar of de CUC. Een chirurg of universiteitsprofessor kan in de toerismesector of als taxichauffeur een veelvoud verdienen. Wie de oversteek maakt naar Miami, nog geen tweehonderd kilometer verder, verdient tientallen keren zoveel. Maar er is meer, wie enkel over pesos beschikt moet bovendien naar verhouding onmogelijke prijzen betalen voor een paar schoenen, een stuk vlees bovenop het basisaanbod of bijvoorbeeld een microgolfoven. Hard werken of niet, je zal met je loon weinig kunnen aanvangen. Er bestaat geen rechtstreeks verband meer tussen de arbeid, het salaris en de koopkracht. Een dergelijke situatie is zeer nadelig voor de arbeidsmotivatie. Waarom zou je je best doen als je met de geleverde inspanning praktisch niets kan aankopen? Nogal wat Cubanen nemen daarom hun toevlucht tot illegale activiteiten om aan extra CUC's te geraken. Maar zo wordt een neerwaartse spiraal op gang gebracht. Omdat de arbeidsmotivatie laag is gaat de dienstverlening of de kwaliteit van de

11 CUC staat voor Cubaanse convertibele peso.

12 Zie Vandepitte M., *Socialisme, armoede en de verdeling van de rijkdom. De situatie in Cuba*, Iniciativa Cuba Socialista, 2002.

productie (in pesos) achteruit. Wil je een betere dienstverlening of betere kwaliteit dan betaal je daarvoor veel duurder in CUC's, al dan niet in het zwart. Maar dan moet je wel over die CUC's beschikken, en dat kan alleen door zelf wat te sjoemelen of over te stappen naar het CUC-circuit. En zo is de cirkel rond en krijg je een wijdverspreid systeem van "plantrekkerij". De Cubaanse werknemers dreigen daardoor te vreemden van het economisch gebeuren. Ze voelen zich niet langer meer verantwoordelijk voor het eindproduct of de dienstverlening en nog minder eigenaar van de productiemiddelen.

Daarmee wordt niet alleen een essentiële pijler van het socialisme ondermijnd, op de lange duur is die situatie onhoudbaar. Op kortere termijn moet het verband tussen de arbeid, het salaris en de koopkracht hersteld worden. Het loon moet meer gekoppeld worden aan inzet en resultaat. Sinds 2008 vaardigde de regering in dat verband een reeks maatregelen uit zoals de loonsverhoging in het onderwijs, het invoeren van loon naar werk of de mogelijkheid om twee jobs uit te oefenen. Vanaf het academiejaar 2009-2010 zijn ook studentenjobs toegelaten. In een toenemend aantal bedrijven wordt het loon ook gekoppeld aan de individuele inzet (werkijver, stiptheid) van de werknemer. Deze maatregelen zijn een goede aanzet, maar ze zijn zeker niet voldoende en het probleem zal ook niet van vandaag op morgen opgelost geraken.

Daarnaast moet het salaris opnieuw de uitdrukking worden van de koopkracht. De prijzenstructuur lijkt voor buitenstaanders heel bizar: zo kost bijvoorbeeld de maandelijkse factuur voor energie en water evenveel als twee biertjes in de CUC-sector. Dat komt doordat de basisgoederen en -diensten (in pesos) zwaar gesubsidieerd zijn terwijl er voor de extra's relatief hoge prijzen wordt aangerekend. Dat voorkomt het ontstaan van een heuse kloof tussen rijk en arm. Dit systeem is waardevol maar vertoont excessen en is aan correctie toe. Het kan niet dat een maandloon dient neergeteld te worden voor de aankoop van een nieuwe jeans of een paar schoenen. Maar het is evengoed absurd dat gezinnen soms geen blijf weten met hun maandelijks rantsoen van basisproducten als rijst of suiker. Het rantsoen is te hoog en het loon te laag. De recente maatregel om de gratis maaltijd op het werk af te schaffen en te vervangen door een extra loon van 15 peso per dag, moet gezien worden in dit kader. Globaal gesproken moet de subsidiëring een nieuwe oriëntatie krijgen: niet zozeer de goederen maar de (zwakke) personen moeten gesubsidieerd worden. Dat is delicaat omdat de voedselsubsidie zeer diep ingeworteld is in de Cubaanse samenleving.

en gezien wordt als een verworvenheid. De heroriëntatie verloopt het best geleidelijk en gradueel.

Om het probleem van de band tussen de arbeid, het salaris en de koopkracht, en het probleem van de gekke prijzenstructuur fundamenteel op te lossen moeten twee zaken gebeuren: de import moet verminderen en de waarde van de export verhogen. Het gecombineerd effect van beide zal meteen ook de waarde van de munt versterken en daardoor de kloof tussen peso- en CUC-bezitters verkleinen. Het zal ook de extreem hoge prijs van een aantal producten naar beneden halen.

De verhoging van de export is enkel zinvol in de mate dat Cuba zich toelegt op sectoren met hogere toegevoegde waarde. Daarover hadden we het hierboven al. Wat de import betreft, zijn er verschillende redenen waarom die zoveel mogelijk moet verminderen. De economische blokkade maakt de import in ieder geval al duur voor Cuba. En door de zwakte van de munt slokken de ingevoerde producten een grote hap op van het beschikbare budget. Er speelt ook een veiligheidsaspect: naarmate het eiland minder is aangewezen op import is het ook minder kwetsbaar voor een eventuele agressie van de VS. Een goed voorbeeld van de imports substitutie is de recente assemblage van Chinese bussen in de provincie Havana. De substitutie van import is echter geen eenvoudige zaak. Cuba heeft weliswaar voldoende geschoolde arbeid, managerscapaciteit en infrastructuur om nieuwe industrieën van de grond te krijgen, maar dat is niet voldoende. Zoiets vergt grote investeringen, zowel kapitaal als technologie. Cuba heeft op dit moment al een vrij grote buitenlandse schuld en de blokkade is een belangrijke hinderpaal voor het verkrijgen van de nodige technologie. Bovendien speelt de geringe schaal in Cuba's nadeel. Het opzetten van nieuwe productielijnen voor een gebied van elf miljoen inwoners is in verhouding veel duurder dan voor een regio van vijftig miljoen bijvoorbeeld, of voor meer dan een miljard zoals China. In elk geval laat de geschiedenis zien dat imports substitutie geen toverformule is. De ontwikkelingsstrategie van Latijns-Amerika in de jaren vijftig en zestig was daarop gebaseerd en leidde in de meeste landen tot een mislukking.

In verband met de imports substitutie is de meest prangende en qua veiligheid de belangrijkste sector, de landbouw. Cuba voerde in 2008 meer dan tachtig procent van zijn voedsel in terwijl de helft van de landbouwgrond braak laag of overwoekerd was door struikgewas.¹³ De

13 <http://www.radiolaprimerisima.com/noticias/alba/33794>.

Cubaanse overheid bewandelt hier voornamelijk twee pistes. Een eerste is de aanpak van de bureaucratie. De productie wordt meer gedecentraliseerd en de lokale producenten krijgen meer autonomie. De resultaten hiervan moeten nog blijken. Ten tweede wordt braakliggende grond ter beschikking gesteld aan Cubanen die erop willen werken. Het te verwachten inkomen overtreft veruit het gemiddeld salaris in andere sectoren. De formule slaat aan. Er waren veel meer aanvragen dan beschikbare percelen. In de herfst van 2009 was al 40 % van de braakliggende grond opnieuw in gebruik.¹⁴ Of de strategie ook veel resultaat zal opleveren is op dit moment nog niet duidelijk. Het is voor kersverse en onervaren landbouwers niet evident om op korte termijn een hoog rendement te bereiken. Ervaring is nu eenmaal een onvervangbaar aspect van de boerenstiel.

Marc Vandepitte is filosoof en econoom. Hij is auteur van o.a. *De gok van Fidel* (EPO, 1998), coauteur van *Made in China. Mening van daar* (EPO, 2006), *1 Factor Fidel* (Garant 2008) en *Ontmoetingen met Fidel Castro* (EPO, 2009).

Delen van dit artikel verschenen eerder als *MO*paper*: "Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro?", februari 2010, http://www.mo.be/fileadmin/pdf/MO-paper40_cuba.pdf.

14 <http://ecodiario.economista.es/internacional/noticias/1009315/02/09/Gobierno-cubano-entrega-mas-de-45000-terrenos-ociosos-en-usufructo.html>; <http://cubaalamano.net/sitio/client/article.php?id=11404>.

Boeken

LIEVE VANDAMME

Congo voor beginners

Het boek *Congo voor beginners*¹ van Tony Busselen leest als een roman. Dit neemt echter niet weg dat hij zeer nauwkeurig tewerk gaat. Aan cijfers, gegevens en informatie van verschillende oorsprong ontbreekt het inderdaad niet. En dat is erg nuttig voor wie wil proberen om dit grote, mooie land een beetje beter te begrijpen.

Ondanks een lang verblijf in Congo, kende ik de geschiedenis van dit land slechts bij stukjes en beetjes. Het boek gaf mij de gelegenheid om de verschillende delen aan elkaar te lijmen in een samenhangend historisch kader.

Eerst en vooral, de aderlating van drie eeuwen slavenhandel, die gans Afrika te gronde richtte en die tegelijk de snelle ontwikkeling van de industrialisering van onze wereld mogelijk maakte.

Daarna de Belgische kolonisatie. Eerst was Congo privaat bezit van koning Leopold II, daarop volgde de eigenlijke kolonisatieperiode – gedurende 75 jaar werden enorme winsten opgestapeld. Deze winsten werden verkregen door het werk van een groeiend aantal onderbetaalde, met geweld geronselde arbeiders. De uitbuiting groeide onophoudelijk. Op een dag in Kinshasa vertelde een staatsburger uit Kwilu mij, dat in de koloniale tijd Unilever een nieuwe bediende had aangesteld op de palmplantages. Aan de ingang van de hangar, waar de kisten met palmnoten gewogen werden, schudde deze man hard met de kisten om het volume te verminderen. Van de drie volle kisten bleven er slechts twee over en het loon werd onmiddellijk verlaagd.

Terwijl de kolonisatie Congo niet heeft opgebouwd, heeft zij wel degelijk België opgebouwd. Het leger, de administratie en de Kerk hebben elk hun rol gespeeld. De weinige proteststemmen van ambtenaren, mi-

1 Tony Busselen, *Une histoire populaire du Congo*, 184 pagina's, uitgeverij Aden, 2010

litairen en religieuzen die zich in deze periode lieten horen, kunnen eervol vermeld worden. De schrijver legt uit dat enerzijds een echte bourgeoisieklasse nooit van de grond kon komen en dat anderzijds de arbeiders zich niet konden organiseren in vakbonden.

Sinds de jaren 1950 vloeide er geen investeringen terug naar het land. Het tienjarig ontwikkelingsplan zal worden gefinancierd met leningen, die na de onafhankelijkheid overgedragen worden naar de nieuwe Congolese Staat. Hier ligt de oorsprong van de reusachtige Congolese schuldenlast.

Volgens België werd de onafhankelijkheid "toegekend" in 1960. In feite werd zij afgedwongen door de mobilisatie van het Congolese volk. Heel belangrijk daarbij is ook te begrijpen welke politieke strategieën de Verenigde Staten, Europa en België volgen op het Afrikaanse continent. Nu eens steunen deze landen de Congolese politici, dan weer verwerpen zij ze (eerst Tshombé, dan Mobutu), naargelang de internationale context van het ogenblik.

De moeilijke geboorte van de nationalistische stroming in Congo, die op repressie stuitte, en de steun aan de pro-koloniale machten, worden in het boek duidelijk uitgelegd. Laurent Kabila sprak op het einde van zijn leven zoals voordien Lumumba. "Wij zullen Congo opbouwen door ons werk. Wij hebben geen behoefte aan een geschonken onafhankelijkheid." Jammer genoeg heeft de geschiedenis zich herhaald. Kabila werd op zijn beurt vermoord. Het boek nodigt ons uit om even terug te kijken naar de duizenden wenende inwoners van Kinshasa tijdens zijn begrafenis en te luisteren naar de getuigenissen over zijn daden gedurende de korte periode van vrede. In België is dit alles veel te weinig bekend.

Tony Busselen laat goed uitkomen hoe groot de inzet is. "Het ongeluk van dit land is zijn rijkdom", zegde de jonge president Joseph Kabila. Het is belangrijk om deze economische realiteit, alsook het zwakke budget van de Congolese regering voor ogen te houden. Deze realiteit is de erfenis van 75 jaar kolonisatie, 36 jaar neokoloniale dictatuur, 5 jaar agressieoorlog (van 1998 tot 2003) en van drie jaar internationale voogdij gedurende de overgangperiode van 2003 tot 2006.

De auteur gaat niet akkoord met degenen die zeggen: "Spreek ons niet meer over slavernij of de koloniale periode. Als het slecht gaat met Congo, dan is dat enkel te wijten aan de Congolezen zelf." Onderliggend daarbij de hele litanie over "corruptie, gebrek aan een goed bestuur, ..." Wij moeten dan ook de verborgen agenda van de regeringen van de Verenigde Staten, Canada en Europa eens van meer nabij bekijken. De

vrees dat de buit, bestaande uit enorme reserves aan grondstoffen en landbouwpotentieel, zou ontsnappen aan de hebzucht van onze multinationals is de werkelijke grond van deze hatelijke en leugenachtige uitspraken tegen de huidige Democratische Republiek Congo. Kobalt, koper, industriële diamant ... vormen de werkelijke inzet van deze verborgen oorlog in het Oosten van Congo en die de Westerse wereld blijkbaar niet wil doen stoppen ...

Joseph Kabila, in 2006 verkozen tot president, wil de heropbouw van de Democratische Republiek Congo realiseren met een vijf-wervenprogramma: infrastructuur, onderwijs en gezondheidszorg, water en elektriciteit, huisvesting en werkgelegenheid. Ter gelegenheid van de 50-jarige onafhankelijkheid van Congo maken veel te weinig reportages gewag van de eerste verwezenlijkingen: men legde grote verkeersassen aan en de ontsluiting van het binnenland is opgestart. Het contract met China is door zijn omvang het symbool geworden van deze vijf werkterreinen. Ondanks de remmingen opgelegd door de Wereldbank en het Internationaal Muntfonds, ondanks de catastrofale erfenis van een lang verleden, alsook de voortdurende druk van de regeringen van de Verenigde Staten, Canada en Europa voor een betere dienstverlening aan de multinationals, ten koste van de belangen van het Congolese volk, gaat de uitvoering van het plan vooruit. Al deze hindernissen maken de taak echter niet gemakkelijk voor de Congolese regering.

Bovendien, wanneer ik op de avond van de bewuste 30e juni 2010 op het plein voor het Paleis van het Volk stond, heb ik de jongeren duidelijk horen zeggen: "Hé, Mundele (blanke), we hebben je hier niet meer nodig, wij doen het nu met de Chinezen."

Dit boek helpt de historische waarheid herstellen en een realiteit begrijpen, die beetje bij beetje ontsnapt aan de denkwereld van een Westering die gewoon is aan de imperialistische en koloniale methoden. In het nawoord trekt Isabel Minon van Intal haar conclusies en pleit zij ervoor om in België solidariteitsbanden aan te knopen met dit volk dat zijn land probeert op te bouwen, een land dat even groot is als België, Nederland, Luxemburg, Frankrijk, Duitsland en Italië samen.

De Nederlandstalige versie verscheen onder de titel *Congo voor beginners* bij Epo in Antwerpen, 2010.

ISBN: 9789064455896 Paperback (12,5 x 20 cm) – 200 p. Prijs: € 14,95.

Marxistische Studies

Abonnementenprijzen

Gewoon abonnement in België: € 24 - met domiciliëring € 22 - Buitenland: € 40 of \$ 60
Steunabonnement in België: € 60

Stort de nodige som op volgende rekening:

België: 001-1660379-09, IMAST vzw, Kazernestraat 68, 1000 Brussel.

Naam:

Adres:

Postcode: Gemeente:

Land:

Tel.: Fax:

Geboortedatum: Beroep:

E-mail:

- Wil **nummer** van Marxistische Studies ontvangen en betaalt € 7,50
(verzendingkosten zie www.marx.be)
- Neemt een **abonnement** vanaf nr.:
- 4 nummers € 24, € 40 of € 60 (zie hierboven)
- met domiciliëring (zie hieronder)

Betaling

Ik betaal de som van:

- Contant Storting of overschrijving
BIC: GEBABEBB / IBAN: BE 52 0011 6603 7909
- Kredietkaart VISA MasterCard American Express

Kaart nr. |_|_|_|_| - |_|_|_|_| - |_|_|_|_| - |_|_|_|_|

Vervaldatum |_|_| / |_|_| / |_|_| Handtekening: _____

Domiciliëring voor Marxistische Studies:

Ik, ondergetekende, _____
geef hierbij aan IMAST vzw de toelating om, tot uitdrukkelijke herroeping, mijn abonnementsgeld te
innen voor het debet van mijn rekeningnummer _____ - _____ - _____

Abonnement normaal

- € 5,50 per nummer
 € 22,00 per 4 nummers

Steunabonnement

- € 15 per nummer
 € 60 per 4 nummers

Datum _____ Handtekening: _____

2010/91

Voor de administratie

Domiciliëringnummer: _____ Identificatienummer van de schuldeiser IMAST vzw: 00.000 818 758

Terugsturen naar IMAST vzw, Kazernestraat 68, BE-1000 Brussel, België.

Tel.: 32 2 504 01 44

Fax: 32 2 513 98 31

E-mail: imast@marx.be

Wij gebruiken uw gegevens enkel om u te informeren over onze publicaties. Wens u niet in ons bestand opgenomen te worden, meld het ons.

Is de klassenstrijd iets van vroegere tijden? Of toch niet? De crisis heeft toegeslagen. In zo goed als alle Europese landen botsen de werkende mensen met regering en patrons. De confrontatie is scherper dan de voorbije tien jaar.

Eind dit jaar herdenken we in België de vijftigste verjaardag van de algemene staking van 1960-61, een van de grootste gevechten die de Belgische arbeidersklasse ooit voerde. **Johnny Coopmans** grijpt deze gelegenheid aan om het leven en de strijd te schetsen van André Renard, de man die het symbool van deze strijd is geworden. Renard was een omstreden figuur, maar hij had een sterk punt: hij was ervan overtuigd dat de werknemers geen vooruitgang konden boeken zonder een machtsverhouding met het patronaat en de regering te creëren, en dat gebeurt meestal in de straat.

De Duitse vakbondsleiders hebben dit blijkbaar vergeten. Op tien jaar tijd zagen de Duitse werknemers, die beschouwd worden als de best betaalde, hun reële salaris verminderen. Duitsland kent een explosie van baantjes waar men moet werken voor een luttel bedrag van 5 euro per uur. Veel werknemers zijn officiële armen in dat land. **Volker Metzroth** legt ons uit hoe het zo ver gekomen is en hij koppelt er een pleidooi voor de invoering van een minimumloon aan.

De crisis heeft de wereld en de machtsverhoudingen diepgaand veranderd. Het Amerikaans imperialisme weet zijn onomstreden heerschappij bedreigt. Het heroriënteert zijn strategie in de richting van de Indische Oceaan. Daar leeft de overgrote meerderheid van de mensheid en voor de Amerikanen blijkt het een strategische zet om China te omsingelen. **Mohamed Hassan** beschrijft deze strategie, haar kansen op slagen en haar gevaren voor de wereldvrede.

Met de bijdragen van **John Bellamy Foster** over de ecologie van het socialisme en van **Marc Vandepitte** over de nieuwe economische koers in Cuba, gaan wij verder met onze reeks over het socialisme, zijn perspectieven, zijn ervaringen en zijn problemen.

